

Urząd Miasta Rzeszowa
Pasieka - Fundacja Rozwoju i Wsparcia
Politechnika Rzeszowska

Eugeniusz Moczuk

**Młodzież Miasta Rzeszowa
wobec problematyki przemocy w szkole,
używania środków psychoaktywnych
i uzależnień behawioralnych**

Exemplarz bezpłatny

Rzeszów 2020

Urząd Miasta Rzeszowa
Fundacja „Pasieka” w Rzeszowie
Politechnika Rzeszowska

Eugeniusz Moczuk

**Młodzież Miasta Rzeszowa
wobec problematyki przemocy w szkole,
używania środków psychoaktywnych
i uzależnień behawioralnych**

Wersja skrócona

Rzeszów 2020

Publikacja jest finansowana ze środków otrzymanych od Miasta Rzeszowa
Publikacja rozpowszechniana bezpłatnie

Autor:

Eugeniusz Moczuk
Rzeszów, 2020

Wydawca:

„Pasieka” - Fundacja Rozwoju i Wsparcia
Pl. Kilińskiego 2
35-005 Rzeszów

tel. 730-312-959
www.fundacjapasieka.pl

Skład i druk:

SPIDRUK Drukarnia Cyfrowa Rzeszów
ul. Boya-Żeleńskiego 16
www.spidruk.pl

Spis treści:

Spis treści	3
Wprowadzenie do tematyki	5
1. Metodologiczne podstawy badań wśród uczniów szkół Miasta Rzeszowa	17
1.1. Wprowadzenie do badań i etapy procesu badawczego	17
1.2. Charakterystyka badanej populacji	21
2. Młodzież szkół Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole	23
2.1. Zjawisko przemocy w szkołach w opiniach respondentów	23
2.2. Poczucie bezpieczeństwa w szkole	25
3. Wiedza młodzieży szkolnej Rzeszowa na temat środków psychoaktywnych oraz doświadczenia w ich stosowaniu	29
3.1. Wiedza młodzieży szkolnej o środkach psychoaktywnych	29
3.2. Doświadczenia młodzieży szkolnej Rzeszowa ze środkami psychoaktywnymi	34
4. Młodzież szkolna a problematyka uzależnień behawioralnych	39
4.1. Młodzież szkolna a Internet	39
4.2. Młodzież szkolna a objawy uzależnienia od hazardu	46
5. Profilaktyka problemów społecznych w szkole w opiniach uczniów szkół Rzeszowa	49
6. Problematyka przemocy w szkole i doświadczenia w stosowaniu środków psychoaktywnych przez młodzież szkolną Rzeszowa. Analiza porównawcza w badaniach z 2010, 2015 i 2020 roku	55
6.1. Metodologiczne podstawy badań w latach 2010, 2015 i 2020, wśród uczniów szkół Miasta Rzeszowa	55
6.2. Młodzież szkół Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, w badaniach z 2010, 2015 i 2020 roku	57

<u>6.3 Wiedza młodzieży szkolnej Rzeszowa na temat środków psychoaktywnych oraz doświadczenia w ich stosowaniu, w badaniach z 2010, 2015 i 2020 roku</u>	<u>62</u>
<u>7. Młodzież szkolna a problematyka uzależnień behawioralnych w badaniach z 2015 i 2020 roku. Analiza porównawcza</u>	<u>73</u>
<u>7.1. Młodzież szkolna a Internet</u>	<u>73</u>
<u>7.2. Objawy uzależnienia od hazardu wśród młodzieży szkolnej</u>	<u>81</u>
<u>Zakończenie i wnioski</u>	<u>85</u>
<u>Bibliografia</u>	<u>93</u>
<u>Aneks. Kwestionariusz ankiety</u>	<u>97</u>

Wprowadzenie do tematyki

Literatura naukowa poświęcona zagadnieniom młodzieży jest bardzo obfita, a zakres analiz zagadnień młodzieży jest bardzo rozległy, obejmujący zarówno zagadnienia terminologiczne związane z określeniem pojęcia „młodzież”, jak i z umiejscowieniem jej w ramach nauki. Młodzież jest takim fenomenem społecznym, o którym dużo się mówi w nauce, mediach, a także w rozmowach indywidualnych, jednak wiedza ta wydaje się być niezbyt szczególnie uporządkowana. Młodzież jest kategorią społeczną, która mieści się gdzieś między dzieciństwem a dorosłością, czyli między kategorią „dziecko” a „dorosły”. To określenie nie jest na tyle pojemne, że pozwala zwrócić uwagę na fakt, że kategoria młodzieży jest „słabo” rozpoznana z punktu widzenia naukowego. Co charakterystyczne, pojęcie młodzieży używane jest w nieco intuicyjnym znaczeniu, jako przeciwieństwo osób dorosłych. Należy przy tym zauważyć, że młodzież to nie tylko zbiór statystyczny, zbiór jednostek o podobnych cechach, czy kohorta wiekowa, ale to zbiór osób podobnych pod względem istotnych społecznie cech, charakterystycznych dla tej kategorii osób.

Ale chcąc rozpocząć analizę zagadnień związanych z młodzieżą jako kategorią społeczną, należy zwrócić uwagę na fakt, że pojęcie „młodzież” jest nie tylko niejednoznacznie traktowane na gruncie różnorodnych nauk, ale także, z uwagi na wieloaspektowość pojęcia, jest trudne do holistycznego ujmowania, co prowadzi do tego, że każda z nauk, której przedmiotem badań jest młodzież, wyznacza inne ramy badawcze tej kategorii społecznej, tym bardziej, że inaczej rozpatrują kategorię młodzieży pedagodzy, prawnicy, socjologowie, psychologowie, czy lekarze, itp. Antonina Kowalowa i Walery Łukow kwestie dotyczące młodzieży rozpatrują w trzech znaczeniach: jako nośnik psychologicznych zmian społecznych, jako fenomen kulturowy oraz jako element procesu zmiany pokolenia. Na młodzież w takim przypadku należy patrzeć zarówno jak na kategorię osób będących wielką niewiadomą dla danego społeczeństwa, jako nadzieja dla danego społeczeństwa, a także jako na kategorię, która może naruszać dotychczasową stabilność społeczną.

Jak twierdzą Sylwester Głód i Piotr Miotła, rozkwit badań nad młodzieżą przypada na koniec lat 60-tych dwudziestego wieku, kiedy przez państwa Europy przetoczyła się fala buntów młodzieżowych. Wstrząs społeczny wywołany tymi wystąpieniami spowodował wzrost zainteresowania młodzieżą ze strony ekspertów, a to spowodowało pojawienie się koncepcji naukowych definiujących młodzież. Wśród nich wymienić można:

- 1) Definicje obejmujące koncepcje pokoleniowe, którego przedstawiciel, Karl Mannheim uważa, że pokolenia nie są tylko kategoriami biologicznymi ustalonymi na podstawie kryterium wieku, ale są rezultatem procesów społecznych i historycznych, a pokolenia decydują o kształcie całego społeczeństwa. Ponadto młodzież jest czynnikiem dynamizującym strukturę społeczną, wnosząc do niej wartości innowacyjne, charakterystyczne i potrzebne społeczeństwu industrialnym, a zmiany pokoleń ulegają przyspieszeniu i dynamizacji tym szybciej, im szybciej zmienia się społeczeństwo, a tym samym środowisko społeczno-kulturowe i technologiczne.
- 2) Definicje w ujęciu jednostkowym, ujmują młodzież jako jednostki, a Erik Erikson, określa młodzież jako jednostki znajdujące się w instytucjonalizowanym stanie przejściowym między dzieciństwem a dorosłością, w trakcie którego określone zostają ostateczne ramy tożsamości człowieka. Ponadto wskazuje, że jednostka zmagająca się z dojrzewaniem biologicznym, poszukiwaniem tożsamości, niepokojem, dezorientacją, wiązaniem się w grupy skupiające się wokół idei i doktryn, podatnością na ideologie i indoktrynację. Istnieje fazowy model rozwoju czło-

wieka, a jego cechą istotną jest to, że każdą fazę charakteryzuje specyficzny poziom dojrzałości organów i systemów, co wiąże się z nowymi potrzebami, które mają charakter popędów. Każda faza rozwoju to konflikt wewnętrzny lub zewnętrzny, który jednostka musi rozwiązać po to, aby móc przejść do następnej. Fazę przypadającą na wiek młodzieńczy definiuje się jako konflikt między tożsamością a niepewnością. Pozytywne rozwiązanie tego konfliktu umożliwia tworzenie się tożsamości, czyli jaźni. Rozwiązanie negatywne skutkuje niezdolnością zdecydowania się na jakąś tożsamość i utratą własnej indywidualności.

- 3) Definicje w ujęciu antropologiczno-kulturowym, z przedstawicielką Margaret Mead, która określa młodość jako pewien sposób pojmowania swojej tożsamości, zależny od kultury danego społeczeństwa. Cechą charakterystyczną najnowszych kultur jest konflikt pokoleń, w którym pokolenia socjalizują się w rodzinach dwupokoleniowych, a rodzice pozostawiają dzieciom możliwość poszukiwania własnych norm i wartości.
- 4) Definicje uwzględniające kryterium wiekowe, których cechą wyróżniającą jest kryterium biologiczne rozwoju człowieka, a w tym przypadku wiek. Okres dorastania rozpoczyna się w momencie rozpoczęcia dojrzewania, a jego koniec jest zależny od indywidualnych cech osoby. Wyróżnia tu trzy fazy rozwoju, okres wczesnego dorastania między 11 a 13 rokiem życia, środkową fazę dorastania między 14 a 16 rokiem życia, oraz okres późnego dorastania między 17 a 19 rokiem życia.

Należy też zauważyć, że na gruncie nauk społecznych istnieją koncepcje teoretyczne przebiegu zmian zachodzących u człowieka od momentu narodzin, aż do późnej starości. Każda z nich wskazuje na różnorodne aspekty funkcjonowania człowieka w różnych fazach życia. Jedną z nich jest teoria kontynuacji (*continuity theory*), na co zwracają uwagę Erdman B. Palmore, Gerda G. Fillenbaum i Linda K. George, wskazując, że kolejne fazy życia stanowią kontynuację poprzednich, nie tylko w wymiarze biologicznym, ale też psychologicznym i społecznym. Teoria ta zakłada, że człowiek przekraczając poszczególne fazy życia nie staje się inną osobą, niż był do tej pory. Rozwijają się w nim systemy wartości, normy, zwyczaje i obyczaje, które są częścią jego osobowości i osobowości społecznej. Kontynuowanie swojej aktywności życiowej jednostka odbywa w różnych dziedzinach i środowiskach, przez co człowiek adaptuje się do danego otoczenia biologicznego i społecznego. Kontynuacja ta może mieć charakter wewnętrzny, jak i zewnętrzny. Kontynuacja wewnętrzna odnosi się do kształtowania i utrwalania charakteru i zachowań, zaś kontynuacja zewnętrzna związana jest z życiem w znanym sobie środowisku i wzajemnym oddziaływaniu danego osobnika na jego otoczenie zewnętrzne. Istnieje także teoria (koncepcja) biegu życia (*life cycle approach*), która zapoczątkowana została przez Bernice Neugarten, wskazującej, że proces starzenia się jednostki rozpoczyna się od narodzin i trwa aż do śmierci, a proces ten ma charakter biologiczny, psychologiczny i społeczny. Z kolei Martin L. Kohli, wskazuje, że jednostka, w toku swojego życia odbywa wędrówkę poprzez role społeczne, powiązane z indywidualnym rozwojem społecznym. Jest to wówczas proces przechodzenia przez wynikające z danej fazy życia ról społecznych, odpowiednich dla danego wieku. Dziecko uczęszcza do przedszkola, potem idzie do szkoły podstawowej, młodzież idzie do szkoły średniej, a potem na studia lub do pracy. Każda z kategorii wiekowych pełni też swe role społeczne. Najpierw rolę dziecka, potem rodzica, potem babci/dziadka.

Nie chcąc zdominować niniejsze wprowadzenie tematyką młodzieży można wskazać, że nauka bardzo dużo miejsca poświęca młodzieży, że wymienił tylko dokonania Marii Żebrowskiej, Elizabeth B. Hurlock, Georga H. Meada, Jeana Piageta, Erika H. Eriksona.

Jak wskazuje Maria Braun-Gałkowska, niezależnie od tego, jak będzie się patrzeć na młodzież, reprezentuje ona ten etap w życiu każdego człowieka, w którym spełniają się doniosłe, czy bodaj nie najważniejsze zmiany w rozwoju każdej jednostki, a więc uniezależnianie się od rodziców, budowanie własnej autonomii, a także konstruowanie i wykorzystanie umiejętności społecznych. A Kazimierz Pospiszyl dodaje, że charakterystycznymi wyznacznikami zachowania się młodzieży jest pierwiastek buntu wobec wartości obowiązujących w świecie ludzi dorosłych, a także problematyka przemian w rytuałach inicjacyjnych, w tym dotyczących przechodzenia od dzieciństwa do dorosłości, które we współczesności nie są tak ostro zaznaczone, jak to było w przeszłości. Nie bez znaczenia są także zmiany fizyczne jednostki, która z dziecka przeistacza się w dorosłego człowieka.

Okresowi przejścia od dzieciństwa do dorosłości każdemu człowiekowi towarzyszy: a) przejście od zajęć kontrolowanych przez rodziców lub wychowawców do zajęć niekontrolowanych przez nich, b) zmiana oczekiwanych odpowiedzi na problemy nurtujące młodzież, c) dostrzeganie odrębności wartości kulturowych, reprezentowanych przez rodziców i grupę rówieśniczą, d) konflikty na tle różnic w postawach rodziców, w postawach własnych i postawach dorosłych.

Takie ujmowania kwestii młodzieży wynika z tego, że każdy okres rozwojowy człowieka ma swoje specyficzne cechy, które są charakterystyczne dla danego okresu życia. Prowadząc analizę naukową młodzieży i młodości należy ujmować tę kategorię społeczną wielowymiarowo, czyli jako zjawisko biologiczne, psychologiczne, pedagogiczne, społeczno-kulturowe, ekonomiczne i prawne jednocześnie, na co zwraca uwagę Ewa Wysocka, pisząc, że definiując pojęcie „młodzież” i „młodość” nauka posługuje się różnymi kryteriami, w tym: a) biologicznymi - jako dojrzewanie organizmu, b) psychologicznymi - jako osiągnięcie dojrzałości emocjonalnej, intelektualnej, osobowościowej, a też tworzenia obrazu siebie, c) pedagogicznymi - jako przebieg procesu kształcenia i wychowania, d) społecznymi i kulturowymi - jako element dojrzałości społecznej i podejmowanie określonych ról społecznych, e) ekonomicznymi - jako osiągnięcie samodzielności w zakresie zaspokajania różnorodnych potrzeb materialnych, warunkującej start w życie dorosłe, f) prawnymi - jako osiągnięcie zdolności do wykonywania określonych czynności prawnych. Młodzież to kategoria osób, znajdująca się w przejściowym stadium rozwoju między okresem dzieciństwa a dorosłością, przygotowującą ją do przejścia pełnej odpowiedzialności, samodzielności ekonomicznej i społecznej.

Należy przy tym brać pod uwagę fakt, że kryteriów analizowania kategorii młodzieży jest tak wiele, jak wielu jest uczonych, którzy zajmowali się tą tematyką. Według Witolda Pawliczuka, dokonując analiz związanych z młodzieżą należy brać pod uwagę co najmniej cztery podstawowe podejścia, w tym podejście jednostkowe, antropologiczno-kulturowe, pokoleniowe, a także kryterium uwzględniające wiek. W innym ujęciu „młodzież” można analizować ze względu na strukturę demograficzną, na biologiczny wymiar rozwoju człowieka, na socjokulturowe ujmowanie wieku, na ujęcie pokoleniowe, na podejście związane z etapami życia ludzkiego, a też na ujęcie psychospołeczne i socjopedagogiczne, a też juwentologiczne. Odrębny podział związany z kategorią młodzieży jest przedmiotem nauk prawnych.

W zasadzie nie istnieje jedna nauka, której przedmiotem jest młodzież, a juwentologia nie została zinstytucjonalizowana w nauce polskiej. Oznacza to, że pojęcie „młodzież” obejmuje tak duży zakres zagadnień, że gdyby ująć to w zakres jednej dziedziny wiedzy, istniała by duża szansa na pojawienie się nowej subdyscypliny, a nawet dyscypliny naukowej. Juwentologia to dyscyplina naukowa, której podmiotem jest młodzież, przedmiotem - społeczna podmiotowość młodzieży, a metodą - kompleksowe badania młodzieży jako kategorii społeczno-kulturowej. Dlatego też kategoria młodzieży różni się od innych kategorii społecznych, nie tylko wiekiem, zachowaniami, kulturą, ale także systemem wartości, czy świadomością odrębności. Młodzież wie, że tylko dzięki nim społeczeństwo może trwać, że jest źródłem społecznego i kulturowego rozwoju, a także, że jest potencjałem w społecznym rozwoju, źródłem społecznych innowacji.

Należy przy tym podkreślić, że współcześnie młodzież odgrywa bardzo ważną rolę w życiu społecznym. Tworzy swoją własną kulturę, prezentuje osobliwe style zachowań, a ponadto bardzo wyraźnie zaznacza swoją obecność na wszystkich płaszczyznach funkcjonowania człowieka. W związku z tym wielu ludzi dąży do tego, aby jak najdłużej pozostać jednostką młodą, poprzez dbanie o swój wygląd, kondycję fizyczną, a też przyjmowanie nowoczesnego sposobu myślenia. Spopularyzowanie znaczenia „młodzieńczości” zawdzięcza się postępującym procesom globalizacyjnym, w wyniku których młodzież staje się głównym konsumentem oferowanych dóbr kultury. Ale przecież specyfika ambiwalentnej i pełnej sprzeczności współczesności może wywoływać u młodzieży poczucie zagubienia, wyobcowania, niepewności. Zamiast trwałych i stabilnych hierarchii oraz wyraźnych linii ewolucyjnych ma się nieustanne starcia sprzecznych opinii i sądów oraz bitwy prowadzące do tworzenia nowych hierarchii, ale nietrwałych i tymczasowych, jak to było z poprzednimi pokoleniami. A to nie sprzyja stałości, która stanowi podwalinę poczucia bezpieczeństwa, utrudniając młodym jednostkom dokonywanie prawidłowych wyborów, życiowych. W związku z tym młodzi ludzie coraz częściej odczuwają strach, niezdecydowanie oraz nieustannie poszukują swojej drogi życiowej. Z pewnością tego typu okoliczności mają odzwierciedlenie w kreowaniu tożsamości i odnajdywaniu własnych identyfikacji, a młodzież przeżywająca problemy z odnalezieniem godnych

do naśladowania autorytetów, stabilnych znaczeń i systemów wartości, opracowuje własne strategie umożliwiające jej przetrwanie. Dlatego też poznanie młodzieży, jako kategorii analitycznych i naukowej jest tak ważne zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia.

Można także wskazać, że jedną z istotnych perspektyw badawczych młodzieży jest ujęcie pokoleniowe. Przyjmując tę perspektywę można dostrzec, że zachowania młodzieży już od dawna wzbudzały niepokój i powodowały dyskusje dorosłych członków danego społeczeństwa nad kondycją młodego pokolenia. Konflikt pokoleniowy istniał, istnieje i zapewne będzie istniał jeszcze długo. W ujęciu wychowawczym, problematyka pokolenia związana jest z ich poczuciem duchowej odrębności. Jak zauważał Wilhelm Dilthey, każde pokolenie swój duchowy charakter zawdzięcza działaniu dwojakich czynników, po pierwsze zbiorowi kulturowych i duchowych form istniejących w czasie, gdy pokolenie zaczyna się formować, po wtóre, społecznych, politycznych i innych warunków otaczających świat, oddziałujących na pokolenie wówczas, gdy formy pokoleniowe zostały już uformowane.

Oczywiście zaprezentowana w bardzo skrótowej formie problematyka młodzieży nie wyczerpuje tej tematyki, chociaż wskazuje na wielowątkowość zagadnienia. Istnieje jeszcze jedno ujmowanie młodzieży, ale na gruncie prawa, którego wykładania analityczna „splata się” z zachowaniami dysfunkcjonalnymi. Dlatego też prawo operuje pojęciami: „nieletni”, „młodociany”, „małoletni”.

Według Moniki Kotowskiej w literaturze przedmiotu wskazuje się na występujące różnice terminologiczne w zależności od tego, czy określenia „nieletni” używa się w ujęciu proceduralno-wychowawczym czy też karnym. Ustawodawca definiuje granice nieletniości przede wszystkim w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz w Kodeksie karnym. Zgodnie z art. 1 u.p.n. pojęcie „nieletni” obejmuje nie tylko sprawców czynów karalnych, ale również osoby, które wykazują przejawy demoralizacji. Ponadto ustawa różnicuje nieletnich ze względu na wiek osób, wobec których prowadzone mogą być poszczególne postępowania. I tak przepisy ustawy stosuje się z zakresie: a) zapobiegania i zwalczania demoralizacji, w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18, b) postępowania w sprawach o czyny karalne, w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17, c) wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych – w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21. W przypadku ujęcia prawnokarnego, to zgodnie z art. 10 § 1 k.k. nieletnimi są osoby poniżej lat 17, a wśród nich: a) nieletni niezdolni do ponoszenia winy, a więc popełnienia przestępstwa (art. 1 § 3 k.k.), lecz jedynie czynu zabronionego pod groźbą kary, a też b) nieletni, którzy mogą odpowiadać za enumeratywnie określone kodeksem przestępstwa (art. 10 § 2 k.k.). Z tego wynika, że za zachowania nieletnich wymagających reakcji sądowej uznane zostały objawy demoralizacji nieletnich, czyny karalne a także popełniane przez nich przestępstwa w rozumieniu art. 10 § 2 k.k.

Nie bez znaczenia jest także i to, że w polskich przepisach prawa status nieletniego i młodocianego ma charakter szczególny ze względu na cel, jaki przewidział ustawodawca w stosunku do osób młodych, które popełniają czyny zabronione. W preambule do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, ustawodawca wymienia między innymi dążenie do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich i stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego. Stosownie do art. 54 §1 kodeksu karnego wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu, sąd kieruje się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować. Poza tym pojęcie nieletniego i młodocianego w ujęciu prawa karnego definiują odpowiednio art. 10 § 1 i 2 i art. 115 § 10 k.k. Na podstawie art. 10 § 1, na zasadach ogólnych odpowiedzialność karną ponosi ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Jednak treść § 2 stanowi *lex specialis* w stosunku ogólnej normy zawartej w § 1, a zatem stosownie do § 2 nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280, może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne. Czyli takie kategorie przestępstw, których popełnienie po ukończeniu 15 roku życia skutkuje możliwością ponoszenia odpowiedzialności karnej na zasadach ogólnych, podobnie jak osoby dorosłe. Jednak w pozostałych przypadkach właściwymi sądami do

orzekania w sprawach nieletnich sprawców czynów zabronionych są sądy rodzinne.

Żeby jeszcze bardziej „zagmatwać” problematykę nieletniego w prawie, należy zwrócić uwagę na to, że jeszcze trudniejsze jest znalezienie w przepisach prawa granicy pomiędzy tymi, których można nazwać „dziećmi”, „młodzieżą”, czy „dorosłymi”. Zresztą można warunkowo przyjąć, że termin „dzieci i młodzież” odnosi się generalnie do osób, które nie ukończyły 18 lat. Taka definicja jest w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 2 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, która stanowi, że w rozumieniu ustawy dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności. Takie założenie jest zgodne z Artykułem 2a Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępującą decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW, czy z Artykułem 1 Konwencji o prawach dziecka przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., które przyjmują, że termin „dziecko” oznacza każdą osobę w wieku poniżej 18 lat.

Należy przy tym zaznaczyć, że kodeks cywilny i kodeks rodzinny i opiekuńczy, nie zawierają definicji młodzieży. Kodeks cywilny posługuje się pojęciem osoby małoletniej, za którą jest uważana osoba niepełnoletnia, czyli taka, która nie ukończyła 18 lat. Z kolei kodeks karny nie definiując pojęcia młodzieży, posługuje się pojęciem osoby małoletniej i osoby nieletniej, czyli osoby poniżej 17 roku życia. Pomimo istnienia wielu aktów rangi ustawowej odnoszących się do młodzieży, większość z nich także nie zawiera definicji legalnych pozwalających na odróżnienie nieletnich od dorosłych.

Patrząc na współczesną młodzież należy odnotować, że jest ona szczególnie zagrożona oddziaływaniem środowiska zewnętrznego, działającego niekorzystnie na nią. Wśród zagrożeń, na jakie narażona jest młodzież wymienić można przestępczość, uzależnienia, zachowania destrukcyjne, zachowania ryzykowne, a także uleganie wpływom innych. Szczegółowo ujmując współczesna młodzież polska ulega modzie, a także fascynuje się agresją i przestępczością, nadmierne pali papierosy, pije alkohol, używa środków odurzających i substancji psychotropowych, podlega wpływom suicydalnym, zachowuje się ryzykownie w kontaktach seksualnych. Poza tym zatracą się w świecie wirtualnym, a także nie ma umiaru w zachowaniach na styku technika – człowiek, uzależniając się od nośników informacji, od urządzeń technicznych, w tym komputerów, telefonów itp. Nie jest jej obcy i hazard. Wszystkie te zjawiska są ściśle związane z procesami zmian społecznych, które stwarzają nową rzeczywistość konstytuującą porządek prawny, nową rzeczywistość gospodarczą działającą w innych realiach ekonomicznych oraz nową rzeczywistość społeczną jako konsekwencję dwóch poprzednich. Pojawia się wówczas wiele nowych problemów społecznych, które nie miały precedensu w poprzednim systemie. Pełny obraz interpretacji i oceny zjawisk wkraczających do nowej rzeczywistości uwzględniający wielostronność i złożoność problematyki przemian powinien być naświetlany z wielu punktów widzenia, choćby z perspektywy ekonomicznej czy społecznej.

A przecież współczesność ma to do siebie, że następuje proces przechodzenia od autorytetów tradycyjnych, takich jak rodzina i religia, do autorytetów podporządkowanych legalno-racjonalnemu panowaniu państwa i jego systemu biurokratycznego. Systemy wartości związane z tradycją stają się dla wielu anachroniczne, a jako istotne stają się te, które mają charakter ponowoczesny, czy wręcz postmodernistyczny. A zatem transformacja ustrojowa mocno „rozregulowała” istniejący system aksjonormatywny, a pojawiające się nowe systemy wartości, „oferują” życie łatwe i przyjemne. Można wręcz stwierdzić, że tworzy się aksjologia przyjemności, a nawet aksjologia korzyści. Co charakterystyczne, w miejsce „starych” systemów aksjonormatywnych, nie powstały nowe, jednorodne, wystarczająco trwałe, będące akceptowane przez większość, a jednocześnie nie odrzucone, po zetknięciu się z nimi.

Poszukiwane są za to wartości społeczne, które wpływają na dobre samopoczucie jednostki, szczególnie w okresie adolescencji. Jak pokazują badania, wśród czynników wpływających na dobre samopoczucie w wieku młodzieńczym wymienić można: a) optymalne zaspokojenie wybranych potrzeb fizjologicznych, b) optymalne zaspokojenie potrzeb psychospołecznych uwzględnionych w hierarchii Abrahama Masłowa, c) istnienie w środowisku domowym dobrej atmosfery, akceptacji przez rodziców, dobrego stanu zdrowia, dobrych warunków finansowych i mieszkaniowych, d) w środowisku szkolnym akceptacja przez rodziców i nauczycieli, możliwość sprostanania wymaganiom szkolnym, e) w środowisku pozaszkolnym akceptacja w grupie rówieśniczej.

W populacji młodzieży najbardziej obciążone ryzykiem zachowań dysfunkcyjnych są osoby dorastające w depresji, mający problemy alkoholowe lub uzależnieni od środków psychoaktywnych, jednostki o cechach osobowości z „pogranicza”, jednostki antyspołeczne lub zdradzające zaburzenia zachowania, osoby izolowane, żyjące na uboczu grupy rówieśniczej, osoby psychotyczne, mające halucynacje lub ataki paniki, dorastający w czasie trwania kryzysu psychologicznego, u którego do sytuacji stresowej doprowadza jego własna impulsywność i irracjonalność. Poza tym zaburzenia depresyjne występują u 49%–64% młodzieży, która w najbliższym czasie będzie mieć problemy dotyczące zachowań dysfunkcyjnych.

Można także zaznaczyć, że współczesna młodzież przeżywa poczucie alienacji, którym jest zaburzenie relacji między jednostką a społeczeństwem, a charakteryzujący się brakiem zrozumienia ze strony innych ludzi i samotnością, co powoduje, że jednostka postrzega otoczenie jako wrogie i czuje się zdana tylko na siebie, co skutkuje brakiem poczucia kontroli.

Wymienić można pięć wymiarów poczucia alienacji, a wśród młodzieży:

- a) poczucie bezsilności, czyli przekonania, że osiągnięcie jakiegoś celu nie jest zależne od aktywności danej osoby, ale od czynników przypadkowych,
- b) poczucie bezsensu, czyli utraty wiary w to, że działania, które są podejmowane przez jednostkę przynoszą zadowalające efekty,
- c) poczucie anomii, czyli przekonanie o niespójności norm społecznych, obyczajowych, zwyczajowych i prawnych, a także przekonanie, że ich przestrzeganie uniemożliwia realizację własnych celów,
- d) poczucie wyobcowania, czyli przekonania, że postępowanie zgodne z własnymi przekonaniem nie pozwala na realizację własnych celów i jest szkodliwe dla jednostki,
- e) poczucie izolacji, czyli poczucie, że budowanie relacji z innymi osobami jest niemożliwe.

Jak widać społeczeństwo ponowoczesne przynosi jednostce nie tylko korzyści i przywileje, ale także i zagrożenia. Jednym z takich zagrożeń może być pojawienie się zachowań samobójczych młodzieży.

Ale przecież w świecie realnym młodzież tworzy rzeczywistość społeczną w swoisty sposób:

- 1) Po pierwsze odgradza się od innych członków społeczeństwa, znajdujących się w pewnym oddaleniu od niego, chociaż w tym społeczeństwie funkcjonujących. Można powiedzieć, że młody człowiek tworzy pewne centrum, wokół którego grupuje się wiele osobników. Im bliżej jest obok tego centrum, tym większe jest prawdopodobieństwo, że jednostka traktować je będzie jako osoby ważne, towarzyszy. Im dalej od tego centrum, tym większe prawdopodobieństwo, że będzie traktować ich jak obcych. Dlatego też tak ważne miejsce zajmują u młodego człowieka koledzy, przyjaciele, znajomi, często także rodzice. Jednak w dalszej odległości od tego centrum są nauczyciele, obce osoby starsze, policjanci, wojsko, co wyznacza stosunek do nich. Można także zauważyć pewną identyfikację z własnym pokoleniem, w rozumieniu globalnym, a więc z młodzieżą znajdującą się w tym samym wieku, w odróżnieniu od identyfikacji z pokoleniem ojców czy dziadków.
- 2) Po wtóre, doznaje ograniczeń mających charakter „przymusu symbolicznego”, związanego ze zbyt małym doświadczeniem, ale kształtowanym na płaszczyźnie wartości i norm danego społeczeństwa. Młodzież zmuszana jest do słuchania swych rodziców, musi przestrzegać nakazów i zakazów swych rodziców, nie może sobie pozwolić na dowolne kontakty ze środowiskiem rówieśniczym, nie może zachowywać się tak jak dorośli. Wielość zakazów i nakazów, jeśli nie są niczym rekompensowane, prowadzi do powstania różnorodnych form buntu czy protestów. Ceną tego jest pojawianie się różnorodnych zachowań, które mają pokazać, że młodzież jest autonomiczna, a więc palenie papierosów, picie alkoholu, używanie narkotyków, swoboda seksualna, wchodzenie na drogę przestępstwa, ucieczki z domu i próba bycia samodzielnym, wchodzenie do subkultur młodzieżowych, czasami sekt, a w skrajnych przypadkach samobójstwa, a też problemy uzależnień behawioralnych. Jednak nie można tutaj mówić o ucieczce od rzeczywistości społecznej, a bardziej poprzez kontestowanie, czy buntowanie się przeciwko dorosłym i światowi ich wartości, jest to społeczne tworzenie rzeczywistości przez młodzież.

- 3) Po trzecie, czy można zatem mówić o tym, że współczesna młodzież jest zagrożona różnorodnymi zjawiskami patologii społecznej. Przyjmując punkt widzenia dorosłych, to tak. Jednak przyjmując punkt widzenia młodzieży to nie. Młodzież sama tworzy swoją rzeczywistość społeczną, a zatem sama definiuje, co jest dla niej zagrażające, a co nie. W związku z tym, że społeczne tworzenie rzeczywistości przez młodzież przechodzi przez trzy etapy (adaptację do przeciętnych warunków, dopasowanie się do rzeczywistości, restrukturyzację przeciętnych warunków), uznać można, że każdy z tych etapów jest ważny, gdyż nie tylko kształtuje przyszłość młodzieży, ale także jej teraźniejszość.
- 4) Po czwarte, pytając, o to, jak przebiega adaptacja młodzieży do przeciętnych warunków, należy stwierdzić, że znaczna większość tej kategorii dąży do opanowania społecznych warunków, do zrozumienia mechanizmów społecznych, kulturowych, za pomocą prób i błędów. Młody człowiek buduje w okresie wzrastania swe poczucie wartości i tożsamości, zadając pytania, co jest atrybutem, czy symbolem dorosłości, a co jeszcze jest symbolem dzieciństwa. Zadaje pytanie, czy jest to papieros, alkohol, narkotyki, seks, czy też lekceważenie zagrożeń, czy inne zachowania? Ale z uwagi na to, że granice dorosłości nie są ściśle określone, a wiek 18 lat, związany z faktyczną dorosłością prawną, nie jest jedynym wyznacznikiem dorosłości w społeczeństwie, młody człowiek doświadczając różnych atrybutów dorosłości, zapewne uważa, że w ten sposób stanie się dorosły. Nie zauważa, że atrybutami dorosłości jest dojrzałość psychiczna i emocjonalna, samokontrola, powściągliwość. Jednak traktuje te elementy jako trudniejsze do osiągnięcia, niż ogólnie dostępne papierosy, alkohol, narkotyki, seks, po które może sięgnąć każdy, kto ma na to ochotę.
- 5) Po piąte, adaptacja jednostki do społeczeństwa związana jest z uznaniem prawidłowości występujących w społecznych warunkach, a realizujących się poprzez aktywność i potrzebę bycia w różnych sytuacjach społecznych, a także z możliwością jej modyfikacji. Jednostka postrzega społeczeństwo przez pryzmat własnych wartości, norm, własnego poczucia „ja” budowanego w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami, a polegającego na robieniu czegoś innego, niż dorośli oczekują, planowym nieposłuszeństwie, zachowaniach nietolerowanych przez rodziców czy dorosłych, mówieniu nie. Egzemplifikacją tego są zachowania, które są nieakceptowane przez dorosłych, a które mogą budować własną tożsamość młodego człowieka.
- 6) Po szóste, często się zdarza, że młody człowiek wcześniej zachowuje się konformistycznie, jednak zmieniający się organizm, czyli jego wygląd zewnętrzny, jego psychika, w tym zdolności, umiejętności, zdolności radzenia sobie w trudnych sytuacjach, jego uwarunkowania społeczne, takie jak pochodzenie społeczne, miejsce zamieszkania, oraz poczucie własnej wartości, zmieniają jednostkę. Niepowodzenia życiowe, które, przez dorosłych traktowane są jako trywialne, stają się początkiem nieszczęść jednostki. Nieszczęśliwe zakochanie się, złe oceny w szkole, nieumiejętność spełnienia oczekiwań rodziców, powoduje to, że jednostka zmienia się. Zauważa, że problemy może zagłuszyć alkoholem, papierosami, narkotykiem, seksem, przestępczością, udziałem w grupach nieformalnych. Pojawia się zmiana zachowania, która jest zgodna z regułami postępowania w zależności od sytuacji. Zachowania konformistyczne zmuszają jednostkę do uczenia się, poddania się systemowi edukacyjnemu, uznania, że szkoła, nauka jest ważna, jednak z drugiej strony pojawia się swoboda, luz, niezależność, którą można osiągnąć w swej grupie rówieśniczej paląc papierosy jak dorośli, pijąc alkohol, biorąc narkotyki, uprawiając seks, wprowadzając innych w strach, popełniając przestępstwa, uczestnicząc w subkulturach, młodzieżowych. Adaptacja jednostki do społeczeństwa kończy się zrozumieniem i dostosowaniem się do warunków, jakie aktualnie występują. Jeśli część młodzieży pali papierosy, pije alkohol, bierze narkotyki, uprawia seks, popełnia przestępstwa, czy czyni jeszcze coś innego, to oznacza, że należy przestrzegać tych norm, gdyż są to normy wyznaczone przez młodzież. Powstaje swoiste rozumienie solidarności młodzieży oraz rywalizacja międzypokoleniowa. „Starzy”, a więc rodzice, nauczyciele, mentorzy, nie są autorytetami, gdyż krytykują, pouczają, a także postępują inaczej niż pouczają.
- 7) Po siódme, następuje proces dopasowania się jednostki do rzeczywistości społecznej, której atrybutami jest tworzenie symboli, zrozumiałych przez rówieśników, a więc pisaniem i malowaniem graffiti, czy wlepek, utworzeniem swoistego języka młodzieżowego, zrozumiałego przez młodzież, a zmieniającego gramatykę czy ortografię, nie mówiąc o wprowadzaniu

wulgaryzmów jako elementów właściwych w danym języku, wprowadzania języka znaków i skrótów, rozumienia roli Internetu, gier strategicznych czy innych zachowań symbolicznych, właściwych młodzieży. Język młodzieży staje się bardziej ubogi, syntetyczny, a często jeden wyraz zastępuje wiele wyrażen i zwrotów z języka literackiego. Jednak młodzież rozumie ten język, symbolikę, znaki, odgradzając się nimi od dorosłych. Kolor włosów, miejsca tatuażu, kolczyka, rodzaj pitego alkoholu, czy używanego narkotyku, styl zachowania się, jest zrozumiały przez młodych, którzy odczytują dzięki temu, kim jest ten inny. Ale przecież nie tylko atrybuty zewnętrzne są istotne. Pojawia się potrzeba kształtowania własnego „ja” i poszukiwania przyjaźni, miłości, znajomych, budowania wizji przyszłości. Często młodzi ludzie uznają, że nie mają „przyszłości”, że nie mogą mieć przyjaciół, że nie są kochani, przez co nie czują się akceptowani w społeczeństwie. Kompensują to stosowaniem środków psychoaktywnych. Są lepsi niż konformiści, którzy się uczą, są lepsi, gdyż mają kolegów, przyjaciół, czują się potrzebni, docenieni, nikt im nie daje dobrych rad, nikt ich nie poucza, rozumieją swe problemy i niepokoje. Dzięki temu mogą działać i tworzyć „własny świat”, niedostępny dla konformistycznych młodych, a także dla dorosłych. Przejawem niezależności w stworzonym świecie jest między innymi robienie tatuaży na całym ciele lub jego fragmentach, a wyrażających bunt bądź kontestację, rozumiany przez młodzież jako sposób upiększania się lub zwrócenia na siebie uwagi, a przez dorosłych jako szpecenie się. Malowaniem włosów, paznokci, przebijaniem uszu, nosa, warg, pokazywaniem pępka, jako atrybutu seksualnego, a także noszeniem kolczyków w tych miejscach. Często, aby nosić takie znamiona, należy przynależć do określonych grup kontrkulturowych, oraz akceptować wszystkie zachowania z tego wynikające. Do tego mogą dojść i sposoby konsumpcji potraw, napojów, ubrań i innych elementów. Moda na papierosy, alkohol, narkotyki, akcesoria, ubrania, powoduje to, że młodzi ludzie chcąc być dowartościowanymi, muszą je mieć i stosować. A więc sięgają nie tylko po Coca Colę, czy Pepsi, nie tylko po Snickersy czy Marsy, nie tylko ubierają jeansowe spodnie, koszule, czy mają buty, nie tylko jeżdżą modnymi rowerami czy skuterami, ale też poszukują alkoholu, papierosów, narkotyków, dziewcząt czy chłopaków. Poza tym pojawia się swoisty, zrozumiały przez nich język młodzieżowy, przezwiska i pseudonimy młodzieżowe, postrzegane przez dorosłych jako kaleczenie ojczyztego języka. Pojawia się muzyka, która jest inna od muzyki pokoleń poprzednich, bardziej agresywna i niezależna od obowiązujących trendów. Granice muzyki młodzieżowej stale się zmieniają, a jedne rodzaje muzyki ustępują miejsca innym, jeszcze bardziej nowoczesnym i awangardowym. Pojawia się też zagadnienie spędzania czasu wolnego, sposobu komunikowania się ze sobą, wyboru nośnika kultury masowej.

- 8) Po ósme, następuje restrukturyzacja przeciętnych warunków jednostki, a związana z ignorowaniem „nieważnych” elementów kultury dorosłych, które polegają na lekceważeniu wartości tworzonych przez dorosłych, na omijaniu nakazów i zakazów. Wyuczony lekceważenie zagrożeń jest pewnym sposobem na omijanie zakazów dorosłych. Picie alkoholu czy branie narkotyków wbrew temu, co mówią dorośli, niezgadanie się z obowiązującymi wartościami społecznymi, próba ich zmiany, ubieranie się, czy noszenie się zgodnie z tworzoną modą młodzieżową. Młodzież w następnym etapie dokonuje zmiany proporcji układu normatywnego i wartościowego a też kształtowania tego układu normatywnego i systemu wartości. Układ ten, dostosowując się do młodzieży, staje się w pewnym okresie obowiązującym. Zachowania, które jeszcze kilka lat temu bulwersowały opinię publiczną, takie jak palenie papierosów przez dzieci, przez dziewczęta czy kobiety, picie alkoholu w miejscach publicznych, upijanie się kobiet, branie narkotyków, wchodzenie na drogę prostytucji, czy inne, dziś już nie są postrzegane jako szczególnie niewłaściwe. Skoro pewna liczba młodzieży pije alkohol, nie widząc w tym niź złego, skoro branie narkotyków nie są postrzegane przez młodzież jako szczególnie zagrażające, skoro trudnienie się prostytutką nie powoduje izolacji, a wręcz przeciwnie pojawia się odmiana prostytucji nosząca miano, „sponsoringu”, co osłabia negatywne jej postrzeganie, skoro bycie przestępcą pozwala na bardziej lukratywne życie, mimo tego, że nie ma się dobrej pracy, czy wykształcenia, to oznacza, że zachowania te są traktowane jako normalne. Na zakończenie należy zauważyć, że młodzież działając poza „swoim światem”, ale w zgodzie ze swoimi symbolicznymi uniwersami, tworzy nową rzeczywistość, która

jest postrzegana jako „normalna” czy „właściwa”. Kontrkulturowe zachowania młodzieży stają się normalnymi, a następne pokolenia muszą tworzyć nową rzeczywistość społeczną.

A w świecie wirtualnym młodzież jest bardziej „wyzwolona” i nie podlega wymaganiom stawianym przez świat realny.

Dlatego też pojawia się pytanie, czy tworzenie rzeczywistości społecznej musi mieć wyłącznie charakter międzyludzki, tym bardziej, że człowiek dokonuje nieustannej „eksternalizacji świata”, kreując rzeczywistość poprzez uwydatnianie istotnych, ze swojego punktu widzenia, aspektów świata, a w styczności z innymi jednostkami dokonuje uzgodnienia swej wizji świata, a wiedza ta zyskuje walor intersubiektywności i jest traktowana jako „obiektywna”. Jeśli odpowiedź na to pytanie jest prawdziwa, to wówczas można mówić o tym, że teoria społecznego tworzenia rzeczywistości Petera L. Bergera i Thomasa Luckmanna, jest nadal aktualna, tym bardziej, że od zarania istnienia człowieka relacje międzyludzkie wystarczały, aby można było mówić o istnieniu społeczeństwa. Ale jeśli powstaje „alternatywna” wizja relacji międzyludzkich, w których nie ma kontaktów *face to face* (wliczając w to techniczne nośniki informacji), a której istotną częścią jest Sztuczna Inteligencja, zastępująca człowieka w świecie wirtualnym, zachowująca się w taki sposób, jakby była realną osobą, to czy można mówić o tworzeniu rzeczywistości społecznej. Jeśli jednym z „parterów” relacji w cyberświecie jest Sztuczna Inteligencja, to wówczas teoria ta musi ulec poważnym zmianom metodologicznym, gdyż pojawia się problem na linii człowiek - technika.

Można jeszcze wskazać, że współczesny świat społeczny budowany w świadomości ludzi stał się obcy, nieprzewidywalny. Na to nałożyły się problemy młodego pokolenia. Niepewność co do przyszłości, widmo bezrobocia, niemożność spełnienia społecznych aspiracji, ustalenia własnej drogi zawodowej i społecznej, a także obawa przed pauperyzacją oraz utratą statusu społecznego powodują stres i napięcia wśród młodzieży. Jednak młodzież dostrzega płynące ze środków masowego przekazu reklamy, kuszące nowoczesnością, pięknem, atrakcyjnością, które wpływają na powstawanie potrzeb, zmuszających do pracy, współzawodnictwa, niepewności własnego statusu i permanentnego sprawdzania się. Funkcjonujące wzory piękna, pomyślności, siły, bogactwa, kultu młodości, sprawności, konsumpcyjnego stylu życia prowadzą do powstawania nierealnych, często poza możliwościami danej jednostki, aspiracji, a to z kolei wpływa na obraz siebie. Niemożność osiągnięcia tego, czego by się chciało wpływają na generowanie zjawisk określanych mianem patologicznych. Środkiem kompensującym takie widzenie świata jest sięganie po alkohol i narkotyki, popełnianie przestępstw, samobójstwa, agresywne zachowania w miejscach publicznych, a także zachowania ryzykowne. Wśród najbardziej znanych zachowań kompensujących zachowania młodzieży są palenie papierosów, picie alkoholu, czy też używanie narkotyków.

Trudno jednak znaleźć rozsądne sposoby zapobiegania takiej fali problemów społecznych wśród młodzieży. Przyjmując, że wejście w problemy społeczne nie mają charakteru przypadkowego i często jest poprzedzone wcześniejszymi sygnałami świadczącymi o nieprzystosowaniu danej osoby, to wydaje się, że jedyną drogą w zakresie zapobiegania problemom społecznym nieletnich jest profilaktyka, a także zapobieganie demoralizacji młodzieży, w szczególności w pierwszym okresie przebywania młodzieży w szkołach.

O problemach społecznych współczesnej młodzieży szkolnej napisano już bardzo dużo, a literatura naukowa na ten temat jest tak bogata, że trudno jest wskazać kilka wiodących publikacji. Większość opracowań przedstawia spektrum zjawisk zagrażających współczesnej młodzieży szkolnej, bez odpowiedzi na pytanie, jak rozwiązać ten problem. Dzięki jednak zadawanym w ten sposób pytaniom, możliwe jest wskazanie dynamiki zjawiska, a także wypracowanie odpowiednich metod przeciwdziałania oraz prowadzenie skutecznej pracy profilaktycznej w środowisku szkolnym.

Pisząc o problemach społecznych współczesnej młodzieży nie można nie odnieść się także do terminologii związanej z zachowaniami nieakceptowanymi społecznie. Oczywiście najbardziej popularnym określeniem jest pojęcie „patologia społeczna”, a które jest traktowane jak topos, charakteryzując zachowania niepożądane, bez względu na to, jakie są ich przyczyny i skutki. Ale przecież obok określenia „patologia społeczna”, istnieją także takie pojęcia jak: „problem społeczny”, „dezorganizacja społeczna”, „zachowania dewiacyjne”, „naznaczenie społeczne”, „trauma społeczna”, „anomia społeczna”, „kwestia społeczna”, „niepewność społeczna”, „marginalizacja społeczna”, „dylematy społeczne”, „pułapki społeczne”, a ponadto „zachowania dysfunkcyjne”, „nie-dostosowanie społeczne”, „nieprzystosowanie społeczne”, „wykolejenie społeczne”, „zachowania

ryzykowne". Pojęcia te „zadomowiły się” w języku naukowym, stając się „pojęciami-kluczami” do zrozumienia ludzkich zachowań negatywnych.

Odnosząc się do określeń dotyczących „społecznego zła”, można uznać, że z jednej strony wiele z tych określeń nacechowanych jest negatywnymi skojarzeniami, a jednocześnie stały się one synonimem czegoś złego, niedobrego, źle odbieranego, źle kojarzącego się, negatywnego. Jak zauważa Jerzy Kwaśniewski, „bardzo niefortunny jest sam termin „patologia społeczna”. Terminy-oceny są jednak w języku nauk społecznych trudne do uniknięcia. Sądzę wszakże, iż dla określenia takiej właściwości zachowań ludzkich, która polega na ich negatywnie ocenianej niezgodności z jakimiś normami czy oczekiwaniami społecznymi, lepiej jest stosować w miarę możliwości bardziej neutralne emocjonalnie terminy, takie jak na przykład „dewiacja”, „problemy społeczne”. Widać więc, że pojęcia ocenne, mają w dużej mierze charakter emocjonalny, w tym także negatywnie emocjonalny. Dlatego należy je stosować z dużym wyczuciem tematu, a także bardzo precyzyjnie jest określać, aby uniknąć metodologicznych nieporozumień.

Jest to związane z tym, że pojęcia te są zamiennie stosowane, a zjawiska określane mianem „patologia społeczna” są traktowane jak klucze” do zrozumienia niektórych zjawisk społecznych niepokojących dane społeczeństwa. *Mieszają się wówczas te określenia, a brak solidnej wiedzy prowadzi do tego, że to co jest zjawiskiem patologicznym, może być określane innym pojęciem. Często też rozumienie pojęć i ocena zjawisk związanych ze sferą „patologii społecznej w tle” są kształtowane przez środki masowego przekazu, co przy zapotrzebowaniu społecznym na określoną wiedzę o zjawiskach dysfunkcyjnych, powoduje to, że niektóre zjawiska są bardziej eksponowane, a inne mniej, że w jednym okresie pewne zjawiska są postrzegane jako zagrażające, zaś w innym czasie nie, że przez jedne grupy społeczne zjawiska są uznawane za „patologiczne”, a przez inne nie. Nie można także wykluczyć „kwiecistości” wypowiedzi, gdy wydaje się, że określenia są bliskoznaczne dla siebie.*

W związku z tym w niniejszej pracy nie zastosowano pojęcia „patologia społeczna”, ale wykorzystano pojęcie „problem społeczny”. Wybór ten podyktowany jest nie tylko kwestiami definicyjnymi, ale także zakresem stosowalności każdego z określeń. Jest wielce prawdopodobne, że pojęcie „problem społeczny” może być najszerzej zastosowane, a także, że jest „wolne” od negatywnych skojarzeń, tym bardziej, że w zakres problemów społecznych wchodzi nie tylko *stricte* problemy postrzegane negatywnie, ale także i neutralne społecznie, jak problemy zdrowotne (np. problemy chorób cywilizacyjnych), wychowawcze (np. zagadnienia procesu socjalizacji), edukacyjne (np. istnienie systemu szkolnictwa), jak i inne.

W związku z tym problem społeczny to dolegliwe zjawisko społeczne, wpływające negatywnie na dane społeczeństwo, które zostało dostrzeżone jako problem przez społeczeństwo, nazwane problemem społecznym, a także podjęte zostały działania mające na celu zmarginalizowanie albo wyeliminowanie tego zjawiska. Jednak przekształcanie się poszczególnego stanu społecznego w problem społeczny nie jest proste i oczywiste. Okazuje się, że problemy społeczne nie wybuchają nagle, raczej przechodzą swoistą ewolucję, w ramach której można wyróżnić następujące fazy: a) faza pierwsza - rozpoczyna się z chwilą, gdy pewne warunki rzeczywistości społecznej są postrzegane jako niepożądane, zagrażające cenionym wartościom czy wywołujące mniej lub bardziej wymierne straty, b) faza druga - rozpoczyna się w momencie pojawienia się reakcji na wysuwane postulaty ze strony różnych osób czy instytucji, c) faza trzecia - następuje w sytuacji, gdy aktywność animatorów problemu coraz słabiej kierowana jest na korygowanie działań instytucjonalnych, a koncentruje się na poszukiwaniu strategii alternatywnych. Z chwilą, gdy problemy społeczne stają się zinstytucjonalizowane, to następuje zmniejszenie się zainteresowania danym problemem, chyba że występują roszczenia będące wynikiem niezadowolenia z ustanowionych procedur formalnych.

Przyjmując, że w niniejszej pracy omówiono zagadnienia przemocy w szkole oraz problemów alkoholowych i narkomanii, zaproponowano trzy ujęcia definicyjne związane z tą tematyką. W związku z tym:

- 1) Problemy przemocy w szkole to wszelkie dolegliwe zjawiska występujące w środowisku szkolnym, przejawiające się stosowaniem przemocy, agresji, dyskryminacji, nękania, czy mobbingu (bez względu na to, jak definiuje się te pojęcia) wobec uczniów, nauczycieli oraz innych osób, związanych bezpośrednio i pośrednio ze środowiskiem szkolnym, przez inne osoby funkcjo-

nujące w danym środowisku szkolnym (uczniów, nauczycieli, pracowników szkoły), a wpływające negatywnie na osoby będące podmiotem oddziaływania. Jest to zjawisko, które zostało dostrzeżone jako zagrażające dla tej zbiorowości, nazwane problemem przemocy w szkole, a także podjęte zostały działania mające na celu zmarginalizowanie albo wyeliminowanie tych zjawisk z danego środowiska szkolnego, danej zbiorowości lub całego społeczeństwa.

- 2) Problemami alkoholowymi i narkomanii młodzieży szkolnej, nazwiemy całokształt szkód związanych z używaniem przez osoby, bez względu na wiek (choć z przypadku picia alkoholu granica ta rozpoczyna się w wieku 18 lat), legalnych i nielegalnych środków odurzających i substancji psychotropowych (środków psychoaktywnych), jakie występują u osób je używających, członków ich rodzin oraz całego społeczeństwa, wymagających działań które mają na celu zmniejszanie rozmiarów lub eliminację tego zjawiska.
- 3) Problemami uzależnień behawioralnych nazwiemy całokształt szkód związanych z silną potrzebą wykonywania jakiejś normalnej czynności mimo tego, że zachowanie to przynosi określone szkody, a wykonująca je osoba nie potrafi, mimo ponawianych prób, powstrzymać się od wykonywania tej czynności, a jednocześnie przestaje kontrolować sytuację, które dotyczą daną jednostkę, członków ich rodzin oraz całego społeczeństwa, wymagających działań które mają na celu zmniejszanie rozmiarów lub eliminację tego zjawiska.

Na koniec należy wskazać, że zagadnienia wstępne zostały opracowane na bazie literatury przedmiotu, jednak z uwagi na to, że opracowanie to ma charakter popularno-naukowy, nie zastosowano przypisów, tylko dołączono bibliografię opracowań.

W niniejszym opracowaniu dwa pierwsze rozdziały przedstawiają wyniki badań, dotyczące zjawiska przemocy w szkole, picia alkoholu i używania nielegalnych środków psychoaktywnych, jakie przeprowadzono wśród uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych Miasta Rzeszowa. Rozdział trzeci poświęcony jest problematyce uzależnień behawioralnych, w tym przede wszystkim możliwości uzależnienia się od komputera, gier komputerowych czy hazardu. W rozdziale piątym zaprezentowano zagadnienia dotyczące postrzegania profilaktyki w szkole, a rozdział szósty prezentuje analizy porównawcze badań z lat 2010, 2015 i 2020, a rozdział siódmy dokonuje porównania z zakresu problematyki uzależnień behawioralnych z lat 2015 i 2020.

1. Metodologiczne podstawy badań wśród uczniów szkół Miasta Rzeszowa

1.1. Wprowadzenie do badań i etapy procesu badawczego

Przygotowując się do badań „Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych”, dokonano eksploracji literatury przedmiotu, w tym poświęconych zagadnieniom problemów społecznych, pojęciu młodzieży i nieletnim, a także profilaktyki społecznej. Dokonano także analizy literatury przedmiotu związanej z metodologią badań, w tym pojęcia „badania naukowe” i „etapy procesu badawczego”.

Dlatego tematem niniejszej części jest określenie etapów procesu badawczego, zastosowanego w procedurze badawczej. Należy przy tym wskazać, że prowadzenie badań naukowych wymaga odpowiedniej organizacji, dlatego odbywa się ono w kilku zasadniczych fazach. Wynika to z istnienia w nauce określenia „badania naukowe”, którymi są działania wyspecjalizowanych pracowników, instytucji i organizacji naukowych, prowadzona metodycznie, zgodnie z procedurami dochodzenia do twierdzeń, odkryć i wynalazków, ich weryfikacji i kontroli, przyjętymi w danej dyscyplinie i danej epoce historycznej (metodologia nauk); podstawowy składnik nauki w aspekcie dynamicznym, czynnościowym. Dlatego też rozumienie określenia „badania naukowe” na gruncie nauki jest zinstytucjonalizowane i rozpatrywane w kilku znaczeniach. Pierwszym są badania naukowe w znaczeniu szerokim, czyli ogół czynności, występujących podczas opracowywania pracy naukowej (bez jej pisania, poprawiania i oceniania), poczynając od podjęcia pracy i zidentyfikowania problemu badawczego do opracowania materiałów naukowych. Drugim są badania naukowe w znaczeniu pośrednim, czyli praktyczne zastosowanie metod roboczych (gromadzenie materiału oraz jego opracowanie). Trzecim badanie naukowe w znaczeniu wąskim, czyli badania właściwe, podczas których stosuje się działania z zakresu metodologii badań a dzięki którym zyskuje się zebrany materiał naukowy.

Badania naukowe można podzielić na wiele grup, a w tym: 1. Podział ze względu na cele badań: a) opisowe, b) wyjaśniające. 2. Podział ze względu na założenia ontologiczne: a) badania empiryczne, b) badania ilościowe, które przyjmują postać liczb, surowych danych, c) badania jakościowe, gdy akcent położony jest na znaczenia i procesy, których nie poddaje się pomiarom. 3. Podział ze względu na problemy badawcze: a) badania teoretyczne o charakterze metodologicznym, b) badania teoretyczne, c) badania teoretyczno-praktyczne, d) badania praktyczne. 4. Podział ze względu na czas i przestrzeń: a) badania historyczne, b) badania porównawcze. 5. Podział ze względu na metody badań naukowych: a) metody jakościowe, b) metody ilościowe, c) metody sondażowe.

Kolejnym zagadnieniem jest tematyka etapów i elementów procesu badawczego. Proces badawczy jest skonkretyzowanym i uporządkowanym zestawem działań wykonywanym w obrębie prowadzonych badań naukowych. Badania naukowe prowadzone są zawsze zgodnie z procedurami, które pozwalają dojść do pewnych twierdzeń, teorii, odkryć czy wynalazków. Procesy te zalicza się do ogółu czynności, jakie są podejmowane przez osoby prowadzące badania (najczęściej ze środowiska naukowego w zakresie danej dyscypliny) w celu stworzenia pracy naukowej lub wykonania analizy konkretnego problemu. Czynności te odbywają się na bazie wypracowanych w tym celu metod badawczych, takich jak badania jakościowe, badania ilościowe, badania empiryczne,

badania teoretyczne o charakterze metodologicznym, badania teoretyczne, badania teoretyczno-praktyczne, badania praktyczne, badania historyczne, badania porównawcze. Natomiast metody badań naukowych mogą mieć charakter sondażowy, jakościowy i ilościowy.

Właściwy przebieg badań naukowych wymusza kolejność realizacji poszczególnych etapów i ich elementów, dlatego istotne jest usystematyzowanie kolejnych faz. Elementami składowymi procesu badawczego są: a) ustalenie celu badań, b) ustalenie założeń teoretycznych, c) stworzenie problemu badawczego, d) wykorzystanie narzędzi badawczych, metod i technik badawczych, e) dobór próby (populacji) dostosowanej do badań, f) obszar badań, który należy wyznaczyć, g) analiza danych pozyskanych podczas badań, h) napisanie sprawozdania naukowego (raportu, streszczenia, artykułu, pracy naukowej). Każdy z etapów procesu badawczego i jego składowe, mimo różnic są ze sobą wyraźnie powiązane. Są uporządkowane według logicznego ciągu, dlatego kolejność działań ma tutaj zasadnicze znaczenie i nie może być ona zmieniana. Każdy element procesu badawczego musi uwzględniać ustaloną logicznie i sprawdzoną w praktyce procedurę postępowania badawczego. Tryb działania musi być zawsze ścisły, racjonalny i zorganizowany.

Wśród teoretycznych etapów procesu badawczego wymienić można: a) stwierdzenie braków lub odczucie trudności natury teoretycznej względnie praktycznej w poznaniu naukowym, b) tworzenie sytuacji problemowej, c) sformułowanie problemu badawczego w rozumieniu jego ustalenia i uzasadnienia oraz przedstawienie zagadnień pochodnych, to znaczy tez lub pytań problemowych (problemów szczegółowych), d) ocena (krytyka naukowa) podjętego problemu badawczego w świetle dotychczasowych badań i osiągnięć naukowych na podstawie aktywnie przestudiowanej literatury, e) przyjęcie założeń badawczych, sformułowanie hipotez i ustalenie zmiennych oraz ich wskaźników, f) wybór i przyjęcie metod, technik oraz narzędzi badawczych, g) ustalenie możliwych wariantów rozwiązań i uwzględnienie przyszłych konsekwencji wynikających z wyboru rozwiązania ostatecznego (optymalnego), h) przeprowadzenie badań wstępnych, to znaczy wykonanie czynności pozwalających (powodujących) ostatecznie zweryfikowanie problemu, tez i hipotez oraz metody i technik badawczych, i) przeprowadzenie badań właściwych i na ich podstawie opracowanie szczegółowych danych (syntetycznych zestawień wyników) w celu odrzucenia, korekty lub przyjęcia planowanej struktury (układu) pracy (planowanych rozwiązań treściowych pracy, to znaczy podziału treści pracy na rozdziały i podrozdziały), j) pisarskie opracowanie uzyskanych i przyjętych z badań wyników do stanu odbioru pracy przez zainteresowanych (w przypadku pracy kwalifikacyjnej przez promotora), a następnie jej opublikowanie, k) krytyczne ustosunkowanie się do przebiegu własnych badań i do uzyskanych wyników.

W badaniach naukowych istotne jest także stworzenie odpowiednich tez i hipotez naukowych. Wynika to z tego, że w badaniach można spotkać się z układem teza-hipoteza. Teza to coś, co należy udowodnić, a hipoteza jest sprawdzana. Teza to zdania prawdziwe, a nie prawdopodobne. Często jest rozumiana jako główna myśl pracy. Z kolei hipoteza to tylko przypuszczenie, wypowiedź, która jest niepewna. Jej celem jest wyjaśnienie określonych zdarzeń lub faktów. Dlatego celem badań naukowych jest nie tylko poznanie, ale i ocena rzeczywistości oraz wysnucie wniosków. Ogólnie przyjmuje się, że cel badań naukowych to odnajdywanie prawidłowości, które stale występują w zjawiskach przez nas badanych, a następnie doprowadzenie na ich podstawie do wniosków ogólnych.

Badania zrealizowane zostały we wrześniu i październiku 2020 roku, metodą kwestionariusza ankiety. Z uwagi na istniejący stan zagrożenia epidemicznego, do badań wykorzystano platformę Survio, dzięki której możliwe było dotarcie do respondentów za pomocą nośników elektronicznych, bez potrzeby bezpośredniego kontaktu ankietera z respondentami.

Dobór populacji do badań, uwzględniał specyfikę szkół podstawowych i ponadpodstawowych Miasta Rzeszowa. Badania miały objąć swym zasięgiem około 0,5% populacji uczniów, co oznaczało, że w badaniach uczestniczyć będzie około 800-900 osób. Ze względu na sporą populację badawczą, ustalono maksymalny błąd na poziomie 5,8%, przy współczynniku ufności 0,95.

Wśród zmiennych, które stanowiły podstawę doboru populacji były rodzaj szkoły oraz wiek (klasa do której uczęszczają). Pozostałe zmienne, takie jak płeć respondentów oraz wykształcenie „głowy” rodziny były zebrane podczas badań.

Dobór zmiennych tych wynikał z następujących przesłanek:

- a) Rodzaj szkoły może wpływać na to jak postrzegane są problemy przemocy w szkole, stosowanie środków psychoaktywnych, takich jak alkohol czy „narkotyki”, problemy uzależnień behawioralnych, zagadnienia profilaktyki społecznej, a także stosunek do tych zjawisk. Powszechnie uważa się, że najbardziej zagrożonymi tymi problemami są uczniowie ostatnich klas szkół podstawowych i początkowych klas szkół ponadpodstawowych, z racji tego, że są w wieku podatności na wpływy z zewnątrz, szczególnie związanych z zachowaniami „ryzykownymi”. Cechą charakterystyczną tej zmiennej jest to, że z uwagi na reformę szkolnictwa, „wygaszane” jest szkolnictwo gimnazjalne.
- b) Wiek determinuje powstawanie określonego przekonania na temat wymienionych problemów, co wyraża się tym, że na osoby młodsze łatwiej można wpływać przekonaniem, że są to zjawiska powszechne, normalne, oczywiste, że przemoc nic nie znaczy, a palenie papierosów jest bardziej szkodliwe niż palenie marihuany, a problematyka uzależnień od czynności ma małe znaczenie w życiu.
- c) Istotną zmienną jest płeć respondentów, chociaż nie była ona podstawą doboru populacji. Płeć determinuje stosunek młodzieży do wymienionych problemów, chociaż można dostrzec proces feminizacji chłopców i maskulinizacji i wirylicacji dziewcząt, co związane jest z istnieniem społeczeństwa ponowoczesnego i jego radykalnych zmian. Można na bazie dotychczas prowadzonych analiz stwierdzić, że postrzeganie niektórych problemów społecznych młodzieży jest zależne od płci respondentów, gdyż osoby w wieku adolescencji inaczej postrzegają zagrożenia społeczne, niż osoby w wieku poadolescencyjnym, tym bardziej, że chłopcy nieco liberalniej, niż dziewczęta, dokonują oceny otaczającej rzeczywistości, co może objawiać się tym, że chętniej wchodzi w konflikty z rówieśnikami, eksperymentują ze środkami psychoaktywnymi, upijają się alkoholem, a także w szerszym zakresie zachowują się ryzykownie.
- d) Omawiane problemy są zależne także od wykształcenia rodziców respondentów, co wyraża się w tym, że niższe wykształcenie rodziców, a tym samym niższy status społeczny rodziców, może wpływać na większą uległość wobec norm środowiska dysfunkcyjnego, poddawania się normom otoczenia zewnętrznego, a także chęci znalezienia „niszy”, w której można mieć jakieś sukcesy w sensie negatywnym społecznie. Istotne jest także i to, że użyte pojęcie „głowa rodziny” jest swoistym skrótem metodologicznym, gdyż w innym przypadku należałoby zapytać osobno o wykształcenie ojca oraz wykształcenie matki, które z punktu widzenia niniejszych badań jest nieistotne.
- e) Znaczące miejsce w postrzeganiu problemów społecznych zajmuje także miejsce zamieszkania osób badanych. Cechą społeczną mieszkańców dużych miast jest istnienie dość sporej anonimowości, a także brak istnienia kontroli społecznej, która może kształtować zachowania osób nieletnich. Jednostka, która czuje się anonimowa, nie postrzegająca wokół siebie niezinstytucjonalizowanej kontroli społecznej, będzie w pewnych sferach życia społecznego zachowywała się bardziej swobodnie, od osób, które mają poczucie, że kontrola społeczna działa prawidłowo.

Przygotowując się do badań zdecydowano się wykorzystać metodę ankiety audytoryjnej, chociaż istniejący stan zagrożenia epidemicznego zweryfikował wcześniejsze założenia, a respondenci mogli przystępować do wypełniania kwestionariusza ankiety także po godzinach lekcyjnych. Badania trwały w okresie od 21 września 2020 do 2 października 2020, a łącznie wypełnionych zostało 1407 ankiet, chociaż późniejsza ich weryfikacja pozwoliła wyodrębnić do dalszych analiz poprawnie wypełnionych 1091 ankiet. Także spora ilość osób tylko „zaglądała” na strony Survio, nie uczestnicząc w badaniach, co zwiększało ilość wejść, ale które nie kończyły się wypełnianiem ankiety. Prezentuje to także czas przebywania respondentów na stronach Survio, gdyż poniżej 1 minuty przebywało 1,2% respondentów, od 1 do 2 minut - 0,1%, od 2 do 3 minut - 0,9%, od 5-10 minut - 11,0%, od 10 do 30 minut 81,9%, od 30 do 60 minut 2,8%, a powyżej 60 minut 2,2%. Okazuje się zatem, że wykonanie ankiety pochłaniało statystycznie od 30 do 60 minut. Z kolei czas poniżej 5 minut oznacza bardziej fakt sprawdzenia rodzaju ankiety i zapoznania się z pytaniami,

choć nikt nieuprawniony nie mógł brać udziału w badaniach, tym bardziej, że tylko do osób zainteresowanych przekazany został kod dostępu. Oczywiście nie można wykluczyć „wizyt” rodziców osób uczestniczących w badaniach, a także nauczycieli, wychowawców, czy dyrektorów szkół wybranych do badań.

Na potrzeby niniejszych badań ustalono cel badań o charakterze teoretycznym i praktycznym, a także cel główny i cele pośrednie oraz hipotezy badawcze, w tym hipotezę główną i hipotezy szczegółowe.

Celem teoretycznym niniejszych badań jest analiza poziomu wiedzy uczniów szkół podstawowych i średnich z terenu Rzeszowa o przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych, a także opinie o działaniach profilaktycznych w tym zakresie. Z kolei celem praktycznym jest ustalenie skali zjawiska przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych wśród uczniów szkół Rzeszowa.

Podstawowym celem głównym badań jest analiza zachowań zachodzących w środowisku szkolnym, a dotyczących zachowań dysfunkcyjnych uczniów szkół podstawowych i średnich Rzeszowa, w tym przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych, a także ich stosunku do takich zachowań. Pierwszym celem pośrednim badań jest analiza skuteczności działań profilaktycznych realizowanych w szkołach. Drugim celem pośrednim jest analiza porównawcza problemów społecznych istniejących w szkole w opiniach młodzieży szkolnej, z wynikami podobnych badań prowadzonych w roku 2010 i 2015. Jest to zatem analiza dynamiki opinii uczniów na „osi czasu”, prowadzona na wzór badań longitudinalnych (podłużnych) na tej samej populacji, ale wśród innych osób.

Hipoteza główna brzmi:

Najbardziej charakterystycznymi przejawami problemów społecznych w środowisku szkolnym Rzeszowa jest przemoc w szkole, używanie środków psychoaktywnych (picie alkoholu i stosowanie nielegalnych środków psychoaktywnych) oraz uzależnienia behawioralne, a ich przyczyny mają charakter hedonistyczny, a nie ucieczkowy. Aby zminimalizować skalę tych niekorzystnych zjawisk, należy zintensyfikować działania o charakterze profilaktycznym, prowadzonych wśród uczniów szkół wszystkich typów.

Hipotezy szczegółowe są następujące:

- 1) Wiedza badanej młodzieży szkolnej o zjawisku przemocy w szkole ma charakter ogólny, a nie wynika ze skali tego zjawiska w szkołach oraz doświadczeń własnych badanych uczniów.
- 2) Picie alkoholu i stosowanie nielegalnych środków psychoaktywnych, w tym „dopalaczy” i nowy środków psychoaktywnych (NSP) ma charakter hedonistyczny i nie jest przejawem buntu młodzieży wobec pokolenia dorosłych.
- 3) Przejawami uzależnień behawioralnych wśród młodzieży szkolnej jest uzależnienie od Internetu i od hazardu.
- 4) Młodzież szkolna jest pozytywnie nastawiona do profilaktyki społecznej, realizowanej w szkołach, a działania takie muszą być w szkołach nasilone z uwagi na zwiększanie się zagrożeń i problemów i zagrożeń społecznych.
- 5) Dynamika opinii młodzieży szkolnej o przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych oraz uzależnień behawioralnych, wskazują, że współczesne środowisko szkolne zmienia swe oblicze, z tradycyjnego, na ponowoczesne.

Kolejnym zagadnieniem poddanym analizie jest procedura badawcza, która stała się podstawą niniejszych badań i która składała się z następujących etapów:

- 1) Zebranie danych instytucjonalnych na temat szkół i uczniów Miasta Rzeszowa, a w szczególności z informacjami demograficznymi.
- 2) Przygotowanie danych na temat liczby uczniów Miasta Rzeszowa, w tym uczniów szkół podstawowych i średnich.

- 3) Dokonanie wyboru szkół i klas do badań, stosując metodę losową. Polegało to na tym, że spośród określonej liczby szkół podstawowych Miasta Rzeszowa wylosowano te, które miały uczestniczyć w badaniach, a następnie losowano poszczególne klasy do badań. Podobnie postąpiono ze szkołami ponadpodstawowymi.
- 4) Poinformowanie dyrektorów wylosowanych do badań szkół, nauczycieli, wychowawców, uczniów i rodziców, że szkoły do badań zostały wylosowane, a wyniki ankiet trafią wyłącznie do rąk osób zajmujących się analizą socjologiczną, a nauczyciele nie będą mieć do nich dostępu.
- 5) Przygotowanie narzędzia badawczego, którym był kwestionariusz ankiety, a także dokonanie badań pilotażowych w celu weryfikacji pytań w kwestionariuszu ankiety.
- 6) Z uwagi na specyficzną sytuację spowodowaną zagrożeniem epidemicznym, dokonanie zakupu dostępu do odpowiedniego programu internetowego na Platformie Survio, a także przekazanie odpowiedniego kodu sterującego dla wszystkich osób mających uczestniczyć w badaniach.
- 7) Przeprowadzenie badań w wylosowanych szkołach w okresie 21 września 2020 – 2 października 2020.
- 8) Po dokonaniu badań, zostały one zakodowane na Platformie Survio w arkuszu kalkulacyjnym Excel. Łącznie wykonanych zostało 1407 ankiet, ale ich późniejsza weryfikacja pozwoliła wyodrębnić do dalszych analiz poprawnie wypełnionych 1091 ankiet.
- 9) Kolejnym etapem było przygotowanie instrukcji kodowej, uwzględniającej specyfikę ankiety, a następnie dokonanie obliczeń danych statystycznych, za pomocą odpowiedniego komputerowego programu statystycznego, w którym wyliczono średnie statystyczne, a do obliczenia współzależności cech jakościowych wykorzystano test chi-kwadrat.

1.2. Charakterystyka badanej populacji

Badania objęły 1091 uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych z terenu Rzeszowa. Badania miały za zadanie odpowiedzieć na pytania, jakie są opinie młodzieży szkolnej wobec przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych, a także ich stosunku do takich zachowań.

Rozkład ze względu na dane osobowe respondentów (zmiennie niezależne) przedstawiają tabele. Zmienne te dotyczą: rodzaju szkoły respondentów, wieku, płci, oraz wykształcenia głowy rodziny.

Pierwszą zmienną jest rodzaj szkoły, w których przeprowadzone zostały badania. Rozkład danych w tym zakresie przedstawia tabela 1.1.

Tabela 1.1 Rodzaj szkoły w badaniach w Rzeszowie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Szkoły podstawowe	414	37,9
Licea ogólnokształcące	325	29,8
Technika	347	31,8
Szkoły zasadnicze zawodowe	5	0,5
Razem	1091	100,0

Źródło: badania własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli widać, że w badaniach uczestniczyło 37,9% uczniów szkół podstawowych, 29,8% uczniów liceów ogólnokształcących, 31,8% uczniów techników oraz 0,5% uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Analiza danych pokazuje, że istnieje równowaga w badaniach w odniesieniu do rodzaju szkół, za wyjątkiem zasadniczych szkół zawodowych.

Następną zmienną którą poddano analizie, jest wiek respondentów. Ilustruje to tabela 1.2.

Tabela 1.2. Wiek respondentów w badaniach w Rzeszowie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Do 14 lat	393	36,0
15-16	78	7,2
17-18	610	55,9
Brak odpowiedzi	10	0,9
Razem	1091	100,0

Źródło: badania własne

Z danych wynika, że 36,0% respondentów to osoby w wieku poniżej 14 lat, 7,2% to osoby w wieku 14-16 lat, a 55,9% to osoby w wieku 17-18 lat.

Kolejną zmienną niezależną jest płeć respondentów. W związku z tym dane dotyczące płci osób uczestniczących w badaniach uczniów przedstawia tabela 1.3.

Tabela 1.3. Płeć badanych uczniów w badaniach w Rzeszowie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Dziewczęta	553	50,7
Chłopcy	538	49,3
Razem	1091	100,0

Źródło: badania własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli widać, że w badaniach uczestniczyło 50,7% dziewcząt oraz 49,3% chłopców. Istnieje, zatem równowaga respondentów ze względu na tę zmienną.

Ostatnią zmienną poddaną analizie jest wykształcenie „głowy rodziny” respondentów. Ilustruje to tabela 1.4.

Tabela 1.4. Wykształcenie „głowy rodziny” respondentów w badaniach w Rzeszowie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Podstawowe	97	8,9
Zasadnicze zawodowe	154	14,1
Średnie	345	31,6
Wyższe	495	45,4
Razem	1091	100,0

Źródło: badania własne

Analiza danych pokazuje, że 8,9% respondentów deklaruje, że ich rodzice mają wykształcenie podstawowe, 14,1% deklaruje, że zasadnicze zawodowe, 31,6% twierdzi, że średnie, a 45,4% wykształcenie wyższe.

2. Młodzież szkół Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole

2.1. Zjawisko przemocy w szkołach w opiniach respondentów

Na początek zapytano respondentów o to, czy w swej szkole spotykają się ze zjawiskiem przemocy. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.1.

Tabela 2.1. Zetknięcie się respondentów ze zjawiskiem przemocy w swej szkole

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	92	8,4
Raczej tak	118	10,8
Raczej nie	537	49,2
Zdecydowanie nie	224	20,5
Trudno powiedzieć	120	11,0
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych 69,7% badanych uczniów nie zetknęło się ze zjawiskiem przemocy w swojej szkole (łącznie 20,5% zdecydowanie nie i 49,2% raczej nie), a 19,2% uczniów zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie 8,4% zdecydowanie tak i 10,8% raczej tak), a 11,0% badanych nie ma w tym zakresie zdania. Można, więc stwierdzić, że zjawisko przemocy nie występuje ze znacznym nasileniem w badanych szkołach, w których uczą się respondenci, tym bardziej, że prawie dwie trzecie badanych nie potwierdza tego zjawiska. Jednak z przemocą spotyka się co piąty respondent.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy sam respondent stosował przemoc w stosunku do swoich rówieśników. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.2.

Tabela 2.2. Stosowanie przemocy wobec innych przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	45	4,1
Raczej tak	70	6,4
Raczej nie	267	24,5

Zdecydowanie nie	619	56,7
Trudno powiedzieć	90	8,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 10,5% badanych uczniów stosowało wobec innych różnorodne formy przemocy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 81,2% nie uczyniło tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 8,2% badanych. Można, więc stwierdzić, że przemoc stosowana jest, przez co dziesiątego badanego, przy czym zdecydowanie przemoc wobec innych stosuje, co dwudziesty piąty uczeń.

Następnie zapytano o to, czy wobec respondenta stosowana była przemoc. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.3.

Tabela 2.3. Stosowanie przemocy w przeszłości wobec respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	71	6,5
Raczej tak	85	7,8
Raczej nie	350	32,1
Zdecydowanie nie	495	45,4
Trudno powiedzieć	90	8,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Z tej tabeli wyłania się dosyć nieprzyjemny obraz przemocy w szkole. Otóż 14,3% badanych doświadczyło na sobie przemocy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), na szczęście jednak, 77,5% badanych nie zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 8,2% nie zajęło w tym zakresie stanowiska. Jednak aż około 15% badanych było w przeszłości ofiarą przemocy w szkole, co oznacza, że przemoc doświadczyła co siódma osoba.

Zapytano także o to, kogo respondenci najbardziej się obawiają w szkole i poza nią. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.5.

Tabela 2.5. Wyszczególnienie osób, których obawiają się respondenci (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Kolegów/koleżanek z klasy	59	5,4
Kolegów/koleżanek ze szkoły	76	7,0
Rówieśników spoza szkoły	41	3,8
Starszych uczniów spoza szkoły	111	10,2
Chuliganów spoza szkoły	528	48,4
Dorosłych	169	15,5
Brak odpowiedzi	239	21,9

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Z analizy danych z tabeli wyłania się obraz wskazujący na to, kogo najbardziej obawiają się respondenci w szkole. Analiza danych pokazuje, że 5,4% respondentów obawia się kolegów lub koleżanek z klasy, 7,0% respondentów obawia się kolegów lub koleżanek ze szkoły, a zatem uczniów z innych klas, 3,8% respondentów obawia się rówieśników spoza szkoły, a więc osób, które mieszkają na osiedlach, blokach, okolicach zamieszkania badanych uczniów, 10,2% respondentów obawia się starszych uczniów spoza szkoły, często osób, które nie są uczniami danej szkoły, ale przebywają obok niej, zaczepiając uczniów, szczególnie szkół gimnazjalnych, 48,4% respondentów obawia się chuliganów spoza szkoły, 15,5% respondentów obawia się dorosłych, którzy też zaczepiają młodzież przy wyjściu ze szkoły. Niestety braków odpowiedzi jest aż 21,9%.

Na koniec tej części analiz zadano pytanie, w czym objawia się stosowanie przemocy w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.6.

Tabela 2.6. Sposoby mobbingu w szkole według respondentów (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Poprzez bicie	150	13,7
Wymuszanie pieniędzy	30	2,7
Wymuszanie różnych rzeczy	61	5,6
Drobne kradzieże	74	6,4
Dręczenie i straszenie	113	10,4
Stosowanie obelżywych słów	235	21,5
Wyśmiewanie się	537	49,2
Robienie „głupich kawałów”	401	36,8
Brak odpowiedzi	142	13,0

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że najczęstszym sposobem stosowania przemocy w szkole jest wyśmiewanie się, o czym mówi 49,2% badanych, a także robienie „głupich kawałów”, na co wskazuje 36,8% badanych. Również „popularnym” sposobem mobbingu w szkole jest stosowanie obelżywych słów, o czym mówi 21,5% badanych. Kolejna grupa zjawisk związana z zachowaniami, które mają charakter wręcz czynów karalnych. Otóż do bicia ofiar przyznaje się 13,7% badanych, o dręczeniu i straszeniu swych ofiar mówi 10,4% badanych, do drobnych kradzieży mówi 6,4% badanych, do wymuszania różnych rzeczy 5,6% badanych, a do wymuszania pieniędzy 2,7% badanych. Nie odpowiedziało na to pytanie aż 13,0% badanych. Jak widać według wiedzy uczniów, w szkole nie tylko stosowana jest przemoc o charakterze psychologicznym, jak wyśmiewanie, robienie „głupich kawałów”, stosowanie obelżywych słów, ale także przemoc, która ma charakter czynów zabronionych.

2.2. Poczucie bezpieczeństwa w szkole

Druga grupa pytań związana jest z tym, jak kształtuje się poczucie bezpieczeństwa uczniów w szkole i poza nią. W związku z tym zapytano respondentów o to czy w szkole czują się bezpiecznie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.7.

Tabela 2.7. Poczucie bezpieczeństwa w szkole

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie bezpiecznie	314	28,8
Raczej bezpiecznie	576	52,8
Raczej niebezpiecznie	42	3,8
Zdecydowanie niebezpiecznie	0	0,0
Trudno powiedzieć	116	10,6
Brak odpowiedzi	43	3,9
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że bezpiecznie i bardzo bezpiecznie czuje się 81,6% badanych, mało bezpiecznie i niebezpiecznie czuje się 3,8% badanych, a nie ma zdania 10,6% badanych. Nie udzieliło odpowiedzi 3,9% respondentów. Jak widać zatem, szkoła jest miejscem, w którym uczniowie czują się bezpiecznie, a nawet bardzo bezpiecznie, nie mniej jednak istnieje margines zachowań, które powodują to, że dla części uczniów samo przyjscie do szkoły będzie traumatyczne, chociaż żadna osoba nie odpowiedziała, że czuje się w szkole zdecydowanie niebezpiecznie.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci znają osobiście osoby ze swej szkoły, które nadużywają przemocy wobec innych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.8.

Tabela 2.8. Znajomość przez respondentów osób ze swej szkoły, które nadużywają przemocy wobec innych w szkole

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	94	8,6
Raczej tak	117	10,7
Raczej nie	414	37,9
Zdecydowanie nie	365	33,5
Trudno powiedzieć	101	9,3
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, jak kształtuje się znajomość przez respondentów osób ze swej szkoły, które nadużywają przemocy wobec innych w szkole. Widać, że zdecydowanie i raczej zna takie osoby 19,3% badanych, a nie zna takich osób 71,4% badanych (łącznie zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 9,3% badanych. Jednak fakt, że aż jedna piąta respondentów przyznaje się do tego, że zna takie osoby musi nie tylko zastanawiać, ale przede wszystkim przerażać. Uczniowie wiedzą, kto stosuje przemoc i pozostawiają tę wiedzę dla siebie. Można przypuszczać, że nawet jeśli podzielią się swą wiedzą z nauczycielami czy rodzicami, to z tego nic nie będzie wynikać, bo szkołom brakuje zinstytucjonalizowanych procedur zachowania się władz szkolnych na „powzięcie” informacji o osobach stosujących przemoc, co utrudnia nie odpowiednie współżycie uczniów między sobą, ale także nie wpływa dobrze na pracę pedagogiczną nauczycieli. Należy także zaznaczyć, że liczba uczniów, którzy mają wiedzę o znajomości osób ze szkoły, które stosują przemoc wobec innych, nie jest w żadnym stopniu rekompensowana liczą tych uczniów, którzy nie mają takiej wiedzy, a których jest prawie trzy czwarte badanych.

Następne pytanie brzmiało, jakie są szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.9.

Tabela 2.9. Szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Szkolne toalety	325	29,8
Szatnia	285	26,1
Stołówka	49	4,5
Szkolne korytarze	322	29,5
Klasy szkolne	93	8,5
Brak odpowiedzi	249	22,5

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych zawartych w tabeli pokazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są toalety, o czym mówi 29,8% badanych, następnie szkolne korytarze, na co wskazuje 29,5% badanych, także szatnie, na co wskazuje 26,1% badanych, ponadto klasy szkolne, na co wskazuje 8,5% badanych, oraz stołówka, na co wskazuje 4,5% badanych. Nie udzieliło odpowiedzi aż 22,5% respondentów. Wydaje się, że rozwiązaniem tego problemu byłoby takie układanie planu lekcji, aby w jednym czasie nie spotykali się uczniowie z młodszymi i starszymi klasami. Również niezbyt bezpiecznymi miejscami są toalety szkolne. Jednak w tym przypadku trudno jest zastosować sensowną metodę na przeciwdziałanie zjawiskom przemocy, tym bardziej, że wręcz niemożliwe jest wprowadzenie dyżurów nauczycieli w ubikacjach lub zamontowanie monitoringu.

Na zakończenie tej części badań zapytano respondentów o to, jaki jest ich stosunek do zjawiska przemocy w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.11.

Tabela 2.11. Stosunek badanych do zjawiska przemocy w szkole

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie je potępiam	376	34,5
Raczej je potępiam	162	14,8
Raczej nie potępiam	26	2,4
Zdecydowanie nie potępiam	32	2,9
Jest mi ono obojętne	150	13,7
Trudno powiedzieć	139	12,7
To zjawisko nie występuje	205	18,8
Brak odpowiedzi	1	0,1
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych zaprezentowanych w niniejszej tabeli pokazuje, że zdecydowanie i raczej potępia przemoc w szkole 49,3% badanych, a nie potępia je 5,3% badanych. Dla 13,7% badanych jest ono obojętne, nie ma zdania 12,7% badanych, a 18,8% badanych uważa, że to zjawisko nie występuje w ich szkole. Nie udzieliło odpowiedzi 0,1% badanych. Jak widać z tych analiz, dla pra-

wie 50% respondentów przemoc jest czymś, co należy potępić. Za ledwie co dwudziesty badany nie potępia tego zjawiska, a dla pozostałych jest to zjawisko na tyle nieistotne, że albo uważają, że ono nie istnieje, albo nie mają zdania na ten temat, albo obojętnie do niego podchodzą.

3. Wiedza młodzieży szkolnej Rzeszowa na temat środków psychoaktywnych oraz doświadczenia w ich stosowaniu

3.1. Wiedza młodzieży szkolnej o środkach psychoaktywnych

Chcąc dowiedzieć się, jakie doświadczenia w zakresie używania środków psychoaktywnych, zarówno legalnych, takich jak alkohol, jak i nielegalnych, wszystkich określanych mianem „narkotyki” ma młodzież szkolna Rzeszowa, zadano im dwie grupy pytań. Pierwsza grupa związana była z pytaniem o używanie takich środków, przez osoby znane respondentom, a druga grupa związana była z własnymi doświadczeniami w ich używaniu przez młodzież szkolną Rzeszowa.

Mając to na uwadze zapytano respondentów o to, czy znają kogoś, kto pali papierosy, pije alkohol, upija się alkoholem, używa „narkotyków”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.1.

Tabela 3.1. Znajomość przez respondentów osób, które używają środków psychoaktywnych (N=1091)
(brak odpowiedzi 1 osoba - 0,1%)

Wyszczególnienie	Tak		Nie		Trudno powiedzieć	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Pali papierosy	742	68,0	257	23,0	91	8,2
Pije alkohol	640	58,7	341	31,3	109	10,0
Upija się alkoholem	458	42,0	454	41,6	178	16,3
Używa „narkotyków”	291	26,7	610	55,9	189	17,3

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci znają nawet sporą liczbę osób, które palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem oraz używają „narkotyków”. W opiniach osób badanych 68,0%, czyli prawie dwie trzecie respondentów, zna osoby palące papierosy, nie ma takich znajomych 23,0% respondentów, a 8,2% badanych osób nie ma wyrobionego zdania w tym zakresie. Z kolei 58,7% respondentów zna kogoś, kto pije alkohol, nie zna takich osób 31,3% badanych, a 10,0% nie ma zdania w tej kwestii. W przypadku upijania się alkoholem, 42,0% badanych zna takie osoby, 41,6% nie zna, a 16,3% nie ma na ten temat zdania. Jeśli chodzi o stosowanie „narkotyków”, to takie osoby zna 26,7% respondentów, nie zna 55,9%, a nie ma zdania 17,3%. Oczywiście dane nie dotyczą osób, które są ze środowiska szkolnego, ale wszystkie osoby, łącznie z rodzicami, sąsiadami, czy innymi dorosłymi. Istotną konstatacją z tych analiz jest to, że tak wielu respondentów dostrzega osoby, które palą papierosy, co oznacza, że jest to nadal szeroko stosowany rodzaj legalnego środka psychoaktywnego, którego rozprzestrzenienie się jest większe

od picia alkoholu i upijania się nim. Niezwykle zatrważająca jest informacja o tym, że co czwarty respondent postrzega osoby, które używają „narkotyków”.

Zapytano także respondentów o to, czy sami palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem, używają „narkotyków”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.2.

Tabela 3.2. Używanie środków psychoaktywnych przez respondentów (N=1091) (brak odpowiedzi 4 osoby - 0,4%)

Wyszczególnienie	Tak		Czasem		Nie		Trudno powiedzieć	
Pali papierosy	78	7,1	100	9,2	872	79,9	37	3,4
Pije alkohol	136	12,5	179	16,4	721	66,1	51	4,7
Upija się alkoholem	59	5,4	83	7,6	894	81,9	51	4,7
Używa „narkotyków”	25	2,3	32	2,9	989	90,7	41	3,8

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać jak rozpowszechnione jest stosowanie różnorodnych środków psychoaktywnych. Mało „popularnym” środkiem psychoaktywnym są papierosy, do których palenia przyznaje się 16,3% badanych osób (odpowiedzi tak i czasem), 79,9% nie pali papierosów, a 3,4% nie ma wyrobionego zdania w tym zakresie. Z kolei po przeciwnej stronie, jako najbardziej rozpowszechnione jest picie alkoholu, do którego przyznaje się 28,9% respondentów (odpowiedzi tak i czasem), nie pije alkoholu 66,1%, a 4,7% nie ma zdania w tym zakresie. Do upijania się alkoholem przyznaje się 13,0% badanych (odpowiedzi tak i czasem), nie ma takich doświadczeń 81,9% respondentów, a 4,7% nie ma zdania na ten temat. Do używania „narkotyków” przyznaje się 5,2% respondentów (odpowiedzi tak i czasem), nie używa 90,7% badanych, a 3,8% nie ma na ten temat zdania. Jak pokazują te wyniki, pozytywnym trendem jest to, że tak dużo respondentów nie pali papierosów, a zatem papierosy dla respondentów nie tylko, że nie są „modne”, ale także dzięki niepaleniu można uniknąć uzależnień krzyżowych, w tym palenie papierosów i picie alkoholu, albo palenie zamiennie papierosów lub skrętów z marihuany. Ale niepokojącym jest fakt znacznego spożywania alkoholu, a nawet upijania się nim co ósmego respondenta, a także stosowania nielegalnych środków psychoaktywnych.

Kolejna grupa zagadnień związana jest z piciem alkoholu. W związku z tym, zapytano respondentów o to, jaki rodzaj alkoholu piją: piwo, wino, wódkę, drinki, samogon, coś innego. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.3.

Tabela 3.3. Rodzaj alkoholu wypijanego przez badanych (N=1091)

Wyszczególnienie	Tak		Czasem		Nie		Brak odpowiedzi	
Piwo	171	15,7	170	15,6	749	68,7	0	0,0
Wino	87	8,0	114	10,4	889	81,5	1	0,1
Wódka	141	12,9	145	13,3	804	73,7	1	0,1
Drinki	111	10,2	149	13,7	830	76,1	0	0,0
Inne alkohole	113	10,4	126	11,5	851	78,0	1	0,1

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że 31,3% respondentów najczęściej pije piwo (odpowiedzi tak i czasem), 68,7% nie pije piwa. W przypadku wina, to 18,4% je pije (odpowiedzi tak i czasem), a 81,5% nie. Wódkę pije 26,2% osób badanych, a 73,7% nie. Drinki pije 23,9% badanych, a 76,1% nie. Inne alkohole pije 21,9%, a nie używa 78,0%. Jak widać, najbardziej rozpowszechnionym alkoholem wśród respondentów jest piwo, które spożywa prawie jedna trzecia badanych,

a następnie wódka, drinki i inne alkohole (koniaki, koktajle, itp.). w najmniejszym zakresie respondenci piją wino. Zatem piwo, wódka, a także drinki na bazie wódek są „podstawowymi” trunkami młodzieży szkolnej. Konsumpcja wódki w tym przypadku zastąpiła konsumpcję wina, które jeszcze kilkanaście lat temu było chętniej spożywane przez młodzież szkolną.

Kolejne pytanie brzmiało, czy respondenci upili się już alkoholem. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.4.

Tabela 3.4. Upicie się już alkoholem przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	169	15,5
Raczej tak	71	6,5
Raczej nie	102	9,3
Zdecydowanie nie	674	61,8
Trudno powiedzieć	75	6,9
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, 22,0% badanych uczniów upiło się już alkoholem (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), ale na szczęście 71,1% uczniów nie miało doświadczeń w tym zakresie, a 6,9% nie potrafi udzielić odpowiedniej odpowiedzi. Widać zatem, że około jedna piąta osób badanych upiło się alkoholem i nic nie usprawiedliwia tego faktu, nawet to, że część respondentów to osoby w wieku 18 i więcej lat.

Ponadto zadano pytanie, czy łatwo jest danemu respondentowi kupić alkohol. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.5.

Tabela 3.5. Łatwość kupna alkoholu przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie łatwo	140	12,8
Raczej łatwo	150	13,7
Raczej niełatwo	140	12,8
Zdecydowanie niełatwo	436	40,0
Trudno powiedzieć	225	20,6
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych 26,5% badanych uczniów na dużą łatwość kupna alkoholu (łącznie zdecydowanie i raczej tak), z kolei 52,8% respondentów deklaruje, że nie ma możliwości zakupu alkoholu (łącznie zdecydowanie i raczej nie). 20,6% badanych nie ma w tym zakresie zdania. Można więc stwierdzić na podstawie analizy danych, że ponad jedna czwarta badanych ma dosyć spore „sukcesy” w zakresie kupna alkoholu, a także że istnieje znaczne przyzwolenie na zakup alkoholu przez osoby nieletnie. Można także odnieść wrażenia, że alkohol nie jest traktowany przez badanych jak trunek, jako środek psychoaktywny, tylko bardziej jako napój alkoholowy, a więc coś, semantycznie, mniej niebezpiecznego. Oczywiście należy także założyć, że część respondentów to osoby dorosłe, które mogą mieć formalny dostęp do alkoholu, nie mniej jednak dostrzec można

to, że następuje liberalizacja w tej sferze.

Zapytano też gdzie najłatwiej jest respondentowi kupić alkohol. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.6.

Tabela 3.6. Miejsca zakupu alkoholu (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Nigdy mi się to nie udało	478	43,8
W sklepie	335	30,7
W barze	46	4,2
W pubie, ogródku piwnym	44	4,0
Na dyskotecę	55	5,0
Inne miejsca	0	0,0
Brak odpowiedzi	252	23,1

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że 43,8% badanych nie kupiła alkoholu, nie mniej jednak aż 30,7% badanych kupuje alkohol po prostu w sklepie, 5,0% badanych twierdzi, że kupuje na dyskotecę, 4,2% twierdzi, że w barze, 4,0% w pubie, ogródku piwnym. Aż 23,1% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie. Widać więc, że dla uczniów najwygodniej i najprościej jest kupić alkohol w sklepie, ale także i na dyskotecę, w barze, w pubie lub w ogródku piwnym. Widać także, że kupno alkoholu nie jest jakimś znaczącym problemem dla respondentów.

Kolejne pytanie dotyczyło problemów narkomanii, w związku z tym zainteresowano się, dlaczego młodzież używa „narkotyków”. Analizę danych przedstawia tabela 3.7.

Tabela 3.7. Przyczyny używania przez młodzież „narkotyków” (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Bo mają zaburzoną osobowość	210	19,2
Bo chcą się buntować	260	23,8
Bo szukają przyjemności	471	43,2
Bo to pozwala im lepiej się uczyć	129	11,8
Bo chcą być akceptowani w grupach	516	47,3
Bo są uzależnieni	300	27,5
Bo na ten temat dużo słyszą i wiedzą	137	12,6
Bo chcą się dobrze bawić	516	47,3
Brak odpowiedzi	101	9,3

Źródło: opracowanie własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci uważają, że młodzież najczęściej sięga po narkotyki gdyż chce się dobrze bawić (47,3%), a także chce być akceptowana w grupach (47,3%). Dalej respondenci wskazują, że młodzież szuka w ich używaniu przyjemności (43,2%), a także, że ma już problemy narkotykowe i jest uzależniona (27,5%). Dla części

respondentów przyczyny używania „narkotyków” związane są z chęcią buntu (23,8%), zaburzoną osobowość (19,2%), zbyt dużą wiedzą na ten temat (12,6%), a także przekonaniem, że to pozwala im lepiej się uczyć (15,8%). Aż 9,3% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie. Widać zatem, że u podstaw sięgania po narkotyki przez młodzież, w opiniach respondentów, leżą czynniki o charakterze hedonistycznym, społecznym i integracyjnym, a młodzież chce się dobrze bawić, chce być akceptowana w grupach. Istnieją także czynniki o charakterze psychologicznym, wśród których można wymienić chęć buntu, poszukiwanie przyjemności, dużą wiedzę o „narkotykach”, a też przekonanie, że „narkotyki” pozwalają się im lepiej uczyć. Około jednej trzeciej osób badanych uważa, że jest to problem uzależnienia się od takich środków. Można więc stwierdzić, że przekonanie, że bunt jest podstawą sięgania po nielegalne środki psychoaktywne staje się nieaktualne. Młodzi ludzie chcą zaimponować swoim rówieśnikom tym, że się nie boją używać „narkotyków”, że robią to z ciekawości, z chęci przeżycia czegoś nowego, dla oderwania się od rzeczywistości, a też, bo chcą spróbować jak to jest być na haju. Także chcą pokazać jacy są super i fajni, bo myślą, że będą fajni jak zażyją, bo uważają się za dorosłych, bo chcą się popisać, ale nie wiedzą czym to grozi. Ponadto że to daje moc i energię, bo kochają ten stan, bo czują się fajnie i bosko, bo chcą się zrelaksować i odprężyć, po to aby się po prostu dobrze poczuć.

Kolejna grupa pytań poświęcona jest używaniu nielegalnych środków psychoaktywnych. W związku z tym, zapytano respondentów o to, z jakimi rodzajami narkotyków można zetknąć się w środowisku szkolnym. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.8

Tabela 3.8. Rodzaje narkotyków z jakimi można zetknąć się w środowisku szkolnym (N=1091)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie często		Raczej często		Raczej nieczęsto		Zdecydowanie nieczęsto		Trudno powiedzieć	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Dopalacze	38	3,5	77	7,1	359	32,9	470	43,1	147	13,5
Marihuana/haszysz	128	11,7	179	16,4	268	24,6	400	36,7	116	10,6
Amfetamina	23	2,1	44	4,0	365	33,5	512	46,9	147	13,5
LSD	27	2,5	54	4,9	341	31,3	507	46,5	162	14,8
Grzyby halucynogenne	22	2,0	48	4,4	339	31,1	530	48,6	152	13,9
Środki uspokajające	80	7,3	162	14,8	299	27,4	378	34,6	172	15,8
Środki nasenne	71	6,5	134	12,3	307	28,1	397	36,4	182	16,7
Sterydy/anaboliki	41	3,8	99	9,1	333	30,5	453	41,5	165	15,1
Kokaina	31	2,8	47	4,3	324	29,7	532	48,8	157	14,4
Opium/heroina	27	2,5	34	3,1	325	29,8	556	51,0	149	13,7
Nowe środki psychoaktywne NSP	24	2,2	39	3,6	319	29,2	535	49,0	174	15,9

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci w swym środowisku szkolnym najczęściej stykają się z marihuaną/haszyszem - 28,1% (łącznie zdecydowanie i raczej często), nie styka się z takimi środkami - 61,3% badanych (łącznie zdecydowanie i raczej nieczęsto), a 10,6% respondentów nie ma w tym zakresie zdania. Poza tym ze środkami uspokajającymi styka się 22,1% badanych (j.w.), nie ma kontaktu 62,0% (j.w.), a 15,8% nie ma zdania w tej kwestii. Ze środkami nasennymi spotyka się 18,8% osobo badanych (j.w.), 64,5% nie ma takich kontaktów, a 16,7% nie ma zdania na ten temat. Ze sterydami/anabolikami spotyka się 12,9% respondentów (j.w.), 72,0% nie ma takiej styczności (j.w.), a 15,1 nie ma na ten temat zdania. Z dopalaczami styka się 10,6% badanych (j.w.), a 76,0% nie (j.w.), zaś 13,5% nie ma zdania w tym zakresie. Z LSD spotyka się 7,4% badanych (j.w.), 77,8% nie ma takich kontaktów (j.w.), a 14,8 nie ma zdania w tej kwestii. Z kokainą

styka się 7,1% badanych (j.w.), 78,5% nie (j.w.), a 14,4% nie ma zdania. Z kolei z grzybami halucynogennymi spotyka się 6,4% respondentów (j.w.); nie spotyka się 79,7% (j.w.), a 13,9% nie ma zdania. Z amfetaminą styka się 6,1% osób badanych (j.w.), nie spotyka się 80,4% (j.w.), a 10,6% nie ma zdania. Z nowymi środkami psychoaktywnymi (NSP) styka się 5,8% badanych (j.w.), 78,2% nie spotyka się (j.w.), a 15,9% nie ma na ten temat zdania. Z heroiną styka się 5,6% respondentów (j.w.), 80,8% nie ma takiej styczności (j.w.), a 13,7% nie ma na ten temat zdania. Widać zatem, że tradycyjne „narkotyki” nadal funkcjonują w środowisku szkolnym, chociaż muszą ustąpić miejsca nowym środkom psychoaktywnych, a w szczególności dopalaczom.

3.2. Doświadczenia młodzieży szkolnej Rzeszowa ze środkami psychoaktywnymi

Poprzednia grupa pytań związana była z wiedzą o stosowaniu środków psychoaktywnych w środowisku szkolnym przez samych respondentów, jak i osoby im znane. W drugiej grupie zagadnień dokonano analizy opinii na temat używania przez młodzież szkolną Rzeszowa, środków psychoaktywnych.

W tej grupie tematycznej, zadano respondentom pytania, dotyczące znajomości osób, które stosują „dopalacze”, NSP i „narkotyki”. Dlatego zapytano, czy znają jakiegoś ucznia, w swoim otoczeniu, który używa „dopalaczy”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.9.

Tabela 3.9. Znajomość przez respondentów uczniów, którzy używają dopalaczy

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	36	3,3
Raczej tak	58	5,3
Raczej nie	318	29,1
Zdecydowanie nie	607	55,6
Trudno powiedzieć	72	6,6
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że 8,6% badanych uczniów zna takie osoby które stosują dopalacze (łącznie zdecydowanie i raczej tak), a 84,7% respondentów nie zna w swoim otoczeniu osób, którzy używają „dopalaczy” (łącznie zdecydowanie i raczej nie), a 6,6% nie ma zdania na ten temat. Nie jest więc to optymistyczna informacja, gdyż co 11 uczeń ma styczność z osobami, które używają „dopalaczy”, a także może podpatrywać ich zachowania.

Podobne pytanie zadano w odniesieniu do nowych środków psychoaktywnych (NSP). Odpowiedzi ilustruje tabela 3.10.

Tabela 3.10. Znajomość przez respondentów uczniów, którzy używają NSP

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	31	2,8
Raczej tak	77	7,1
Raczej nie	300	27,5
Zdecydowanie nie	593	54,4
Trudno powiedzieć	90	8,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane wskazują, że 9,9% badanych uczniów zna takie osoby (łącznie zdecydowanie i raczej tak), a 81,9% respondentów nie zna w swoim otoczeniu osób, którzy używają NSP (łącznie zdecydowanie i raczej nie), a 8,2% nie ma zdania na ten temat. Można zatem uznać, że badani uczniowie mają dosyć precyzyjnie informacje, gdyż NSP nie są jeszcze powszechnie znane.

Zapytano także o znajomość osób, które stosują „narkotyki”. Odpowiedzi ilustruje tabela 3.11.

Tabela 3.11. Znajomość przez respondentów uczniów, którzy używają „narkotyki”

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	84	7,7
Raczej tak	170	15,6
Raczej nie	248	22,7
Zdecydowanie nie	510	46,7
Trudno powiedzieć	79	7,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, 23,3% badanych uczniów zna takie osoby (łącznie zdecydowanie i raczej tak), a 69,4% respondentów nie zna w swoim otoczeniu takich osób (łącznie zdecydowanie i raczej nie), a 7,2% nie ma zdania na ten temat. Widać zatem, że w tym przypadku wiedza jest znacząca, a jednocześnie nie jest dobrą informacją, tym bardziej, że prawie co czwarty respondent ma styczność z osobami, które używają jakichkolwiek „narkotyków”.

W związku ze znacznym rozpowszechnieniem się stosowania różnorodnych nielegalnych środków psychoaktywnych, a szczególnie „dopalaczy”, zapytano respondentów o to, czy „dopalacze” powinny być potraktowane tak jak inne „narkotyki”, a zatem czy winny być objęte ograniczeniami formalnoprawnymi, z powodu ich szkodliwości dla zdrowia, a także nieprzewidywalności co do składu substancji i innych niekorzystnych czynników. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.12.

Tabela 3.12. Potraktowanie „dopalaczy” tak jak innych „narkotyków” w opiniach respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	358	32,8
Raczej tak	212	19,4
Raczej nie	122	11,2
Zdecydowanie nie	155	14,2
Trudno powiedzieć	243	22,3
Brak odpowiedzi	1	0,1
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych 52,2% badanych uczniów uważa, że „dopalacze” powinny być potraktowane tak jak inne „narkotyki” (łącznie zdecydowanie i raczej tak), a 25,4% uczniów uważa, że nie (łącznie zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania aż 22,3% badanych. Można więc stwierdzić, że badania pokazują że dla większości respondentów „dopalacze” są tożsame z „narkotykami”, co jest dobrą konstatacją z badań.

Zainteresowano się także tym, czy respondenci chcieliby, aby marihuana była legalna. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.13.

Tabela 3.13. Opinie respondentów na temat legalizacji marihuany

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	274	25,1
Raczej tak	171	15,7
Raczej nie	161	14,8
Zdecydowanie nie	295	27,0
Trudno powiedzieć	190	17,4
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych 40,8% badanych uczniów jest za legalizacją marihuany (łącznie zdecydowanie raczej tak), 41,8% uczniów jest przeciwnych legalizacji (łącznie zdecydowanie raczej nie), a 17,4% badanych nie ma w tym zakresie zdania. Można, więc stwierdzić, że badania pokazują na dużą liberalizację myślenia o legalizacji marihuany. Relatywnie podobna liczba respondentów jest za legalnością i przeciwko niej. Jest to istotną kwestia do rozwiązania przez profilaktyków społecznych.

Następnie zainteresowano się kwestią dostępności „narkotyków” w świadomości respondentów, dlatego też zapytano ich o to, gdzie najłatwiej można nabyć te „narkotyki”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.14.

Tabela 3.14. Miejsca, w których można nabyć (kupić, dostać, załatwić) „narkotyki”, w ocenie respondentów (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Na terenie szkoły	76	7,0
W miejscu zamieszkania	142	13,0
W okolicach szkoły	183	16,8
Na dyskotekach	356	32,6
Na imprezach szkolnych	68	6,2
Brak odpowiedzi	454	41,6

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że najwięcej respondentów, bo aż 41,2% nie odpowiedziało na to pytanie. Dla pozostałych osób badanych najbardziej zagrożonymi miejscami handlu „narkotykami” są dyskoteki, o czym mówi aż 32,6% respondentów, ponadto miejsca w okolicach szkoły na co wskazuje 16,8% respondentów, także gdzieś blisko miejsca zamieszkania, na co wskazuje 13,0% respondentów, także tym miejscem jest teren szkoły i tak uważa 7,0% badanych, a także imprezy szkolne, na co zwraca uwagę 6,2% respondentów. Jak widać zatem, najbardziej niebezpiecznymi miejscami są takie, w których zbiera się młodzież, czyli różnorodne dyskoteki, czy ich miejsca zamieszkania. Pozostałe miejsca są traktowane jako drugorzędne, jednak nie bez znaczenia jest fakt dostępności „narkotyków” w szkołach lub w okolicach szkoły, ale niezbyt musi cieszyć to, że „narkotyki” mogą być obecne na imprezach szkolnych.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci mają wiedzę o tym, że dealerzy handlują „narkotykami” na terenie szkoły”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.15.

Tabela 3.15. Wiedza respondentów o handlu przez dealerów narkotykami na terenie szkoły

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	57	5,2
Raczej tak	140	12,8
Raczej nie	393	36,0
Zdecydowanie nie	260	23,8
Trudno powiedzieć	241	22,1
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych aż 18,0% badanych uczniów zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie zdecydowanie tak i raczej tak), ale 59,8% badanych uczniów nie zetknęło się z takim handlem (łącznie zdecydowanie nie i raczej nie). Nie ma zdania 22,1% badanych. Można, więc stwierdzić, że problem istnieje, gdyż co piąty respondent na to zwrócił uwagę. Oczywiście problem może dotyczyć „środowiska szkolnego”, a więc kolegów ze szkoły, ale także sytuacji poza szkołą, najbliższego otoczenia szkoły, jednak jest to niepokojąca informacja, wymagająca określonej weryfikacji. Budzić musi zaniepokojenie także bardzo duża liczba odpowiedzi „trudno powiedzieć”, gdyż ona sugeruje, że respondenci albo nie mają faktycznie wiedzy na określony temat, albo coś ukrywają.

W nawiązaniu do poprzedniego pytania, zainteresowano się tym, czy respondenci znają osoby, które handlują „narkotykami” na terenie szkoły. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.16.

Tabela 3.16. Znajomość przez respondentów osób, które handlują narkotykami na terenie szkoły

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	26	2,4
Raczej tak	21	1,9
Raczej nie	227	20,8
Zdecydowanie nie	741	67,9
Trudno powiedzieć	75	6,9
Brak odpowiedzi	1	0,1
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, zaledwie 4,3% badanych uczniów zna takie osoby, co jest optymistyczną informacją, a 88,7% badanych uczniów nie zna w swoim otoczeniu osób, które handlują „narkotykami” na terenie szkoły. Nie ma zdania 6,9% respondentów. Mimo tego, że tak niewielu uczniów zna osoby, które handlują narkotykami na terenie szkoły, to jednak nie można zlekceważyć informacji, że co dwudziesty piąty respondent na takie osoby się natyka.

W tej grupie tematycznej, zadano także pytanie respondentom, czy sami używają jakichkolwiek „narkotyków”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.17.

Tabela 3.17. Używanie „narkotyków” przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	27	2,5
Raczej tak	13	1,2
Raczej nie	91	8,3
Zdecydowanie nie	897	82,2
Trudno powiedzieć	50	4,6
Brak odpowiedzi	13	1,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, 3,7% badanych uczniów przyznaje się do używania „narkotyków”, a 90,5% badanych uczniów nie używa ich. Nie ma zdania 4,6% badanych. Można zatem stwierdzić, że zagrożenie narkomanią wśród uczniów Rzeszowa jest na niskim poziomie, mimo tego, że co dwudziesty siódmy respondent przyznaje się do tego, że używa narkotyki.

Na koniec badań zapytano respondentów o to, w jakich miejscach można najłatwiej kupić „narkotyki”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.18.

Tabela 3.18. Miejsca gdzie można łatwo kupić narkotyki (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Nie znam takich miejsc	663	60,8
Ulice i parki w centrum	138	12,6
Szkoła	58	5,3
Dyskoteka, puby, bary	142	13,0
Mieszkanie dealera	148	13,6
Inne miejsca	0	0,0
Brak odpowiedzi	123	11,3

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Jak widać z zaprezentowanych danych, najwięcej respondentów, bo aż 60,8% nie zna takich miejsc. Jednak są respondenci, którzy znają takie miejsca, w których handluje się „narkotykami”. Najwięcej respondentów wskazuje, że jest to mieszkanie dealera „narkotyków” (13,6%), ponadto dyskoteki, puby, bary (13,0%), także ulice i parki w centrum miasta (12,6%), a także szkoła (5,3%). Nikt nie wskazał innych miejsc. Optymistycznym jest to, że ponad 60% badanych nie potrafi wskazać miejsc, w których sprzedaje się narkotyki, jednak niepokojącym jest to, że dla znacznej liczby respondentów, miejsca takie nie są „tajemnicze”. Młodzież wie, że sprzedaje się narkotyki na dyskotekach, że są wybrane miejsca na obszarze miasta, gdzie można nabyć narkotyki, a także mieszkania dealerów, którymi, jak można się domyśleć, są także znajomi, koledzy respondentów. Widać także, że szkoła jest w zasadzie wolna od narkotyków, chociaż zapewne nie jest całkowicie ich pozbawiona.

4. Młodzież szkolna a problematyka uzależnień behawioralnych

4.1. Młodzież szkolna a Internet

Badania dotyczące tematyki uzależnień behawioralnych rozpoczęto od zapytania się respondentów ile czasu dziennie spędzają w sieci internetowej. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.1.

Tabela 4.1. Ilość czasu dziennie spędzana w sieci internetowej przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Mniej niż 2 godziny	169	15,5
Od 2 godziny do 5 godzin	312	28,6
Od 5 godzin do 10 godzin	165	15,1
Więcej niż 10 godzin	0	0,0
Brak odpowiedzi	445	40,8
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych aż 40,8% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie. Ale można zauważyć, że 28,6% badanych uczniów dziennie spędza w sieci internetowej od 2 do 5 godzin, 15,5% uczniów spędza w sieci internetowej do 2 godzin, 15,1% badanych spędza więcej niż 5 godzin, ale mniej niż 10 godzin. Nikt nie zaznaczył, że spędza powyżej 10 godzin. Jak widać najwięcej respondentów spędza w sieci internetowej więcej niż 5 godzin. Jest to zbyt duża ilość czasu spędzana przed monitorem komputera, gdy młodzież nie rusza się, nie uprawia sportu, nie czyta tradycyjnych książek i nie zajmuje się ręcznym pisaniem. Jeśli nawet czyta i pisze, to są to e-booki, a także programy piszące, poprawiające błędy ortograficzne, interpunkcyjne i stylistyczne, czyli komputer jest w stanie weryfikować niedociągnięcia i błędy. Niepokoić więc musi taki sposób spędzania czasu wolnego. Oczywiście nie musi być to regułą, gdyż w czasie wolnym, w soboty, niedziele, czy święta uczniowie mogą spędzać czas przed monitorem dłużej niż 5 godzin, jednak z wyraźnym zaniedbywaniem innych obowiązków, a w szczególności ze szkodą dla kontaktów interpersonalnych z rówieśnikami z tej samej miejscowości, osiedla, bloku. Wprawdzie Internet daje młodzieży możliwość nawiązywania kontaktów z innymi osobami, nawet z najodleglejszych „zakątków” naszego globu, lecz mają one charakter wyłącznie wirtualny, co może być ze szkodą dla procesu socjalizacji.

Z kwestią społeczeństwa sieci powiązana jest możliwość nie tylko kontaktów z osobami z całego świata, ale także możliwość zlecenia usług, czy kupowania produktów w sieci. W związku z tym

zapytano respondentów o to, czy kupują lub sprzedają coś na portalach handlowych, typu Allegro, E-bay, czy innych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.2.

Tabela 4.2. Kupowanie/sprzedaż przez respondentów różnorodnych produktów na Allegro, E-bay, innych stronach handlowych

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	320	29,3
Raczej tak	343	31,4
Raczej nie	223	20,4
Zdecydowanie nie	171	15,7
Trudno powiedzieć	34	3,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, 60,7% badanych uczniów kupuje lub sprzedaje różnorodne produkty za pośrednictwem Allegro, E-bay lub innych stron handlowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei 36,1% badanych uczniów nie robi tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Jednak 3,1% badanych nie potrafi tego jednoznacznie określić. A zatem badani uczniowie, dokonując transakcji handlowych w sieci, w zasadzie nie odbiegają od standardowego zachowania się osób dorosłych.

Ale młodzież nie tylko używa Internetu do poszukiwania towarów lub usług. Korzysta także ze stron o charakterze płatnym, na których może słuchać ulubioną muzykę, oglądać najnowsze filmy, ale także mieć dostęp do stron dla dorosłych, w tym pornograficznych. Dlatego też zadano pytanie osobom badanym, czy używają płatnych stron internetowych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.3.

Tabela 4.3. Używanie przez respondentów płatnych stron internetowych

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	138	12,6
Raczej tak	164	15,0
Raczej nie	372	34,1
Zdecydowanie nie	371	34,0
Trudno powiedzieć	46	4,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że 27,6% badanych uczniów używa płatnych stron internetowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei 68,1% badanych uczniów nie robi tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Ale 4,2% badanych nie potrafi tego jednoznacznie określić. Zatem należy wskazać, że korzystanie z płatnych stron internetowych jest ryzykowne, tym bardziej, że mogą być związane z czymś nielegalnym, a także seksem, przemocą, nielegalnym ściąganiem oprogramowania, muzyki, filmów. Ale odpowiedzi respondentów są w zasadzie zadowalające, chociaż fakt, że co czwarty respondent używa takich stron powinno być niepokojące.

Zapytano także respondentów o to, do czego używają Internetu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.4.

Tabela 4.4. Używanie Internetu przez respondentów (N=1091) (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie często	Raczej często	Raczej rzadko	Zdecydowanie rzadko	Nie używam
Do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole	338	551	148	15	39
	31,0	50,5	13,6	1,4	3,6
Do sprawdzania poczty e-mail	132	380	429	121	29
	12,1	34,8	39,3	11,1	2,7
Do ściągania plików muzycznych, filmów	202	339	336	112	102
	18,5	31,1	30,8	10,3	9,3
Do komunikowania się z innymi Skype, Viber, TeamSpeak, WhatsApp i inne	721	294	45	20	11
	66,1	26,9	4,1	1,8	1,0
Do odwiedzania i przeglądania portali społecznościowych, jak Onet, Wirtualna Polska, Interia, o2 i inne	604	324	102	32	29
	55,4	29,7	9,3	2,9	2,7
Do rozwiązywania zadań domowych lub problemów osobistych	138	209	409	136	199
	12,6	19,2	37,5	12,5	18,2
Do grania w gry internetowe	293	267	275	111	145
	26,8	24,5	25,2	10,2	13,3
Do uczestniczenia w czatach internetowych	320	304	265	101	101
	29,9	27,9	24,3	9,3	9,3
Do przeglądania forów internetowych jak np. joemonster, animuj, swiatobrazu	243	301	316	116	115
	22,3	27,6	29,0	10,6	10,5
Do słuchania muzyki lub oglądania filmów	702	295	54	31	9
	64,3	27,0	4,9	2,8	0,8
Do oglądania stron dla dorosłych	98	93	148	104	648
	9,0	8,5	13,6	9,5	59,4

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci najczęściej używają Internetu do wielu celów, niekoniecznie naukowych i poznawczych. Do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole, Internetu używa 81,5% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej często), rzadko i bardzo rzadko używa 15,0% uczniów (zdecydowanie i raczej rzadko), a nie używa 3,6%. Do sprawdzania poczty e-mail, Internetu używa 46,9% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 50,4% uczniów (j.w.), a nie używa 2,7%. Do ściągania plików muzycznych, filmów, Internetu używa 49,6% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 41,1% uczniów (j.w.), a nie używa 9,3%. Do komunikowania się z innymi za pomocą komunikatorów internetowych, takich jak np. Skype, Viber, TeamSpeak, WhatsApp i inne, Internetu używa 93,9% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 5,9% uczniów (j.w.), a nie używa 1,0%. Do odwiedzania i przegląda-

nia portali społecznościowych, takich jak Onet, Wirtualna Polska, Interia, o2 i inne, Internetu używa 85,1% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 12,2% uczniów (j.w.), a nie używa 2,7%. Do rozwiązywania zadań domowych lub problemów osobistych, Internetu używa 31,8% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 49,7% uczniów (j.w.), a nie używa 18,2%. Do grania w gry internetowe, Internetu używa 51,3% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 35,4% uczniów (j.w.), a nie używa 13,3%. Do uczestniczenia w czatach internetowych on-line, Internetu używa 57,8% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 33,6% uczniów (j.w.), a nie używa 9,3%. Do przeglądania forów internetowych, takich jak np. joemonster, animuj, swiatobrazu, Internetu używa 49,9% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 39,6% uczniów (j.w.), a nie używa 10,5%. Do słuchania muzyki lub oglądania filmów, Internetu używa 91,3% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 7,7% uczniów (j.w.), a nie używa 0,8%. Do oglądania stron dla dorosłych, Internetu używa 17,5% badanych uczniów (j.w.), rzadko i bardzo rzadko używa 23,1% uczniów (j.w.), a nie używa 59,4%.

Internet jest także używany do innych celów, a ich kategoryzacja wskazuje, że wykorzystywany jest do celów poznawczych, handlowych i usługowych, jak i rozrywkowych. Poza tym spora część respondentów przyznaje się do używania stron dla dorosłych, mimo tego, że wcześniej takiej kategorii nie wybierała.

Kolejną istotną kwestią było to, aby dowiedzieć się, czy istnieją w populacji badanej symptomy zagrożenia uzależnieniem się od Internetu. Zapytano zatem respondentów o to, czy zdarzyło się tak, aby Internet na tyle zaabsorbował uwagę danego ucznia, że pojawiły się określone symptomy uzależnienia. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.5.

Tabela 4.5. Przekonanie respondentów o tym, że Internet tak zaabsorbował uwagę, że trudno było wykonywać inne działania (N=1091)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Zaniedbał kontakty z najbliższymi członkami rodziny	43	125	447	432	44
	3,9	11,5	41,0	39,6	4,0
Zaniedbał kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi	46	84	440	483	38
	4,2	7,7	40,3	44,3	3,5
Zapomniał o swoich codziennych obowiązkach	92	294	417	243	45
	8,4	26,9	38,2	22,3	4,1
Zaniedbał naukę	113	316	378	221	63
	10,3	29,0	34,6	20,3	5,8
Nie zdał egzaminu, nie zaliczył sprawdzianu, otrzymał ocenę niedostateczną	79	206	325	436	45
	7,2	18,9	29,8	40,0	4,1
Stracił kontakt z bliską/ważną osobą	47	73	346	575	50
	4,3	6,7	31,7	52,7	4,6
Zapomniał zjeść posiłek	87	126	322	515	41
	8,0	11,5	29,5	47,2	3,8
Zmienił zachowanie	84	187	376	369	75
	7,7	17,1	34,5	33,8	6,9

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, jak Internet absorbuje uwagę respondentów, że trudno im było wykonywać inne działania. Są to w zasadzie symptomy uzależnienia behawioralnego związanego z sieciologizmem. Z tego powodu respondenci zaniedbywali kontakty z najbliższymi członkami rodziny, na co zwraca uwagę 15,4% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 80,6% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 4,0% badanych uczniów. Poza tym respondenci zaniedbywali kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi, na co zwraca uwagę 11,9% badanych uczniów (j.w.), nie ma takich symptomów 84,6% respondentów (j.w.), a nie ma zdania 3,5% badanych uczniów. Ponadto respondenci zapominali o swych codziennych obowiązkach, na co zwraca uwagę 35,3% badanych uczniów (j.w.), nie ma takich symptomów 60,5% respondentów (j.w.), a nie ma zdania 4,1% badanych uczniów. Także respondenci zaniedbywali naukę, na co zwraca uwagę 39,3% badanych uczniów (j.w.), nie ma takich symptomów 54,9% respondentów (j.w.), a nie ma zdania 5,8% badanych uczniów. Ponadto respondenci nie zdali egzaminu, nie zaliczył sprawdzianu, otrzymał ocenę niedostateczną, na co zwraca uwagę 26,1% badanych uczniów (j.w.), nie ma takich symptomów 69,8% respondentów (j.w.), a nie ma zdania 4,1% badanych uczniów. Także respondenci tracili kontakt z bliską/ważną osobą, na co zwraca uwagę 11,0% badanych uczniów (j.w.), nie ma takich symptomów 84,4% respondentów (j.w.), a nie ma zdania 4,6% badanych uczniów. A także respondenci zapominali zjeść posiłek, na co zwraca uwagę 19,5% badanych uczniów (j.w.), nie ma takich symptomów 76,7% respondentów (j.w.), a nie ma zdania 3,8% badanych uczniów. Poza tym respondenci zmienili zachowanie, na co zwraca uwagę 24,8% badanych uczniów (j.w.), nie ma takich symptomów 68,3% respondentów (j.w.), a nie ma zdania 6,9% badanych uczniów.

Można zatem wskazać, że jeśli tak dużo respondentów odczuwa silną potrzebę korzystania z Internetu, ma subiektywne przekonanie o mniejszej możliwości kontrolowania zachowań związanych z Internetem, spędza coraz większej ilości czasu w Internecie, zaniedbuje alternatywne źródła przyjemności, czy zainteresowań na rzecz Internetu, a także korzysta z Internetu pomimo szkodliwych następstw, to można mówić o tym, że młodzież ta jest na pograniczu uzależnienia behawioralnego. Ale dopiero pogłębione badania są w stanie czynnik ten zweryfikować.

Następne pytanie dotyczyło kwestii związanych z przejawem uzależnienia behawioralnego, dlatego też zapytano respondentów, czy zdarza się im korzystać z Internetu przez dłuższy czas niż mieli zaplanowane. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.6.

Tabela 4.6. Korzystanie przez respondentów z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	445	40,8
Raczej tak	401	36,8
Raczej nie	127	11,6
Zdecydowanie nie	35	3,2
Trudno powiedzieć	82	7,5
Brak odpowiedzi	1	0,1
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 77,6% badanych uczniów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 14,8% nie uczyniło tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 7,5% badanych. Można, więc stwierdzić, że trzy czwarte respondentów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanował.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, jak zachowują się respondenci, gdy przez dłuższy czas nie mają dostępu do Internetu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.7.

Tabela 4.7. Zachowanie się respondentów w przypadku braku dostępu do Internetu (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Odczuwa zdenerwowanie	78	7,1
Odczuwa znudzenie	471	43,2
Niepokoi się	87	8,0
Nie wywiera to na nich żadnego wpływu	505	46,3
Inne zachowania	110	10,1
Brak odpowiedzi	57	5,2

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje zatem, że dla 46,3% respondentów brak dostępu do Internetu nie wywiera żadnego wpływu. Jednak 43,2% odczuwa znudzenie, 10,1% odczuwa jakieś inne zachowania, 8,0% niepokoi się, a 7,1% jest zdenerwowanych. Widać zatem typowe symptomy zagrożenia uzależnieniem behawioralnym.

Kolejne pytanie brzmiało, czy przebywanie w sieci przez respondentów ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami, w tym z rodziną, rodzeństwem, kolegami/koleżankami, nauczycielami, itp. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.8.

Tabela 4.8. Przekonanie respondentów, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	26	2,4
Raczej tak	51	4,7
Raczej nie	432	39,6
Zdecydowanie nie	480	44,0
Trudno powiedzieć	79	7,2
Brak odpowiedzi	23	2,1
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 7,1% badanych uczniów jest przekonanych, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 83,6% nie jest o tym przekonanych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 7,2% badanych. Można, więc stwierdzić, że co czternasty badany uczeń jest przekonany, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami.

Zapytano także respondentów o to, czy zdarzyło się tak, że Internet na tyle zaabsorbował uwagę danej osoby, że ta zatraciła się w swych zachowaniach. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.9.

Tabela Tabela 4.9. Określone zachowania respondentów w związku z Internetem (N=1091)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Do późna w nocy siedzieć przed komputerem	230	239	316	273	33
	21,1	21,9	29,0	25,0	3,0
Spędzić cały dzień lub noc na graniu w grę komputerową	100	113	276	583	19
	9,2	10,4	25,3	53,4	1,7
Wstać w nocy, tylko po to, aby połączyć się z Internetem	36	97	257	680	21
	3,3	8,9	23,6	62,3	1,9
Podłączyć się do Internetu natychmiast po przebudzeniu	175	353	293	245	25
	16,0	32,3	26,9	22,5	2,3
Wybuchać złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z sieci na twoim komputerze	34	75	376	577	29
	3,1	6,9	34,5	52,9	2,6
Przez cały dzień myśleć tylko i wyłącznie o podłączeniu się do sieci	50	102	373	537	29
	4,6	9,3	34,2	49,2	2,7

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że Internet absorbuje uwagę respondentów w taki sposób, że „modyfikuje” ich zachowania. Do późna w nocy siedzi przed komputerem 43,3% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego 54,0% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 4,0% badanych. Poza tym spędza cały dzień lub noc na graniu w grę komputerową 19,6% respondentów (j.w.), nie robi tego 78,7% badanych uczniów (j.w.), a nie ma zdania 1,7% badanych. Ponadto wstaje w nocy, tylko po to, aby połączyć się z Internetem 12,2% respondentów (j.w.), nie robi tego 85,9% badanych uczniów (j.w.), a nie ma zdania 1,9% badanych. Także podłącza się do Internetu natychmiast po przebudzeniu 48,3% respondentów (j.w.), nie robi tego 49,4% badanych uczniów (j.w.), a nie ma zdania 2,3% badanych. Ponadto wybucha złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z sieci na komputerze 10,2% respondentów (j.w.), nie robi tego 87,4% badanych uczniów (j.w.), a nie ma zdania 2,6% badanych. Przez cały dzień myśli tylko i wyłącznie o podłączeniu się do sieci 13,9% respondentów (j.w.), nie robi tego 83,4% badanych uczniów (j.w.), a nie ma zdania 2,7% badanych.

Następnie zapytano respondentów o to, czy zdarza się im mówić formułkę „jeszcze parę minut i wyłączam”, a tych parę minut trwa dłuższy czas. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.10.

Tabela 4.10. Mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłączanie komputera przez dłuższy czas

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	326	29,9
Raczej tak	320	29,3
Raczej nie	278	25,5

Zdecydowanie nie	116	10,6
Trudno powiedzieć	51	4,7
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 59,2% badanych uczniów mówi zdanie „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłącza komputera przez dłuższy czas (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 36,1% tak nie mówi (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 4,7% badanych. Można, więc stwierdzić, że mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłączenie komputera przez dłuższy czas jest problemem w badanej populacji.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci miewają wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.11.

Tabela 4.11. Wyrzuty sumienia u respondentów z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	146	13,4
Raczej tak	295	27,0
Raczej nie	317	29,1
Zdecydowanie nie	241	22,1
Trudno powiedzieć	91	8,3
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 40,4% badanych uczniów ma wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), 51,2% ich nie ma (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). A nie ma w tym zakresie zdania 8,3% badanych. Można, więc stwierdzić, że wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie ma co trzeci respondent.

4.2. Młodzież szkolna a objawy uzależnienia od hazardu

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci grają na automatach lub w inne gry hazardowe. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.12.

Tabela 4.12. Granie przez respondentów na automatach lub w inne gry hazardowe

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	27	2,5
Raczej tak	57	5,2
Raczej nie	161	14,8
Zdecydowanie nie	815	74,7
Trudno powiedzieć	29	2,7

Brak odpowiedzi	2	0,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 7,7% badanych uczniów gra na automatach lub w inne gry hazardowe (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 89,5% nie uczyniło tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 2,7% badanych. Można, więc stwierdzić, że co dwunasty respondent grając na automatach lub w inne gry hazardowe, może przejawiać symptomy uzależnienia od hazardu.

Zapytano także o to, czy zdarza się korzystać z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.13.

Tabela 4.13. Korzystanie przez respondentów z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	16	1,5
Raczej tak	19	1,7
Raczej nie	122	11,2
Zdecydowanie nie	916	84,0
Trudno powiedzieć	16	1,5
Brak odpowiedzi	2	0,2
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 3,2% badanych uczniów korzysta z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 95,2% nie czyniło tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 1,5% badanych. Można, więc stwierdzić, że co trzydziesty respondent korzysta z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci są niespokojni, gdy przez dłuższy czas nie mają dostępu do automatów lub innych gier hazardowych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.14.

Tabela 4.14. Niepokój u respondentów z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	12	1,1
Raczej tak	18	1,6
Raczej nie	80	7,3
Zdecydowanie nie	966	88,5
Trudno powiedzieć	14	1,3
Brak odpowiedzi	1	0,1
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że u 2,7% badanych uczniów występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 95,8% nie niema takiego niepokoju (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 1,3% badanych. Można, więc stwierdzić, że u co trzydziestego ucznia występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych.

Ostatnie pytanie dotyczyło tego, czy zdarza się respondentom mówić „jeszcze parę minut i kończę grę”, a tych parę minut trwa dłuższy czas. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.16.

Tabela 4.16. Mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończenie jej

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	144	13,2
Raczej tak	217	19,9
Raczej nie	192	17,6
Zdecydowanie nie	510	46,7
Trudno powiedzieć	28	2,6
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 33,1% badanych uczniów mówi „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończy jej (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 64,3% nie uczyni tak (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 2,6% badanych. Można, więc stwierdzić, że co trzeci badany uczeń mówi „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończy jej.

5. Profilaktyka problemów społecznych w szkole w opiniach uczniów szkół Rzeszowa

Zagadnienia związane z profilaktyką problemów społecznych, realizowanych w szkołach rozpoczyna pytanie o to, czy respondenci spotkali się z realizowanymi przez szkołę działaniami o charakterze profilaktycznym. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.1.

Tabela 5.1. Realizowanie przez szkołę działań o charakterze profilaktycznym w opiniach respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	97	8,9
Raczej tak	386	35,4
Raczej nie	196	18,0
Zdecydowanie nie	122	11,2
Trudno powiedzieć	290	26,6
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że według 44,3% badanych uczniów działania o charakterze profilaktycznym są realizowane (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 29,2% uważa, że nie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania aż 26,6% badanych. Można, więc stwierdzić, że respondenci dostrzegają realizację działań profilaktycznych, chociaż zbyt duża liczba odpowiedzi trudno powiedzieć, nie pozwala na jednoznaczną ocenę takich programów.

Następne pytanie dotyczyło tego, jakie powinny być najważniejsze zadania szkoły w zakresie profilaktyki. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.2.

Tabela 5.2. Najważniejsze zadania szkoły w zakresie profilaktyki w opiniach respondentów (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zapewnienie bezpieczeństwa w szkole i na zajęciach pozalekcyjnych	540	49,5
Zapewnienie bezpieczeństwa na imprezach szkolnych	270	24,7
Zapewnienie bezpieczeństwa na wycieczkach szkolnych	344	31,5

Kształtowanie dojrzałego i odpowiedzialnego postępowania ucznia	564	51,7
Uczenie sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kryzysowych	619	56,7
Kształtowanie sprawności fizycznej i nawyków uprawiania sportu	330	30,2
Uświadamianie zagrożeń ze strony uzależnień	417	38,2
Coś innego	110	10,1
Brak odpowiedzi	51	4,7

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że respondenci mogli wybrać więcej odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że dla respondentów profilaktyka społeczna jest ważnym elementem procesu edukacyjnego, tym bardziej, że wskazują iż celem profilaktyki w szkole powinno być zapewnienie bezpieczeństwa w szkole i na zajęciach pozalekcyjnych, na co zwraca uwagę 49,5% badanych uczniów. Z kolei na zapewnienie bezpieczeństwa na imprezach szkolnych zwraca uwagę 24,6% badanych uczniów. O zapewnieniu bezpieczeństwa na wycieczkach szkolnych mówi 31,5% badanych uczniów. Na temat kształtowania dojrzałego i odpowiedzialnego postępowania ucznia mówi 51,7% badanych uczniów. Na uczenie się sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kryzysowych wskazuje 56,7% badanych uczniów. Na kształtowanie sprawności fizycznej i nawyków uprawiania sportu zwraca uwagę 30,2% badanych uczniów. O uświadamianiu zagrożeń ze strony uzależnień mówi 38,2% badanych uczniów. A na inne działania zwraca uwagę 10,1% badanych uczniów.

Następne pytanie dotyczyło tego, w jakich przedsięwzięciach o charakterze profilaktycznym, organizowanych przez szkołę, brali udział respondenci. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.3.

Tabela 5.3. Przedsięwzięcia o charakterze profilaktycznym, organizowanych przez szkołę, w którym respondenci brali udział (N=1091)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Programy związane z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych	455	41,7
Programy związane z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp.	276	25,3
Działania pozwalające poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych wśród młodzieży	210	19,2
Programy dostarczające aktualną wiedzę o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności	257	23,6
Przedsięwzięcia uświadamiające zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych	246	22,5
Działania podnoszące poziom wiedzy na temat konsekwencji prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa w związku z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemoc, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści	348	31,9
Inne działania	68	6,2
Żadne	346	31,7
Brak odpowiedzi	31	2,8

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że respondenci mogli wybrać więcej odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci uczestniczyli w sporej ilości przedsięwzięć profilaktycznych, realizowanych przez szkołę. W programach związanych z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych uczestniczyło 41,7% respondentów. Z kolei w programach związanych z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp. uczestniczyło 25,3% respondentów. W działaniach pozwalających poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych wśród młodzieży uczestniczyło 19,2% respondentów. W programach dostarczających aktualnej wiedzy o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności uczestniczyło 23,6% respondentów. W przedsięwzięciach uświadamiających zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych uczestniczyło 22,5% respondentów. W działaniach podnoszących poziom wiedzy na temat konsekwencji prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa w związku z przemocą w szkole, pić alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemoc, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści uczestniczyło 31,9% respondentów. A w innych działaniach uczestniczyło 6,2% respondentów. W żadnym z nich nie uczestniczyło aż 31,7% respondentów.

Zapytano także respondentów o to, w jakim stopniu udział w programach profilaktycznych zaspokaja potrzeby respondentów związanych z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.4.

Tabela 5.4. Zaspokajanie potrzeb respondentów związanych z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia poprzez udział w programach profilaktycznych

Wyszczególnienie	Liczba	%
W zdecydowanie wysokim stopniu	99	9,1
Raczej w dobrym stopniu	337	30,9
Raczej nie zaspokaja potrzeb	181	16,6
Wcale nie zaspokaja moich potrzeb	143	13,1
Trudno powiedzieć	331	30,3
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że według 40,0% badanych są zaspokajane potrzeby związane z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia poprzez udział w programach profilaktycznych (łącznie odpowiedzi w zdecydowanie i raczej wysokim stopniu), a 29,7% jest przeciwnego zdania (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie zaspokaja). Nie ma w tym zakresie zdania aż 30,3% badanych. Można, więc stwierdzić, że praktycznie spora część respondentów jest zadowolona z takich programów, chociaż znaczna ilość wstrzymujących się od odpowiedzi musi nieco zastanawiać.

Kolejne pytanie dotyczyło kwestii bezpieczeństwa w szkole, które związane jest także z prowadzonymi działaniami profilaktycznymi w szkołach. W związku z tym zapytano respondentów o to, czy w szkole do której uczęszczają czują się bezpiecznie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.5.

Tabela 5.5. Poczucie bezpieczeństwa w szkole, w opiniach respondentów związanych

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	350	32,1
Raczej tak	554	50,8
Raczej nie	69	6,3
Zdecydowanie nie	41	3,8
Trudno powiedzieć	77	7,1
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że 82,9% badanych uczniów czuje się w szkole bezpiecznie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 10,1% nie odczuwa takiego bezpieczeństwa. (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 7,1% badanych. Można więc stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów czuje się bezpiecznie w szkole, co jest bardzo pozytywną informacją.

Z problematyką bezpieczeństwa w szkole wiąże się także kwestia pozytywnego postrzegania danego ucznia, akceptowania jego przez kolegów, a także dowartościowania przez nauczycieli. W związku z tym zapytano osoby badane o to, czy są w klasie akceptowani i dowartościowani. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.6.

Tabela 5.6. Poczucie akceptacji i dowartościowania respondenta w klasie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie wysokie poczucie akceptacji	310	28,4
Raczej wysokie poczucie akceptacji	542	49,7
Raczej niskie poczucie akceptacji	77	7,1
Zdecydowanie niskie poczucie akceptacji	38	3,5
Trudno powiedzieć	124	11,4
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane wskazują, że 78,1% badanych uczniów ma wysokie poczucie akceptacji i dowartościowania respondenta w klasie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 10,6% jest przeciwnego zdania (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 11,4% badanych. Można więc stwierdzić, że ponad trzy czwarte respondentów czuje się w swojej klasie akceptowanymi i dowartościowanymi.

Na koniec badań zapytano respondentów to, czy mają świadomość zagrożeń wynikających z zachowań ryzykownych młodzieży. Rozkład odpowiedzi prezentuje tabela 5.7.

Tabela 5.7. Świadomość respondentów o zagrożeniach wynikających z zachowań ryzykownych młodzieży

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	473	43,4
Raczej tak	456	41,8
Raczej nie	69	6,3
Zdecydowanie nie	40	3,7
Trudno powiedzieć	53	4,9
Razem	1091	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 85,2% badanych uczniów ma świadomość zagrożeń wynikających z zachowań ryzykownych młodzieży (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 10,0% nie ma takiej świadomości (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 4,9% badanych. Można, więc stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów jest świadomych zagrożeń, jakie „czyhają” na młodzież.

6. Problematyka przemocy w szkole i doświadczenia w stosowaniu środków psychoaktywnych przez młodzież szkolną Rzeszowa. Analiza porównawcza w badaniach z 2010, 2015 i 2020 roku

6.1. Metodologiczne podstawy badań w latach 2010, 2015 i 2020, wśród uczniów szkół Miasta Rzeszowa

Badania w 2010 roku objęły 702 uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych różnego typu z terenu Rzeszowa. Z kolei badania z 2015 roku objęły 774 uczniów tych samych typów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z terenu Rzeszowa. W roku 2020 w badaniach uczestniczyło 1091 uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych z terenu Rzeszowa. Zmiana ta podyktowana jest reformą szkolnictwa i likwidacją szkół gimnazjalnych w Polsce.

Rozkład ze względu na dane osobowe respondentów (zmiennie niezależne) przedstawiają tabele.

Pierwszą zmienną jest rodzaj szkoły, w których przeprowadzone zostały badania. Rozkład danych w tym zakresie przedstawia tabela 6.1.

Tabela 6.1. Rodzaj szkoły w badaniach w Rzeszowie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Gimnazja/szkoły podstawowe	42,6	46,3	37,9
Licea ogólnokształcące	13,2	20,8	29,8
Technika	18,5	16,1	31,8
Szkoły zasadnicze zawodowe	25,6	16,8	0,5
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli dostrzec można, że wzrosła liczba badanych uczniów gimnazjów i uczniów liceów ogólnokształcących, ale zmalała uczniów techników oraz uczniów zasadniczych szkół zawodowych w badaniach z 2010 i 2015 roku. Z kolei w 2020 roku jest 37,9% uczniów szkół podstawowych. Wzrosła ilość uczniów z liceów ogólnokształcących i techników, a także radykalnie zmniejszyła się liczba uczniów z zasadniczych szkół zawodowych.

Następną zmienną którą poddano analizie, jest wiek respondentów. Ilustruje to tabela 6.2.

Tabela 6.2. Wiek respondentów w badaniach w Rzeszowie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Do 15 lat	40,3	44,8	36,0
15-16	1,0	1,6	7,2
17-18	57,0	53,7	55,9
Brak odpowiedzi	1,7	0,0	0,9
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Z danych wynika, że respondentów w wieku do 16 lat było w 2010 roku - 41,3%, w badaniach z 2015 - 44,4% (uczniowie szkół gimnazjalnych), a 2020 roku 43,2% (uczniowie szkół podstawowych). Z kolei respondentów w wieku 17 i więcej lat, było w 2010 roku - 57,0%, w badaniach z 2015 - 53,7% (uczniowie szkół ponadgimnazjalnych), a w badaniach z 2020 = 55,9% (uczniowie szkół ponadpodstawowych). A zatem widać, że w badaniach więcej jest uczniów szkół „średnich”.

Dane dotyczące płci osób uczestniczących w badaniach uczniów przedstawia tabela 6.3.

Tabela 6.3. Płeć badanych uczniów w badaniach w Rzeszowie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Dziewczęta	51,0	46,6	50,7
Chłopcy	47,7	53,6	49,3
Brak odpowiedzi	1,3	0,1	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli widać, że w badaniach istnieje względna równowaga respondentów ze względu na płeć. Wprawdzie w badaniach z 2010 roku przeważały dziewczęta (51,0%), nad chłopcami (47,7%), ale w badaniach z 2015 nastąpiło odwrócenie tej tendencji na korzyść chłopców (53,6%) w stosunku do dziewcząt (46,6%). W badaniach 2020 także przeważały dziewczęta (50,7%), nad chłopcami (49,3%). Nie mniej jednak widać prawie równomierny rozkład respondentów ze względu na płeć.

Ostatnią zmienną poddaną analizie jest wykształcenie „głowy rodziny” respondentów. Ilustruje to tabela 6.4.

Tabela 6.4. Wykształcenie „głowy rodziny” respondentów w badaniach w Rzeszowie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Podstawowe	7,3	9,7	8,9
Zasadnicze zawodowe	19,1	17,4	14,1
Średnie	31,9	32,7	31,6
Wyższe	39,6	39,0	45,4
Brak odpowiedzi	7,3	1,2	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Analiza danych pokazuje, że zwiększyła się liczba respondentów, którzy deklaruje, że ich rodzice mają wykształcenie podstawowe oraz średnie, utrzymuje się w zasadzie na podobnym poziomie. Z kolei zmniejszyła się liczba respondentów, którzy deklaruje, że rodzice mają wykształcenie zasadnicze zawodowe, a zwiększyła z wyższym. Analiza ta wydaje się być prawidłowa, według danych demograficznych.

6.2. Młodzież szkół Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, w badaniach z 2010, 2015 i 2020 roku

W pierwszej kolejności zapytano respondentów o to, czy w ich szkole spotykają się ze zjawiskiem przemocy. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.5.

Tabela 6.5. Zetknięcie się respondentów ze zjawiskiem przemocy w swej szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	9,5	12,3	8,4
Raczej tak	21,4	16,0	10,8
Raczej nie	46,9	47,3	49,2
Zdecydowanie nie	12,3	14,5	20,5
Trudno powiedzieć	10,0	9,7	11,0
Brak odpowiedzi	0,0	0,3	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 roku - 30,9% respondentów zetknęło się z tym zjawiskiem przemocy w swej szkole, w 2015 roku - 28,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku zetknęło się z tym zjawiskiem 19,2% respondentów (wszystkie odpowiedzi łącznie zdecydowanie i raczej tak). Nie miało z tym zjawiskiem kontaktu w badaniach z 2010 roku - 69,2% osób, w badaniach z 2015 roku - 61,8% respondentów, a w 2020 roku - 69,7% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania około 10% we wszystkich tych badaniach. Widać zatem, że skala zjawiska przemocy w szkole zmniejsza się w każdym badaniu, osiągając najniższy poziom w badaniach z 2020 roku, co jest informacją optymistyczną, a także wskazującą, że nie występuje ono ze znacznym nasileniem w badanych szkołach.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy sam respondent stosował przemoc w stosunku do swoich rówieśników. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.6.

Tabela 6.6. Stosowanie przemocy wobec innych przez respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	5,1	6,3	4,1
Raczej tak	11,4	10,5	6,4
Raczej nie	27,9	28,7	24,5
Zdecydowanie nie	46,2	45,6	56,7
Trudno powiedzieć	9,4	8,1	8,2
Brak odpowiedzi	0,0	0,8	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2010 roku - 16,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 16,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 10,5% stosowało wobec innych różnorodne formy przemocy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei w badaniach z 2010 roku - a 74,1% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 74,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 81,2% respondentów nie stosowało takiej przemocy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania w tym zakresie około 8% respondentów. Można zatem stwierdzić, że istnieje proces zmniejszania się skali tego zjawiska, co oznacza, że co coraz mniej respondentów decyduje się na różnorodne formy przemocy w szkole. Jednak pozytywnym jest fakt zwiększania się liczby uczniów którzy nie stosowali przemocy w kontaktach z innymi, co jest pozytywną konstatacją z tej analizy.

Następnie zapytano o to, czy wobec respondentów stosowana była przemoc. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.7.

Tabela 6.7. Stosowanie przemocy wobec respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	6,6	8,7	6,5
Raczej tak	11,3	11,6	7,8
Raczej nie	22,1	22,4	32,1
Zdecydowanie nie	42,9	40,8	45,4
Trudno powiedzieć	8,4	7,1	8,2
Brak odpowiedzi	8,8	9,4	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Z tej tabeli wyłania się obraz przemocy w szkole, w którym w badaniach z 2010 roku - 17,9% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 20,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 14,3% respondentów doświadczyło na sobie przemocy w przeszłości (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Jednak w badaniach z 2010 roku - 65,0% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 63,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 77,5% respondentów nie zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania około 8% badanych. Widać zatem, że ilość zdarzeń tego typu maleje, chociaż w 2015 roku nastąpiła „zwyżka” jego występowania. Być może badania z kolejne 5 lat pokażą ustabilizowaną sytuację związaną z byciem ofiarą przemocy w szkole.

Zapytano także o to, kogo najbardziej się obawiają w szkole i poza nią. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.8.

Tabela 6.8. Wyszczególnienie osób, których obawiają się respondenci (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Kolegów/koleżanek z klasy	4,8	6,6	5,4
Kolegów/koleżanek ze szkoły	7,1	8,5	7,0
Rówieśników spoza szkoły	4,7	4,1	3,8
Starszych spoza szkoły	12,4	11,2	10,2
Chuliganów spoza szkoły	66,5	49,7	48,4
Dorosłych	6,0	8,3	15,5
Innych osób	9,1	22,0	0,0
Brak odpowiedzi	15,8	15,2	21,9

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że w badaniach z 2010 roku - 4,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 6,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 5,4% respondentów, obawia się kolegów lub koleżanek z klasy, co oznacza ich nieznaczny wzrost, a następnie lekki spadek. Z kolei w badaniach z 2010 roku - 7,1% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 8,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 7,0% obawia się kolegów lub koleżanek ze szkoły, co oznacza ich nieznaczny wzrost, a następnie lekki spadek. W badaniach z 2010 roku - 4,7% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 4,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 3,8% respondentów, obawia się rówieśników spoza szkoły, czyli osób, które mieszkają na osiedlach, blokach i w okolicach zamieszkania badanych uczniów, co oznacza ich nieznaczny spadek. W badaniach z 2010 roku - 12,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 11,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 10,2% respondentów, obawia się starszych uczniów spoza szkoły, często osób, które nie są uczniami danej szkoły, ale przebywają obok niej, zaczepiając uczniów, co oznacza ich lekki spadek. W badaniach z 2010 roku - 66,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 49,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 48,4% respondentów, obawia się chuliganów spoza szkoły, co oznacza ich nieznaczny spadek. W Rzeszowie można powiedzieć w zasadzie o konfliktach „kiboli” Stali Rzeszów i Resovii Rzeszów, a także subkulturach młodzieżowych na niektórych osiedlach miasta. Z kolei w badaniach z 2010 roku - 6,0% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 8,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 15,5% respondentów, obawia się osób dorosłych, którzy zaczepiają młodzież przy wyjściu ze szkoły, co oznacza ich nieznaczny wzrost, a następnie lekki spadek.

Zadano też pytanie, w czym objawia się stosowanie przemocy w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.9.

Tabela 6.9. Sposoby mobbingu w szkole według respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Poprzez bicie	22,8	21,4	13,7
Wymuszanie pieniędzy	10,0	8,9	2,7
Wymuszanie różnych rzeczy	6,8	8,3	5,6
Drobne kradzieże	10,4	15,1	6,4
Dręczenie i straszenie	24,6	26,0	10,4
Stosowanie obelżywych słów	46,0	40,7	21,5
Wyśmiewanie się	60,8	59,3	49,2
Robienie „głupich kawałów”	49,9	45,0	36,8
Inny sposób	2,3	3,6	0,0
Brak odpowiedzi	11,4	9,0	13,0

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że w badaniach z 2010 roku - 22,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 21,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 13,7% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy bicie ofiar, a jego dynamika jest malejąca. Z kolei w badaniach z 2010 roku - 10,0% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 8,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 2,7% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy wymuszanie pieniędzy, a jego dynamika jest malejąca. W badaniach z 2010 roku - 10,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 15,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 6,4% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy drobne kradzieże, a jego dynamika jest w pierwszej fazie rosnąca, a później malejąca. W badaniach z 2010 roku - 24,6% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 26,0% respondentów,

a w badaniach z 2020 roku - 10,4% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy dręczenie i straszenie ofiar, a jego dynamika jest w pierwszej fazie rosnąca, a później malejąca. W badaniach z 2010 roku - 46,0% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 40,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 21,5% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy stosowania obelżywych słów, a jego dynamika jest malejąca. W badaniach z 2010 roku - 60,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 59,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 49,2% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy wyśmiewania się, a jego dynamika jest malejąca. W badaniach z 2010 roku - 49,9% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 45,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 36,8% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy robienie „głupich kawałów”, a jego dynamika jest malejąca.

Zapytano także respondentów o to czy w szkole czują się bezpiecznie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.10.

Tabela 6.10. Poczucie bezpieczeństwa w szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie bezpiecznie	36,0	30,1	28,8
Raczej bezpiecznie	48,9	51,9	52,8
Raczej niebezpiecznie	4,8	5,0	3,8
Zdecydowanie niebezpiecznie	3,7	4,5	0,0
Trudno powiedzieć	6,1	8,1	10,6
Brak odpowiedzi	0,4	0,3	3,9
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 roku - 84,9% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 82,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 81,6% respondentów czuje się w szkole bezpiecznie i bardzo bezpiecznie. Z kolei w badaniach z 2010 roku - 8,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 9,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 3,8% respondentów czuje się w szkole mało bezpiecznie i niebezpiecznie. Nie ma zdania w tym zakresie średnio około 8% osób badanych. Widać zatem, że istnieją porównywalne wyniki (mimo niewielkich różnic), co pozwala stwierdzić, że szkoła jest miejscem, w którym uczniowie czują się bezpiecznie.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci znają osobiście osoby ze swej szkoły, które nadużywają przemocy wobec innych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.11.

Tabela 6.11. Znajomość przez respondentów osób ze swej szkoły, które nadużywają przemocy wobec innych w szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	12,8	11,9	8,6
Raczej tak	19,1	19,6	10,7
Raczej nie	37,0	40,4	37,9
Zdecydowanie nie	18,8	18,2	33,5
Trudno powiedzieć	12,0	9,6	9,3
Brak odpowiedzi	0,3	0,3	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że w badaniach z 2010 roku - 31,9% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 31,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 19,3% respondentów zna osoby ze swej szkoły, które nadużywają przemocy wobec innych w szkole (łącznie zdecydowanie i raczej tak). Nie zna takich osób (łącznie zdecydowanie i raczej nie), w badaniach z 2010 roku - 55,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 58,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 71,4% respondentów. Nie ma zdania w tym zakresie średnio 10% badanych. Widać więc, że istnieje tendencja malejąca w przypadku znajomości takich osób i rosnąca, w przypadku braku takiej znajomości, co jest informacją pozytywną. Negatywnym aspektem tej kwestii jest tak dużo respondentów zna osoby ze swej szkoły, które nadużywają przemocy wobec innych w szkole.

Następne pytanie brzmiało, jakie są szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.12.

Tabela 6.12. Szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Szkolne toalety	27,8	29,6	29,8
Szatnia	31,2	24,4	26,1
Stołówka	4,4	4,5	4,5
Korytarze	26,2	23,1	29,5
Klasy szkolne	7,1	8,9	8,5
Inne miejsca	5,0	11,9	0,0
Brak odpowiedzi	26,2	22,5	22,5

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych zawartych w tabeli pokazuje, że w badaniach z 2010 roku - 27,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 29,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 29,8% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są toalety, a jego dynamika jest lekko rosnąca. W badaniach z 2010 roku - 31,2% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 24,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 26,1% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są szatnie, a jego dynamika jest zarówno malejąca, jak i lekko rosnąca. W badaniach z 2010 roku - 4,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 4,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,5% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są stołówki, ale jego dynamika nie zmienia się od lat. W badaniach z 2010 roku - 26,2% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 23,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 29,5% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są szkolne korytarze, a jego dynamika jest rosnąca. W badaniach z 2010 roku - 7,1% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 8,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 8,5% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są klasy szkolne, a jego dynamika nie ulega zmianie.

Zapytano też respondentów o to, jaki jest ich stosunek do zjawiska przemocy w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.13.

Tabela 6.13. Stosunek badanych do zjawiska przemocy w szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie je potępiam	39,7	37,7	34,5
Raczej je potępiam	17,1	15,9	14,8
Raczej nie potępiam	3,4	3,4	2,4
Zdecydowanie nie potępiam	1,7	2,5	2,9
Jest mi ono obojętne	15,8	15,9	13,7
Trudno powiedzieć	11,8	12,0	12,7
To zjawisko nie występuje	10,1	11,1	18,8
Brak odpowiedzi	0,3	1,6	0,1
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych zaprezentowanych w niniejszej tabeli pokazuje, że w badaniach z 2010 roku - 56,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 53,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 49,3% respondentów zdecydowanie i raczej potępią przemoc w szkole. Można więc mówić o spadku liczby osób tak uważających, o ponad 7%. Z kolei zdecydowanie i raczej nie potępią przemocy w szkole w badaniach z 2010 roku - 5,1% respondentów, w badaniach z 2015 roku, nie 5,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 5,3% respondentów. Widać więc utrzymywanie się stałej tendencji odpowiedzi w tym zakresie. Poza tym w badaniach z 2010 roku dla 15,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku, dla 15,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku dla 13,7% respondentów jest ono obojętne. Oznacza to utrzymywanie się tendencji na podobnym poziomie, z lekką tendencją spadkową. Ponadto w badaniach z 2010 roku - 11,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 12,0% respondentów i w badaniach z 2020 roku - 12,7% respondentów nie ma zdania na ten temat. To także oznacza utrzymywanie się liczby osób tak uważających na podobnym poziomie, z lekką tendencją wzrostową. Z kolei w badaniach z 2010 roku - 10,1% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 11,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 18,8% respondentów uważa, że to zjawisko nie występuje w ich szkole. Można więc mówić o tendencji wzrostowej liczby osób tak uważających.

6.3. Wiedza młodzieży szkolnej Rzeszowa na temat środków psychoaktywnych oraz doświadczenia w ich stosowaniu, w badaniach z 2010, 2015 i 2020 roku

Zapytano respondentów o to, czy znają kogoś, kto pali papierosy, pije alkohol, upija się alkoholem, używa narkotyków. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.14.

Tabela 6.14. Znajomość przez respondentów osób, które używają środków psychoaktywnych (W badaniach z 2020 łącznie tak i czasem) (w %) (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Tak			Nie			Nie wiem		
	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Pali papierosy	93,3	89,1	68,0	3,6	6,1	23,0	2,8	3,7	8,2
Pije alkohol	88,2	82,7	58,7	6,4	11,0	31,3	4,4	4,9	10,0
Upija się alkoholem	69,1	59,0	42,0	16,4	25,5	41,6	12,1	13,2	16,3
Używa narkotyków	35,6	42,8	26,7	43,4	37,5	55,9	18,4	17,2	17,3

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci znają sporą ilość osób, które palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem oraz używają narkotyków. W badaniach z 2010 roku - 93,3% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 89,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 68,0% respondentów zna kogoś kto pali papierosy. Widać zatem spadek liczby takich osób, w subiektywnej ocenie respondentów. W badaniach z 2010 roku - 88,2% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 82,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 58,7% respondentów, zna kogoś kto pije alkohol. Zauważa się więc spadek ilości takich osób. W badaniach z 2010 roku - 69,1% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 59,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 42,0% respondentów zna kogoś kto upija się alkoholem. Widać zatem wyraźny spadek liczby takich osób. W badaniach z 2010 roku - 35,6% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 42,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 26,7% respondentów, zna kogoś kto używa „narkotyków”. W tym przypadku dostrzegalny jest znaczny wzrost ilości takich osób o ponad 7%, a następnie spadek o około 16%. Tendencja jest zatem jeszcze nieustabilizowana.

Zapytano także respondentów, czy sami palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem, używają „narkotyków”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.15.

Tabela 6.15. Używanie środków psychoaktywnych przez respondentów
(W badaniach z 2020 łącznie tak i czasem) (w %) (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Tak			Nie			Nie wiem		
	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Pali papierosy	20,4	22,7	16,3	75,2	72,1	79,9	2,6	3,4	3,4
Pije alkohol	46,7	43,4	28,9	47,2	50,8	66,1	4,8	3,7	4,7
Upija się alkoholem	17,0	16,1	13,0	75,2	74,9	81,9	5,3	4,8	4,7
Używa narkotyków	6,0	7,6	5,2	87,2	83,9	90,7	3,3	3,7	3,8

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że wśród respondentów najbardziej rozpowszechnione jest picie alkoholu, a także palenie papierosów. Także sporo badanych upija się alkoholem, a część respondentów przyznaje się do używania narkotyków. W badaniach z 2010 roku - 20,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 22,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 16,3% respondentów pali papierosy. Tutaj dostrzegalny jest nieznaczny wzrost ilości takich osób o ponad 2%, a następnie spadek o ponad 6%. W badaniach z 2010 roku - 46,7% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 43,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 28,9% respondentów, pije alkohol. Zauważa się więc wyraźny spadek ilości takich osób. W badaniach z 2010 roku - 17,0% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 16,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 13,0% respondentów, upija się alkoholem. Widać zatem wyraźny spadek ilości takich osób.

W badaniach z 2010 roku - 6,0% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 7,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 5,2% respondentów, używa „narkotyków”. Tutaj dostrzegalny jest nieznaczny wzrost liczby takich osób, a następnie spadek.

Zapytano też respondentów o to, jaki rodzaj alkoholu piją. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.16.

Tabela 6.16. Rodzaj alkoholu wypijanego przez badanych (w %) (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Tak			Nie			Nie wiem		
	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Piwo	51,3	46,1	31,3	39,9	41,0	68,7	2,7	2,8	-
Wino	29,5	26,0	18,4	56,1	54,7	81,5	3,8	3,7	-
Wódka	41,3	41,7	26,2	46,9	43,5	73,7	3,1	3,7	-
Drinki	32,3	29,1	23,9	53,3	50,6	76,1	3,7	4,9	-
Samogon (bimber)	12,4	17,3	0,0	69,1	61,6	78,0	3,7	3,9	-
Inne	5,8	5,9	21,9	47,3	45,7	68,7	4,8	3,7	-

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie wyników badań widać, że piwo i wódka, a także drinki, to podstawowe trunki młodzieży szkolnej. W badaniach z 2010 roku - 51,3% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 46,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 31,3% respondentów, pije piwo. Tutaj dostrzegalny jest wyraźny spadek liczby takich osób o ponad 20%. W badaniach z 2010 roku - 29,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 26,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 18,4% respondentów, pije wino. Zauważa się więc wyraźny spadek liczby takich osób. W badaniach z 2010 roku - 41,3% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 41,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 26,2% respondentów, pije wódkę. Widać zatem, że spożycie tego trunku w zasadzie ulega zmniejszaniu się. W badaniach z 2010 roku - 32,3% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 29,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 23,9% respondentów, pije drinki. Tutaj dostrzegalny jest wyraźny spadek liczby takich osób o ponad 8%. W badaniach z 2010 roku - 12,4% respondentów, a badaniach z 2015 roku - 17,3% respondentów pije samogon. W roku 2020 nie pytano o ten alkohol. Tutaj dostrzegalny jest wzrost liczby takich osób o około 5%.

W badaniach z 2010 roku - 5,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 5,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 21,9% respondentów, pije inne alkohole. Widać w tym przypadku znaczny wzrost osób, które je spożywają.

Kolejne pytanie brzmiało, czy respondenci upili się już alkoholem. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.17.

Tabela 6.17. Upicie się już alkoholem przez respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Tak	37,6	34,5	22,0
Nie	55,3	50,6	71,1
Trudno powiedzieć	6,6	11,0	6,9
Brak odpowiedzi	0,6	3,9	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 roku - 37,6% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 34,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 22,0% respondentów przyznaje się do tego, że już upiła się alkoholem. Jest to zbyt duża ilość młodych ludzi, którzy eksperymentują z upijaniem się. Wprawdzie widać zatem spadek liczby takich osób o nawet około 15%, jednak jest to o wiele za dużo. Ale po przeciwnej stronie jest informacja o osobach, które

nie mają takich doświadczeń, czyli w badaniach z 2010 roku - 55,3% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 50,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 71,1% respondentów nie upijała się, co jest optymistyczną wiadomością. Ale średnio około 8% badanych nie zajęło stanowiska w tej kwestii.

Ponadto zadano pytanie, czy łatwo jest danemu respondentowi kupić alkohol. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.18.

Tabela 6.18. Łatwość kupna alkoholu przez respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	32,2	34,8	12,8
Raczej tak	24,2	21,1	13,7
Raczej nie	14,8	10,9	12,8
Zdecydowanie nie	13,1	14,9	40,0
Trudno powiedzieć	14,8	15,9	20,6
Brak odpowiedzi	0,9	2,6	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 roku - 56,4%, w badaniach z 2015 roku - 55,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 26,5% respondentów na dużą łatwość kupna alkoholu (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Ponadto w badaniach z 2010 roku - 27,9% uczniów, w badaniach z 2015 roku - 25,8% uczniów, a w badaniach z 2010 roku - 52,8% uczniów nie może kupić alkoholu (łącznie zdecydowanie i raczej nie). Ale średnio 17% badanych nie zajęło stanowiska w tej kwestii. Widać zatem, że istnieją porównywalne wyniki w pierwszych dwóch badaniach (mimo pewnych różnic), ale także spadek liczby osób które tego dokonują w ostatnich badaniach, co pozwala stwierdzić, że istnieje spora łatwość zakupu alkoholu przez badanych uczniów, ale jest ona warunkowana tym, czy sama młodzież samodyscyplinuje się.

Zapytano też gdzie najłatwiej jest respondentowi kupić alkohol. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.19.

Tabela 6.19. Miejsca zakupu alkoholu (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Nigdy mi się to nie udało	21,1	25,2	43,8
W sklepie	53,8	49,1	30,7
W barze	21,5	13,7	4,2
W pubie, ogródku piwnym	18,7	9,2	4,0
Na dyskotecę	22,6	12,9	5,0
Inne miejsca	15,1	6,7	0,0
Brak odpowiedzi	7,0	14,1	23,1

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych zawartych w tabeli pokazuje, że w badaniach z 2010 roku - 21,1% respondentom, w badaniach z 2015 roku - 25,2% respondentom, a w badaniach z 2020 roku -

43,8% respondentom, nigdy się nie udało kupić alkoholu, a jego dynamika jest rosnąca, co jest informacją pożądaną. Po przeciwnej stronie są ci, którzy kupują alkohol. Analiza danych pokazuje, że w badaniach z 2010 roku - 53,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 49,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 30,7% respondentów, kupuje alkohol w sklepie, a jego dynamika jest wyraźnie malejąca, co jest optymistyczne. W badaniach z 2010 roku - 21,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 13,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,2% respondentów, kupuje alkohol w barze, a jego dynamika jest wyraźnie malejąca. W badaniach z 2010 roku - 18,7% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 9,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,0% respondentów, kupuje alkohol w pubie, ogródku piwnym, itp., a jego dynamika jest malejąca. W badaniach z 2010 roku - 22,6% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 12,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 5,0% respondentów, kupuje alkohol na dyskotecę, a jego dynamika jest malejąca, chociaż niepokojąca jest informacja, dlaczego młodzież pija na nich alkohol. W badaniach z 2010 roku - 15,1% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 6,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 0,0% respondentów, kupuje alkohol w innych miejscach, a jego dynamika jest malejąca.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, dlaczego młodzież używa narkotyków. Analizę danych przedstawia tabela 6.20.

Tabela 6.20. Przyczyny używania przez młodzież narkotyków (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Bo mają zaburzoną osobowość	24,8	22,5	19,2
Bo chcą się buntować	37,2	31,7	23,8
Bo szukają przyjemności	59,5	58,4	43,2
Bo to pozwala im lepiej się uczyć	16,0	15,8	11,8
Bo chcą być akceptowani w grupach	55,7	54,7	47,3
Bo są uzależnieni	39,7	31,8	27,5
Bo na ten temat dużo słyszą i wiedzą	16,4	11,2	12,6
Bo chcą się dobrze bawić	65,4	61,2	47,3
Inne przyczyny	14,7	12,3	0,0
Brak odpowiedzi	0,7	0,8	9,3

Źródło: opracowanie własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że mają zaburzoną osobowość, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 24,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 22,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 19,2% respondentów. Różnica w odpowiedziach jest niewielka, dlatego można mówić o tym, że przekonanie to jest na jednakowym poziomie w tych badaniach. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że chcą się buntować, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 37,2% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 31,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 23,4% respondentów. Widać więc znaczny spadek dynamiki tych odpowiedzi, co oznacza, że teza ta przestaje mieć istotne znaczenie. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że szukają przyjemności, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 59,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 58,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 43,2% respondentów. Można więc mówić o tym, że jest to istotna informacja, mimo spadku dynamiki tych odpowiedzi. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że pozwala im lepiej się

uczyc, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 16,0% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 15,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 11,8% respondentów. Dynamika odpowiedzi jest spadkowa, co oznacza, że młodzież nie wierzy w takie informacje. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że chcą być akceptowani w grupach, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 55,7% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 54,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 47,3% respondentów. Mimo tendencji spadkowej, nadal ta zmienna jest traktowana przez osoby badane jako prawdziwa i oczywista. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że są uzależnieni, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 39,7% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 31,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 27,5% respondentów. Dostrzega się więc tendencję spadkową takich odpowiedzi. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że na ten temat dużo słyszą i wiedzą, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 16,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 11,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 12,6% respondentów. Różnica w odpowiedziach jest niewielka, chociaż należy wskazać, że informacja „źle podana” może być źródłem sięgania po „narkotyki”. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że chcą się dobrze bawić, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 65,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 61,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 47,3% respondentów. Widać spadek ilości osób w ten sposób myślących, jednak jest to zmiana „filozofii” używania „narkotyków”, dla zabawy. Analiza danych pokazuje, że wśród przyczyn używania przez młodzież narkotyków wymienia się to, że istnieją inne przyczyny, o czym mówi w badaniach z 2010 roku - 14,7% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 12,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 0,0% respondentów.

Kolejna grupa pytań poświęcona jest używaniu nielegalnych środków psychoaktywnych, które są potocznie nazywane „narkotyki”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.21.

Tabela 6.21. Rodzaje narkotyków z jakimi można zetknąć się w środowisku szkolnym (w %) (bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Często			Czasem			Nie		
	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Dopalacze	0,0	14,7	3,5	0,0	30,9	7,1	0,0	47,9	13,5
Marihuana	18,2	30,4	11,7	23,5	23,5	32,8	51,4	40,7	24,1
Haszysz	6,0	11,9		13,8	14,2		70,2	66,8	
Kokaina	5,3	8,4	2,8	8,4	15,5	4,3	77,6	68,3	14,4
Amfetamina	4,1	8,9	2,1	9,4	14,2	4,0	76,6	69,0	13,5
Grzyby, LSD	6,3	6,7	4,5	10,4	12,8	9,3	74,2	71,6	28,7
Kleje, rozpuszczalniki	7,4	11,4	-	19,7	11,4	-	63,5	68,3	-
Środki uspokajające	8,7	13,2	7,3	22,9	19,4	14,8	59,1	58,5	15,8
Środki nasenne	7,5	11,0	6,5	19,4	17,2	12,3	63,7	63,3	16,7
Heroina	3,8	6,7	2,5	5,4	10,1	3,1	81,2	74,8	13,7

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci w swym środowisku szkolnym stykają z wieloma nielegalnymi środkami psychoaktywnymi. Ale analiza danych wskazuje na spadek dostępności takich środków, co jest informacją optymistyczną.

Zadano pytanie respondentom, czy znają jakiegoś ucznia, w swoim otoczeniu, który używa narkotyków. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.22.

Tabela 6.22. Znajomość przez respondentów uczniów, którzy używają narkotyków (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Tak	36,5	49,1	23,3
Nie	61,7	50,5	69,4
Brak odpowiedzi/ Trudno powiedzieć	1,9	0,4	7,2
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 roku - 36,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 49,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 23,3% respondentów zna jakiegoś ucznia, w swoim otoczeniu, który używa narkotyków. i nie jest to informacja optymistyczna, mimo tendencji spadkowej osób tak uważających.

Następnie zapytano respondentów o to, gdzie najłatwiej można nabyć narkotyki. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.23.

Tabela 6.23. Miejsca, w których można kupić narkotyki, w ocenie respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Na terenie szkoły	7,4	15,4	7,0
W miejscu zamieszkania	14,8	18,3	13,0
W okolicach szkoły	14,5	19,5	16,8
Na dyskotekach	54,3	48,7	32,6
Na imprezach szkolnych	5,6	10,3	6,2
Inne miejsca	8,4	14,0	0,0
Brak odpowiedzi	21,9	13,3	11,3

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że w ocenie respondentów, wśród miejsc gdzie można kupić narkotyki jest teren szkoły, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 7,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 15,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 7,0% respondentów. Różnica w odpowiedziach jest znaczna, gdyż najpierw nastąpił znaczny wzrost liczby osób tak uważających, a później jego spadek. Ponadto wśród miejsc gdzie można kupić narkotyki są okolice miejsca zamieszkania, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 14,8% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 18,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 13,0% respondentów. Widać zatem spadek ilości osób tak uważających. Także wśród miejsc gdzie można kupić narkotyki są okolice szkoły, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 14,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 19,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 16,8% respondentów. Widać zatem ustabilizowanie się wypowiedzi respondentów na ten temat. Wśród miejsc gdzie można kupić narkotyki są dyskoteki, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 54,3% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 48,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 32,6% respondentów. Nastąpił zatem znaczny spadek ilości osób tak uważających. Wśród miejsc gdzie można kupić narkotyki są także imprezy szkolne, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 5,6% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 10,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 6,0% respondentów. Nastąpił więc najpierw wzrost, a następnie spadek ilości osób tak uważających. Także są i inne miejsca, gdzie można kupić narkotyki, na co zwraca uwagę w badaniach

z 2010 roku - 8,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku 14,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku 0,0% respondentów.

Następnie pytano o to, czy dealerzy handlują narkotykami na terenie szkoły. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.24.

Tabela 6.24. Zetknięcie się respondentów z handlem narkotykami na terenie szkoły (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	3,4	8,9	5,2
Raczej tak	9,1	13,8	12,8
Raczej nie	32,1	34,4	36,0
Zdecydowanie nie	27,4	20,3	23,8
Trudno powiedzieć	27,1	21,6	22,1
Brak odpowiedzi	1,0	1,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 roku - 12,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 22,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 18,0% respondentów zetknęło się z handlem narkotykami na terenie szkoły (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Ale nie zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie zdecydowanie i raczej nie) w badaniach z 2010 roku - 59,5% uczniów, w badaniach z 2015 roku - 54,7% uczniów, w badaniach z 2020 roku - 59,8% uczniów. Nie ma zdania średni 24% respondentów. Widać zatem, że nastąpił wzrost liczby osób tak uważających.

Zadano też pytanie respondentom, czy znają osoby, które handlują „narkotykami” na terenie szkoły. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.25.

Tabela 6.25. Znajomość przez respondentów osób, które handlują „narkotykami” na terenie szkoły (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Tak	7,1	15,2	4,3
Nie	92,3	84,1	88,7
Brak odpowiedzi/ Trudno powiedzieć	0,6	0,6	7,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych pokazuje, że w badaniach z 2010 roku - 7,1% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 15,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,3% respondentów zna osoby, które handlują „narkotykami” na terenie szkoły. Ale w badaniach z 2010 roku - 92,3% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 84,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 88,7% respondentów nie zna takich osób. I jest to optymistyczna informacja.

Zadano też pytanie respondentom, czy sami używają „narkotyków”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.26.

Tabela 6.26. Używanie przez respondentów „narkotyków” (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Tak	6,4	11,0	3,7
Nie	92,6	88,0	90,5
Brak odpowiedzi/ Trudno powiedzieć	1,0	1,0	5,8
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 roku - 6,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 11,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 3,7% respondentów używa „narkotyków”. Nie używa ich, w badaniach z 2010 roku - 92,6% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 88,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 90,5% respondentów. I ta tendencja spadkowa ilości osób jest pozytywna.

Na koniec badań zapytano, w których miejscach można łatwo kupić narkotyki. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.27.

Tabela 6.27. Miejsca gdzie można łatwo kupić narkotyki (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Nie znam takich miejsc	57,4	49,7	60,8
Ulice i parki w centrum	11,4	14,0	12,6
Szkoła	4,6	9,9	5,3
Dyskoteka, puby, bary	23,6	24,9	13,0
Mieszkanie dealera	9,7	14,1	13,6
Inne miejsca	4,4	3,7	0,0
Brak odpowiedzi	6,8	6,8	11,3

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%.

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że większość respondentów nie zna miejsc w których można łatwo kupić „narkotyki”, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 57,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku 49,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 60,8% respondentów. Różnica w odpowiedziach jest znaczna, chociaż widać najpierw spadek ilości osób tak uważających, a następnie ich wzrost, co jest pozytywnym trendem. Tymczasem część respondentów zna takie miejsca, w których można łatwo kupić narkotyki. Są to ulice i parki w centrum miasta, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 11,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku 14,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 12,6% respondentów. Widać zatem, że ilość osób tak uważających nie zmienia się od lat. Są to szkoły, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 4,6% respondentów, w badaniach z 2015 roku 9,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 5,3% respondentów. Istnieje zatem wzrost liczby osób tak uważających, a następnie ich spadek, co jest dobrą informacją. Są to dyskoteki, puby, bary, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 23,6% respondentów, w badaniach z 2015 roku 24,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 13,0% respondentów. Widać zatem, że ilość osób tak uważających zmniejsza się. Są to mieszkania dealera, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 9,7% respondentów, w badaniach z 2015 roku 14,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 13,6% respondentów. Widać

zatem, że ilość osób tak uważających nie zmienia się od lat. Są to inne miejsca, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 roku - 4,4% respondentów, w badaniach z 2015 roku 3,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 0,0% respondentów.

7. Młodzież szkolna a problematyka uzależnień behawioralnych w badaniach z 2015 i 2020 roku.

Analiza porównawcza

7.1. Młodzież szkolna a Internet

Badania dotyczące tematyki uzależnień behawioralnych rozpoczęto od zapytania się respondentów ile czasu dziennie spędzają w sieci internetowej. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.1.

Tabela 7.1. Ilość czasu dziennie spędzana w sieci internetowej przez respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Mniej niż 2godziny	43,0	15,5
Od 2 godziny do 5 godzin	35,9	28,6
Od 5 godzin do 10 godzin	11,6	15,1
Więcej niż 10 godzin	7,8	0,0
Brak odpowiedzi	1,7	40,8
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 roku - 43,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 15,5% respondentów spędza mniej niż 2 godziny. Spędza w sieci od 2 do 5 godzin w badaniach z 2015 roku - 35,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 28,6% respondentów. Od 5 godzin do 10 godzin w badaniach z 2015 roku - 11,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 15,1% respondentów. Więcej niż 10 godzin spędza w badaniach z 2015 roku - 7,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 0,0% respondentów. Niepokojącym jest fakt, że w badaniach z 2020 roku było aż 40,8% braków odpowiedzi. Jak widać najwięcej respondentów spędza w sieci internetowej więcej niż 5 godzin, co jest informacją zbyt optymistyczną.

Zapytano respondentów o to, czy kupują lub sprzedają coś na portalach handlowych, typu Allegro, E-bay, czy innych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.2.

Tabela 7.2. Kupowanie/sprzedaż przez respondentów różnorodnych produktów na Allegro, E-bay, innych stronach handlowych (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Tak	52,2	60,7
Nie	38,2	36,1
Trudno powiedzieć	8,5	3,2
Brak odpowiedzi	1,0	0,0
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2015 roku - 52,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 60,7% respondentów kupuje lub sprzedaje różnorodne produkty za pośrednictwem Allegro, E-bay lub innych stron handlowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie czyni tego w badaniach z 2015 roku - 38,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 36,1% respondentów. Zaledwie kilka procent respondentów nie ma zdania na ten temat. A zatem istnieje tendencja zwykła do odwiedzania takich stron, co związane jest zarówno z tendencjami społeczeństwa ponowoczesnego, jak i ułatwieniami w doborze i zakupami przez Internet.

Zapytano także osoby badane, czy używają płatnych stron internetowych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.3.

Tabela 7.3. Używanie przez respondentów płatnych stron internetowych (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Tak	14,6	27,6
Nie	75,5	68,1
Trudno powiedzieć	9,6	4,2
Brak odpowiedzi	0,4	0,0
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że w badaniach z 2015 roku - 14,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 27,6% respondentów używa płatnych stron internetowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie czyni tego w badaniach z 2015 roku - 75,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 68,1% respondentów. Zaledwie kilka procent respondentów nie ma zdania na ten temat. Widać zatem, że istnieje tendencja zwykła tego zjawiska, co może znaczyć, że dla prawie jednej trzeciej respondentów, Internet staje się nie tylko źródłem informacji, ale także i przyjemności.

Zapytano także respondentów o to, do czego używają Internetu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.4.

Tabela 7.4. Używanie Internetu przez respondentów (w %) (bez braków odpowiedzi)
(w pierwszym rzędzie są badania z 2015 roku, a w drugim z 2020 roku)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie często	Raczej często	Raczej rzadko	Zdecydowanie rzadko	Nie używam
Do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole	57,5	32,3	5,4	1,0	2,3
	31,0	50,5	13,6	1,4	3,6
Do sprawdzania poczty e-mail	28,0	25,5	28,8	11,5	4,5
	12,1	34,8	39,3	11,1	2,7
Do ściągania plików muzycznych, filmów	48,3	26,7	12,7	4,8	4,9
	18,5	31,1	30,8	10,3	9,3
Do komunikowania się z innymi	57,2	19,8	10,7	4,8	5,9
	66,1	26,9	4,1	1,8	1,0
Do odwiedzania i przeglądania portali społecznościowych	71,1	16,1	4,9	2,7	4,3
	55,4	29,7	9,3	2,9	2,7
Do rozwiązywania zadań domowych lub problemów osobistych	33,3	32,8	19,4	7,0	5,7
	12,6	19,2	37,5	12,5	18,2
Do grania w gry internetowe	29,2	12,9	20,3	18,2	17,8
	26,8	24,5	25,2	10,2	13,3
Do uczestniczenia w czatach internetowych	17,4	18,1	21,4	17,3	22,4
	29,9	27,9	24,3	9,3	9,3
Do przeglądania forów internetowych	22,4	24,8	23,4	14,3	11,6
	22,3	27,6	29,0	10,6	10,5
Do słuchania muzyki lub oglądania filmów	67,6	18,7	5,9	1,6	3,6
	64,3	27,0	4,9	2,8	0,8
Do oglądania stron dla dorosłych	16,9	8,0	11,0	14,1	46,5
	9,0	8,5	13,6	9,5	59,4

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci najczęściej używają Internetu do wielu celów, niekoniecznie naukowych i poznawczych. Do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 89,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 81,5% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 6,4%, a w badaniach z 2020 roku - 15,0% respondentów (łącznie zdecydowanie i raczej rzadko), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 1,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 3,6% respondentów. Do sprawdzania poczty e-mail, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 53,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 46,9% respondentów (j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 40,3%, a w badaniach z 2020 roku - 50,4% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 4,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 2,7% respondentów. Do ściągania plików muzycznych, filmów, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 75,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 49,6% respondentów (j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 17,5%, a w badaniach z 2020 roku - 41,1%

respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 4,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 9,3% respondentów. Do komunikowania się z innymi za pomocą komunikatorów internetowych, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 77,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 93,0% respondentów (j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 15,5%, a w badaniach z 2020 roku - 5,9% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 5,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 1,0% respondentów. Do odwiedzania i przeglądania portali społecznościowych, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 85,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 81,5% respondentów (j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 12,2%, a w badaniach z 2020 roku - 15,0% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 4,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 2,7% respondentów. Do rozwiązywania zadań domowych lub problemów osobistych, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 66,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 31,8% respondentów (j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 26,4%, a w badaniach z 2020 roku - 50,0% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 5,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 18,2% respondentów. Do grania w gry internetowe, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 42,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 51,3% respondentów (j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 38,5%, a w badaniach z 2020 roku - 35,4% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 17,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 13,3% respondentów. Do uczestniczenia w czatach internetowych on-line, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 35,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 57,8% respondentów (j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 38,7%, a w badaniach z 2020 roku - 33,6% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 22,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 9,3% respondentów. Do przeglądania forów internetowych, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 47,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 49,9% respondentów ((j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 37,7%, a w badaniach z 2020 roku - 39,6% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 11,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 10,5% respondentów. Do słuchania muzyki lub oglądania filmów, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 86,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 91,3% respondentów (j.w.), używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 7,5%, a w badaniach z 2020 roku - 7,7% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 3,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 0,8% respondentów. Do oglądania stron dla dorosłych, Internetu używa w badaniach z 2015 roku - 24,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 17,5% respondentów (j.w.) używa rzadko i bardzo rzadko z 2015 roku - 25,1%, a w badaniach z 2020 roku - 23,1% respondentów (j.w.), a nie używa w badaniach z 2015 roku - 46,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 59,4% respondentów.

Zapytano respondentów o to, czy zdarzyło się tak, aby Internet na tyle zaabsorbował uwagę danego ucznia, że pojawiły się określone symptomy uzależnienia. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.5.

Tabela 7.5. Przekonanie respondentów o tym, że Internet tak zaabsorbował uwagę, że trudno było wykonywać inne działania (w %) (bez braków odpowiedzi) (w pierwszym rzędzie są badania z 2015 roku, a w drugim z 2020 roku)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Zaniedbał kontakty z najbliższymi członkami rodziny	4,4	9,4	31,0	47,4	5,4
	3,9	11,5	41,0	39,6	4,0
Zaniedbał kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi	4,7	7,0	31,7	49,1	5,4
	4,2	7,7	40,3	44,3	3,5
Zapomniał o swoich codziennych obowiązkach	10,1	26,1	29,1	26,4	6,1
	8,4	26,9	38,2	22,3	4,1

Zaniedbał naukę	12,4	28,0	26,2	25,1	5,4
	10,3	29,0	34,6	20,3	5,8
Nie zdał egzaminu, nie zaliczył sprawdzianu, otrzymał ocenę niedostateczną	7,4	16,3	29,5	38,4	5,8
	7,2	18,9	29,8	40,0	4,1
Stracił kontakt z bliską/ważną osobą	4,3	3,7	24,8	48,9	5,7
	4,3	6,7	31,7	52,7	4,6
Zapomniał zjeść posiłek	6,2	10,7	19,0	54,4	6,5
	8,0	11,5	29,5	47,2	3,8

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, jak Internet absorbuje uwagę respondentów, że trudno im było wykonywać inne działania. Z tego powodu respondenci zaniedbywali kontakty z najbliższymi członkami rodziny, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 roku - 13,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 15,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie było tak w badaniach z 2015 roku u 78,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 80,6% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 5,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,0% respondentów. Poza tym respondenci zaniedbywali kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 roku - 11,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 11,9% respondentów (j.w.), nie było tak w badaniach z 2015 roku u 80,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 84,6% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 5,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 5,4% respondentów. Ponadto respondenci zapominali o swych codziennych obowiązkach, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 roku - 36,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 35,3% respondentów (j.w.), nie było tak w badaniach z 2015 roku u 55,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 60,5% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 6,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,1% respondentów. Poza tym respondenci zaniedbywali naukę, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 roku - 40,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 39,3% respondentów (j.w.), nie było tak w badaniach z 2015 roku u 51,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 54,9% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 5,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 5,8% respondentów. Także respondenci nie zdali egzaminu, nie zaliczyli sprawdzianu, otrzymali ocenę niedostateczną, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 roku - 23,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 26,1% respondentów (j.w.), nie było tak w badaniach z 2015 roku u 67,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 69,8% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 5,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,1% respondentów. Ponadto respondenci tracili kontakt z bliską/ważną osobą, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 roku - 8,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 11,0% respondentów (j.w.), nie było tak w badaniach z 2015 roku u 73,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 84,4% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 5,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,6% respondentów. Poza tym respondenci zapominali zjeść posiłek, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 roku - 16,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 19,5% respondentów (j.w.), nie było tak w badaniach z 2015 roku u 73,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 76,7% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 6,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 3,8% respondentów. Widać z tych zestawień, że dla części respondentów pojawiają się symptomy uzależnienia od cybersieci, co należy zdiagnozować w większym zakresie, w ramach innych badań.

Następne zapytano respondentów, czy zdarza się im korzystać z Internetu przez dłuższy czas niż mieli zaplanowane. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.6.

Tabela 7.6. Korzystanie przez respondentów z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	35,7	40,8
Raczej tak	32,3	36,8
Raczej nie	18,5	11,6
Zdecydowanie nie	4,9	3,2
Trudno powiedzieć	7,4	7,5
Brak odpowiedzi	1,3	0,1
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 roku - 68,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 77,6% respondentów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie czyniło tego w badaniach z 2015 roku - 23,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 14,8% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Po około 7% respondentów nie ma zdania na ten temat. Istnieje zatem tendencja rosnąca, co może oznaczać pojawianie się symptomów uzależnienia.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, jak zachowują się respondenci, gdy przez dłuższy czas nie mają dostępu do Internetu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.7.

Tabela 7.7. Zachowanie się respondentów w przypadku braku dostępu do Internetu (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Odczuwa zdenerwowanie	12,1	7,1
Odczuwa znudzenie	36,3	43,2
Niepokoi się	7,0	8,0
Nie wywiera to na nich żadnego wpływu	45,2	46,3
Inne zachowania	5,2	10,1
Brak odpowiedzi	1,4	5,2

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Zaprezentowane dane pokazują, że brak dostępu do Internetu, w badaniach z 2015 roku u 45,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 46,3% respondentów, nie wywiera żadnego wpływu. Jednak z powodu braku dostępu do Internetu w badaniach z 2015 roku 12,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku 7,1% respondentów jest zdenerwowanych. Z kolei z powodu braku dostępu do Internetu w badaniach z 2015 roku 36,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku 43,2% respondentów odczuwa znudzenie. Ponadto z powodu braku dostępu do Internetu w badaniach z 2015 roku 7,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku 8,0% respondentów niepokoi się. A także z powodu braku dostępu do Internetu w badaniach z 2015 roku 5,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku 10,1% respondentów odczuwa jakies inne zachowania. Widać tutaj niepokojące sygnały, które należałoby zdiagnozować w badaniach pogłębionych.

Kolejne pytanie brzmiało, czy przebywanie w sieci przez respondentów ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami, w tym z rodziną, rodzeństwem, kolegami/koleżankami, nauczycielami, itp. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.8.

Tabela 7.8. Przekonanie respondentów, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	3,0	2,4
Raczej tak	5,6	4,7
Raczej nie	44,7	39,6
Zdecydowanie nie	39,8	44,0
Trudno powiedzieć	5,9	7,2
Brak odpowiedzi	1,0	2,1
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 roku - 8,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 7,1% respondentów jest przekonanych, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiego przekonania w badaniach z 2015 roku - 84,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 83,6% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Po około 7% respondentów nie ma zdania na ten temat. Widać w tym zakresie tendencję malejącą, a być może kolejne badania za 5 lat pozwolą na ustabilizowanie się trendu.

Zapytano także respondentów o to, czy zdarzyło się tak, że Internet na tyle zaabsorbował uwagę danej osoby, że ta zatraciła się w swych zachowaniach. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.9.

Tabela 7.9. Przekonanie respondentów o tym, że Internet tak zaabsorbował uwagę, że trudno było wykonywać inne działania (w %)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Do późna w nocy siedzieć przed komputerem	28,0	24,3	26,5	16,4	4,0
	21,1	21,9	29,0	25,0	3,0
Spędzić cały dzień lub noc na graniu w grę komputerową	10,7	7,5	23,5	54,4	3,2
	9,2	10,4	25,3	53,4	1,7
Wstać w nocy, tylko po to, aby połączyć się z Internetem	6,8	3,6	19,8	66,3	2,5
	3,3	8,9	23,6	62,3	1,9
Podłączać się do Internetu natychmiast po przebudzeniu	13,7	19,1	26,2	36,4	3,2
	16,0	32,3	26,9	22,5	2,3
Wybuchać złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z sieci na twoim komputerze	6,7	3,5	25,8	60,9	2,5
	3,1	6,9	34,5	52,9	2,6
Przez cały dzień myśleć tylko i wyłącznie o podłączeniu się do sieci	6,8	3,6	21,8	63,3	3,4
	4,6	9,3	34,2	49,2	2,7

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że Internet absorbuje uwagę respondentów w taki sposób, że „modyfikuje” ich zachowania. Do późna w nocy siedzi przed komputerem, w badaniach z 2015 roku - 52,3% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 43,3% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego w badaniach z 2015 roku 42,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 54,0% respondentów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 4,0% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 4,0% respondentów. Spędza cały dzień lub noc na graniu w grę komputerową, w badaniach z 2015 roku - 18,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 19,6% respondentów (j.w.), nie robi tego w badaniach z 2015 roku 77,9% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 78,7% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 3,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 1,7% respondentów. Wstaje w nocy, tylko po to, aby połączyć się z Internetem, w badaniach z 2015 roku - 10,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 12,2% respondentów (j.w.), nie robi tego w badaniach z 2015 roku 86,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 85,9% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 2,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 1,9% respondentów. Podłącza się do Internetu natychmiast po przebudzeniu, w badaniach z 2015 roku - 32,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 48,3% respondentów (j.w.), nie robi tego w badaniach z 2015 roku 62,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 49,4% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 3,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 2,3% respondentów. Wybucha złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z sieci na komputerze, w badaniach z 2015 roku - 10,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 10,2% respondentów (j.w.), nie robi tego w badaniach z 2015 roku 86,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 87,4% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 2,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 2,6% respondentów. Przez cały dzień myśli tylko i wyłącznie o podłączeniu się do sieci, w badaniach z 2015 roku - 10,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 13,9% respondentów (j.w.), nie robi tego w badaniach z 2015 roku - 85,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 83,4% respondentów (j.w.), a nie ma zdania w badaniach z 2015 roku - 3,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 2,7% respondentów. Badania pokazują, że Internet stał się częścią relacji między człowiekiem a urządzeniem, a tym samym zachowania takie stają się zachowaniami kulturowymi, a nie dysfunkcyjnymi.

Następnie zapytano respondentów o to, czy zdarza się im mówić formułkę, „jeszcze parę minut i wyłączam”, a tych parę minut trwa dłuższy czas. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.10.

Tabela 7.10. Mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłączanie komputera przez dłuższy czas (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	24,5	29,9
Raczej tak	28,6	29,3
Raczej nie	26,0	25,5
Zdecydowanie nie	14,5	10,6
Trudno powiedzieć	4,7	4,7
Brak odpowiedzi	1,8	0,0
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że w badaniach z 2015 roku - 53,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 59,2% respondentów mówi zdanie „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłącza komputera przez dłuższy czas (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma czyni tego w badaniach z 2015 roku - 40,5% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 36,1% responden-

tów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania po około 5% respondentów. Widać w tym zakresie tendencję rosnącą, co wskazuje na kształtowanie się problemów behawioralnych młodzieży szkolnej.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci miewają wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.11.

Tabela 7.11. Wyrzuty sumienia u respondentów z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	9,9	13,4
Raczej tak	20,9	27,0
Raczej nie	37,5	29,1
Zdecydowanie nie	23,6	22,1
Trudno powiedzieć	7,2	8,3
Brak odpowiedzi	0,8	0,0
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 roku - 30,8% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 40,4% respondentów ma wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takich wyrzutów w badaniach z 2015 roku - 61,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 51,2% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania po około 8% respondentów. Widać w tym zakresie tendencję rosnącą.

7.2. Objawy uzależnienia od hazardu wśród młodzieży szkolnej

Kolejne pytanie dotyczy tego, czy respondenci grają na automatach lub w inne gry hazardowe. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.12.

Tabela 7.12. Granie przez respondentów na automatach lub w inne gry hazardowe (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	6,1	2,5
Raczej tak	8,1	5,2
Raczej nie	13,2	14,8
Zdecydowanie nie	69,9	74,7
Trudno powiedzieć	2,2	2,7
Brak odpowiedzi	0,5	0,2
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak pokazują wyniki badań, w badaniach z 2015 roku - 14,2% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 7,7% respondentów gra na automatach lub w inne gry hazardowe (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie gra w badaniach z 2015 roku - 83,1% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 89,5% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie

ma zdania po około 2,5% respondentów. Widać w tym zakresie tendencję malejącą osób, które grają gry hazardowe.

Zapytano także o to, czy zdarza się korzystać z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.13.

Tabela 7.13. Korzystanie przez respondentów z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	4,9	1,5
Raczej tak	2,8	1,7
Raczej nie	13,7	11,2
Zdecydowanie nie	74,5	84,0
Trudno powiedzieć	2,3	1,5
Brak odpowiedzi	1,7	0,2
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, w badaniach z 2015 roku - 7,7% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 3,2% respondentów korzysta z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei w badaniach z 2015 roku - 88,2% respondentów i w badaniach z 2020 roku - 95,2% respondentów nie czyni tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania około 2% respondentów. Widać w tym zakresie tendencję malejącą osób, które mają symptomy uzależnienia od hazardu.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci są niespokojni, gdy przez dłuższy czas nie mają dostępu do automatów lub innych gier hazardowych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.14.

Tabela 7.14. Niepokój u respondentów z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	3,1	1,1
Raczej tak	2,5	1,6
Raczej nie	9,9	7,3
Zdecydowanie nie	80,7	88,5
Trudno powiedzieć	1,9	1,3
Brak odpowiedzi	1,8	0,1
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane wskazują w badaniach z 2015 roku u 5,6% respondentów, a w badaniach z 2020 roku u 2,7% respondentów, że u badanych uczniów występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei w badaniach z 2015 roku - 90,6% respondentów i w badaniach z 2020 roku - 95,8% respondentów nie czyni tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie

ma zdania około 1,5% respondentów. Widać w tym zakresie tendencję malejącą osób, które mają symptomy uzależnienia d hazardu.

Ostatnie pytanie dotyczyło tego, czy zdarza się respondentom mówić „jeszcze parę minut i kończę grę”, a tych parę minut trwa dłuższy czas. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.15.

Tabela 7.15. Mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończenie jej (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.
Zdecydowanie tak	9,6	13,2
Raczej tak	7,8	19,9
Raczej nie	15,6	17,6
Zdecydowanie nie	61,5	46,7
Trudno powiedzieć	3,9	2,6
Brak odpowiedzi	1,7	0,0
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie danych widać, że w badaniach z 2015 roku - 17,4% respondentów, a w badaniach z 2020 roku - 33,1% respondentów mówi „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończy jej (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei w badaniach z 2015 roku - 77,1% respondentów i w badaniach z 2020 roku - 64,3% respondentów nie czyni tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania około 3% respondentów. Widać w tym zakresie tendencję rosnącą osób, które mają symptomy uzależnienia d hazardu.

Zakończenie i wnioski

Przedstawione wyniki badań pokazują jaki jest stan zjawiska przemocy w szkole, picia alkoholu i używania nielegalnych środków psychoaktywnych, w tym dopalaczy i NSP, a także kształtowania się zjawiska uzależnień behawioralnych, w populacji młodzieży szkolnej Miasta Rzeszowa. Dokonano także analizy profilaktyki realizowanych w szkołach Rzeszowa

W związku z tym, zauważyć można, że młodzież ma dużą wiedzę na temat różnorodnych problemów społecznych i często nie postrzega ich jako zjawiska negatywne. Jest to zrozumiałe tym bardziej, że spory odsetek respondentów zna osoby nadużywające przemocy szkolnej, osoby pijące alkohol, czy biorące narkotyki, a ponadto postrzega je pozytywnie, co sprzyja pozytywnemu postrzeganiu problemów społecznych. Badania pokazują, że populacja młodzieży jest szczególnie podatna na problemy społeczne, a czynnikami zagrażającymi są zarówno te, które wynikają z sytuacji społeczno - ekonomicznej kraju, jak i te które mają charakter autoteliczny, tkwiący w samym człowieku. Również istotnym jest to, że młodzież jest bardzo podatna na oddziaływania zewnętrzne oraz postrzega te zjawiska jako pozytywne, postrzegając w nim te elementy, które przyczyniają się do jej akceptacji, czy wręcz jej internalizacji, a także niespostrzegania go w kategoriach problemu społecznego czy wręcz patologii społecznej. Poza tym wizerunek osoby, która stosuje przemoc wobec innych, pije i nadużywa alkoholu i bierze narkotyki, w opiniach respondentów jest pozytywny, a występująca postawa współczucia dla tych którzy wpadli w uzależnienie, ale także podziwu dla kontestacji oraz buntu wobec świata dorosłych potwierdza pozytywny odbiór narkomanii. Młodzież jest podatna na różnorodne negatywne zjawiska społeczne, gdyż czynniki zagrażające są internalizowane przez nią i nie są postrzegane jako zagrażające. Poza tym akceptacja tego zjawiska musi prowadzić do przekonania, że zjawiska te nie są aż tak wielkim złem społecznym.

Ponadto trudno jest w dzisiejszych czasach, precyzyjnie i bezbłędnie określić, jak kształtuje się skala uzależnień behawioralnych wśród młodzieży szkolnej. Bazą do tego mogą być tylko badania przesiewowe, które pozwalają wskazać ile osób, użytkowników Internetu, ma problem. Podobnie jest z hazardem. Największymi użytkownikami Internetu jest młodzież szkolna, dlatego też badania socjologicznie powinny być prowadzone w tych populacjach.

Istotą konstatacją z badań jest to, że jednym z nośników wzorców zachowań współczesnej młodzieży jest Internet. Młodzież ma świadomość, że Internet „potrafi” nie tylko wskazywać określone zachowania, czy kształtować normy, ale też zmieniać zachowania i modyfikować normy, tworząc relatywne wzory zachowania, a także relatywizm moralny.

Podsumowując, można stwierdzić, że zaprezentowane wyniki badań w zasadzie nie odbiegają od podobnych, prowadzonych w innych częściach kraju, nie mniej jednak nie są wynikami badań, prowadzonymi „pod presją” zjawiska czy instytucji. Należy dodać, że badania te nie były prowadzone dlatego, że takie doświadczenia społeczne mają uczniowie szkół Miasta Rzeszowa. Nie są także odpowiedzią na „zapotrzebowanie” określonego środowiska lub instytucji.

Wyniki zaprezentowanych badań pokazują, jakie są opinie młodzieży szkolnej na temat zjawiska przemocy w szkole, picia alkoholu, a także stosowania środków psychoaktywnych. Poza tym interesującym było otrzymanie informacji o używaniu Internetu i hazardu przez młodzież szkolną. Nieodzowna jest także wiedza o profilaktyce problemów społecznych.

Wnioski z badań można podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich są wnioski płynące bezpośrednio z analizy wyników badań. Wnioski z tej grupy mają charakter „wąski”, specyficzny dla określonej

populacji badawczej, dla określonego rodzaju młodzieży szkolnej, uczącej się w danej miejscowości. Drugą grupą są wnioski o charakterze ogólnym, które mają charakter „strategiczny” dla danego samorządu terytorialnego, będącego organem prowadzącym dla danych szkół, a także dla poszczególnych dyrekcji szkół, które „zmagają się” z problemami społecznymi młodzieży.

Wśród wniosków szczegółowych wymienić można następujące:

- 1) 69,7% badanych uczniów nie zetknęło się ze zjawiskiem przemocy w swojej szkole (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), 19,2% uczniów zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 11,0% badanych nie ma w tym zakresie zdania. Można, więc stwierdzić, że ze zjawiskiem przemocy spotyka się w zasadzie co piąty respondent.
- 2) Aż 10,5% badanych uczniów stosowało wobec innych różnorodne formy przemocy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 81,2% nie uczyniło tego nigdy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie zajęło stanowiska w tym zakresie 8,2% badanych. Można, więc stwierdzić, że przemoc stosowana jest, przez co szóstego badanego.
- 3) Aż 14,3% badanych doświadczyło na sobie przemocy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), jednak 77,5% badanych nie zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 8,2% nie ma zdania w tym zakresie. Jednak aż co piąta osoba było w przeszłości ofiarą przemocy w szkole.
- 4) 5,4% respondentów obawia się kolegów lub koleżanek z klasy, 7,0% respondentów obawia się kolegów lub koleżanek ze szkoły, 3,8% respondentów obawia się rówieśników spoza szkoły, 10,2% respondentów obawia się starszych uczniów spoza szkoły, 48,4% respondentów obawia się chuliganów spoza szkoły, 15,5% respondentów obawia się dorosłych, którzy zaczepiają młodzież przy wyjściu ze szkoły.
- 5) Najczęstszym sposobem stosowania przemocy w szkole jest wyśmiewanie się, o czym mówi 49,2% badanych, robienie „głupich kawałów”, na co wskazuje 36,8% badanych, stosowanie obelżywych słów, o czym mówi 21,5% badanych, o dręczeniu i straszeniu swych ofiar na co wskazuje 10,4% badanych, do bicia ofiar o czym mówi 13,7% badanych, do drobnych kradzieży o czym mówi 6,4% badanych, do wymuszania pieniędzy na co wskazuje 2,7% badanych, do wymuszania różnych rzeczy na co wskazuje 5,6% badanych.
- 6) Bezpiecznie i bardzo bezpiecznie w szkole czuje się 81,6% badanych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), mało bezpiecznie i niebezpiecznie czuje się 3,8% badanych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 10,6% badanych.
- 7) Badania pokazują, że respondenci znają osoby ze swej szkoły, które nadużywają przemocy wobec innych w szkole, na co wskazuje 19,3% badanych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie zna takich osób 71,4% badanych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma w tym zakresie zdania 9,3% badanych.
- 8) Szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są toalety, o czym mówi 29,8% badanych, szatnie, na co wskazuje 26,1% badanych, korytarze, na co wskazuje 29,5% badanych, klasy szkolne, na co wskazuje 8,5% badanych, oraz stołówka, na co wskazuje 4,5% badanych.
- 9) Zjawisko przemoc w szkole potępia 49,3% badanych. Jednak jest ono obojętne dla 13,7% badanych, nie ma zdania w tym zakresie 12,7% badanych, 18,8% badanych uważa, że to zjawisko nie występuje w ich szkole, a nie potępia je 5,3% badanych.
- 10) Respondenci znają nawet spora ilość osób, które palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem oraz używają „narkotyków”.
- 11) Wśród respondentów najbardziej rozpowszechnione jest picie alkoholu. Palenie papierosów nie należy do zachowań popularnych. Także sporo badanych upija się alkoholem, część respondentów przyznaje się do tego, że używa „narkotyków”.
- 12) Respondenci najczęściej piją piwo (31,3%), następnie wódkę (26,2%), drinki (23,9%), wino (18,4%), a także inne trunki (21,9%).
- 13) Aż 22,0% badanych uczniów upiło się już alkoholem, na szczęście 71,1% uczniów nie miało doświadczeń w tym zakresie, a 6,9% nie potrafi udzielić odpowiedniej odpowiedzi.
- 14) 26,5% badanych uczniów na dużą łatwość kupna alkoholu (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), 52,8% uczniów nie może kupić alkoholu (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 20,6% badanych nie ma w tym zakresie zdania.

- 15) 43,8% respondentów uważa, że nigdy mi się to nie udało kupić alkoholu, 30,7% badanych kupuje alkohol po prostu w sklepie, 4,2% twierdzi, że w barze, 5,0% badanych twierdzi, że kupiło na dyskotecę, 4,0% w pubie, ogródku piwnym.
- 16) Respondenci uważają, że młodzież najczęściej sięga po narkotyki gdyż chce się dobrze bawić (47,3%), bo szuka przyjemności (43,2%), bo chce być akceptowana w grupach (47,3%), bo jest uzależniona (27,5%), bo chce się buntować (23,8%), bo ma zaburzoną osobowość (19,2%), bo to pozwala im lepiej się uczyć (11,8%), bo na ten temat dużo słyszy i wie (12,6%). Widać, że u podstaw sięgania po narkotyki przez młodzież, w opiniach respondentów, leżą czynniki o charakterze społecznym, integracyjnym. Młodzież chce się dobrze bawić, chce być akceptowana w grupach. Na drugim miejscu są czynniki o charakterze psychologicznym, wśród których można wymienić chęć buntu, poszukiwanie przyjemności, dużą wiedzę. Na dalszych „pozycjach” są takie, które były istotne jeszcze kilkanaście lat temu, a więc to, że jest uzależniona, bo ma zaburzoną osobowość, bo narkotyki pozwalają się im lepiej uczyć.
- 17) Respondenci w swym środowisku szkolnym najczęściej stykają się z dopalaczami (10,6%), marihuaną/haszyszem (28,1%), amfetaminą (6,1%), LSD (7,4%), grzybami halucynogennymi (6,4%), środkami uspokajającymi (22,1%), środkami nasennymi (18,8%), sterydami/anabolikami (12,9%), kokainą (7,1%), opium/heroiną (5,6%), NSP (5,8%),
- 18) 84,7% badanych uczniów nie zna w swoim otoczeniu osób, którzy używają dopalaczy. Jednak 8,6% badanych uczniów zna takie osoby.
- 19) 81,9% badanych uczniów nie zna w swoim otoczeniu osób, którzy używają NSP, jednakże aż 9,9% badanych uczniów zna takie osoby.
- 20) 69,4% badanych uczniów nie zna w swoim otoczeniu osób, którzy używają narkotyków, jednakże aż 23,3% badanych uczniów zna takie osoby.
- 21) 52,2% badanych uczniów uważa, że dopalacze powinny być potraktowane tak jak inne narkotyki (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 25,4% uczniów uważa, że nie powinno tak być (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 22,3% badanych nie ma w tym zakresie zdania.
- 22) 40,8% badanych uczniów jest za legalizacją marihuany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), 41,8% uczniów jest przeciwnych legalizacji (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 17,4% badanych nie ma w tym zakresie zdania. Można, więc stwierdzić, że badania pokazują na dużą liberalizację myślenia o legalizacji marihuany. Podobna ilość respondentów jest za legalnością i przeciwko niej.
- 23) Najbardziej zagrożonymi miejscami handlu narkotykami są dyskoteki, o czym mówi aż 32,6% respondentów. O tym, że są to miejsca w okolicach szkoły mówi 16,8% respondentów, że jest to w miejscu zamieszkania mówi 13,0% respondentów. Że można kupić narkotyki na terenie szkoły uważa 7,0% badanych, że na imprezach szkolnych uważa 6,2% respondentów.
- 24) 18,0% badanych uczniów nie zetknęło się z handlem narkotykami na terenie szkoły (łącznie zdecydowanie nie i raczej nie), ale 59,8% uczniów zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie zdecydowanie tak i raczej tak), a aż 22,1% badanych nie ma w tym zakresie zdania.
- 25) 88,7% badanych uczniów nie zna w swoim otoczeniu osób, które handlują narkotykami na terenie szkoły. Jednak 4,3% badanych uczniów zna takie osoby.
- 26) 90,5% badanych uczniów nie używa narkotyków, jednak 3,7% badanych uczniów przyznaje się do tego.
- 27) 60,8% nie zna miejsc w których można kupić narkotyki. Jednak 13,0% badanych uważa, że można je nabyć na dyskotekach, w pubach, barach, 13,6% uważa, że można je nabyć w mieszkaniu dealera narkotyków, 12,6% respondentów uważa, że są one dostępne na ulicach i w parkach miasta, 5,3% badanych uważa, że jest to dostępne w szkołach.
- 28) 28,6% badanych uczniów dziennie spędza w sieci internetowej od 2 do 5 godzin, 15,5% uczniów spędza w sieci internetowej do 2 godzin, a 15,1% badanych uczniów spędza powyżej 5 godzin. Aż 40,8% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie.
- 29) 60,7 badanych uczniów kupuje lub sprzedaje różnorodne produkty za pośrednictwem Allegro, E-bay lub innych stron handlowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Tylko 36,1% badanych uczniów nie robi tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 3,1% badanych nie potrafi tego jednoznacznie określić.

- 30) 27,6% badanych uczniów używa płatnych stron internetowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), 68,1% badanych uczniów nie robi tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 4,2% nie ma zdania w tym zakresie. Należy zatem wskazać, że płatne strony internetowe mogą być związane z czymś nielegalnym, a także seksem, przemocą, nielegalnym ściąganiem oprogramowania, muzyki, filmów.
- 31) Do poszukiwania różnych informacji, Internetu używa 81,5% badanych uczniów. Do sprawdzania poczty e-mail, Internetu używa 46,9% badanych uczniów. Do ściągania plików muzycznych, filmów, używa Internetu 49,6% badanych uczniów. Do komunikowania się z innymi poprzez Skype, Viber, TeamSpeak, WhatsApp i inne, używa Internetu 93,9% badanych uczniów. Do przeglądania portali społecznościowych, takich jak Onet, Wirtualna Polska, Interia, o2 i inne, Internetu używa 85,1% badanych uczniów. Do rozwiązywania zadań domowych lub problemów osobistych, Internetu używa 31,8% badanych uczniów. Do grania w gry internetowe, Internetu używa 51,3% badanych uczniów. Do uczestniczenia w czatach internetowych on-line, Internetu używa 57,8% badanych uczniów. Do przeglądania forów internetowych np. joemonster, animuj, swiatobrazu, Internetu używa 49,9% badanych uczniów. Do słuchania muzyki lub oglądania filmów, Internetu używa 91,3% badanych uczniów. Do oglądania stron dla dorosłych, Internetu używa 17,5% badanych uczniów.
- 32) Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, jak bardzo Internet absorbuje uwagę respondentów, że trudno im było wykonywać inne działania. Z tego powodu respondenci zaniebdywali rodzinę, o czym mówi 15,4% badanych uczniów. Poza tym respondenci zaniebdywali znajomych, o czym mówi 11,9% badanych uczniów. Ponadto respondenci zapominali o swych obowiązkach, o czym mówi 35,3% badanych uczniów. Także respondenci zaniebdywali naukę, o czym mówi 39,3% badanych uczniów. Ponadto respondenci nie zdali ważnego sprawdzianu, o czym mówi 26,1% badanych uczniów. Także respondenci tracili kontakt z bliską osobą, o czym mówi 11,0% badanych uczniów. A także respondenci zapominali zjeść posiłek, o czym mówi 19,5% badanych uczniów, a też zmienili zachowanie, na co zwraca uwagę 24,8% badanych uczniów.
- 33) 77,6% badanych uczniów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 14,8% nie uczyniło tego nigdy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 7,5% badanych. Można, więc stwierdzić, że trzy czwarte respondentów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowało.
- 34) Dla 46,3% respondentów brak dostępu do Internetu nie wywiera żadnego negatywnego wpływu. Jednak 43,2% odczuwa znudzenie, 7,1% jest zdenerwowanych, 8,0% niepokoi się, a 10,1% odczuwa jakieś inne zachowania.
- 35) 7,1% badanych uczniów jest przekonanych, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 83,6% nie jest o tym przekonanych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 7,2% badanych. Można, więc stwierdzić, że co czternasty badany uczeń jest przekonany, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami.
- 36) Internet absorbuje uwagę respondentów w taki sposób, że „modyfikuje” ich zachowania. Do późna w nocy siedzi przed komputerem 43,3% respondentów. Poza tym spędza cały dzień lub noc na graniu w grę komputerową 19,6% respondentów. Ponadto wstaje w nocy, tylko po to, aby połączyć się z Internetem 12,2%. Także podłącza się do Internetu natychmiast po przebudzeniu 48,3% respondentów. Ponadto wybucha złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z sieci na komputerze 10,2% respondentów. A także przez cały dzień myśli tylko i wyłącznie o podłączeniu się do sieci 13,9% respondentów.
- 37) 59,2% badanych uczniów mówi zdanie „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłącza komputera przez dłuższy czas (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 36,1% nie czyni tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 4,7% badanych.
- 38) 40,4% badanych uczniów ma „wyrzuty sumienia” z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), 51,2% ich nie ma (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). A nie ma w tym zakresie zdania 8,3% badanych.
- 39) 7,7% badanych uczniów gra na automatach lub w inne gry hazardowe (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 89,5% nie uczyniło tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i ra-

czej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 2,7% badanych. Można, więc stwierdzić, że co dwunasty respondent gra na automatach lub w inne gry hazardowe.

- 40) 3,2% badanych uczniów korzysta z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 95,2% nie czyniło tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 1,5% badanych. Można, więc stwierdzić, że co trzydziesty respondent korzysta z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany.
- 41) U 2,7% badanych uczniów występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 95,8% nie ma takiego niepokoju (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 1,3% badanych. Można, więc stwierdzić, że u co trzydziestego ucznia występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych.
- 42) 33,1% badanych uczniów mówi „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończy jej (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 64,3% nie uczyni tak (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 2,6% badanych. Można, więc stwierdzić, że co trzeci badany uczeń mówi „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończy jej.

Na bazie wniosków szczegółowych można wysnuć następujące refleksje i uwagi dotyczące badań prowadzonych w populacji młodzieży szkolnej. Są to:

- 1) Zjawisko przemocy w szkole w zasadzie nie wykracza poza ustalone „normy” zachowania się młodzieży szkolnej. Można nawet stwierdzić, że przemoc w szkole nie jest problemem społecznym w środowisku szkolnym Rzeszowa, a pojawiające się, od czasu do czasu, „wysoki młodzieży” mają charakter incydentalny. Nie oznacza to oczywiście, że należy zaniechać działań profilaktycznych w tym zakresie, nie mniej jednak pojawiające się przypadki przemocy w szkole, należy we własnym zakresie rozwiązywać, siłami pedagogów szkolnych, wychowawców i nauczycieli.
- 2) Niestety zjawisko picia alkoholu ma wyraźnie charakter wzrostowy, w stosunku do poprzednich badań. Młodzież pije alkohol, upija się nim, a także ma bardzo liberalny stosunek do tego trunku, nie traktując alkoholu, w tym piwa, jako zagrażającego. Wie gdzie kupić alkohol, a także czyni to bez najmniejszych wysiłków, co niezbyt dobrze świadczy o wydawanych zezwoleniach na sprzedaż alkoholu, a także działaniach profilaktycznych realizowanych wśród właścicieli punktów sprzedaży alkoholu i samych sprzedawców alkoholu.
- 3) Niestety dużym problemem jest narkomania. Pojawia się problem dopalaczy, a stosowanie dopalaczy przez młodzież szkolną jest obecnie problemem społecznym i tak należy go traktować. Podobnie należy traktować problematykę narkomanii w środowisku szkolnym Rzeszowa. To, że młodzież ma dużą wiedzę o narkomanii jest oczywiste, jednak należy zwrócić szczególną uwagę, że dla współczesnej młodzieży szkolnej stosowanie „narkotyków” ma charakter hedonistyczny, a nie buntowniczy. Dla młodzieży marihuana, haszysz, amfetamina, kokaina, ekstazy nie są „narkotykami”, tylko „używkami”. Dzięki nim mogą się lepiej bawić, nawiązywać kontakty z innymi, być na „fali”. Młodzież nie tylko wie bardzo dużo o „narkotykach”, mając dostęp do Internetu, ale także umie przygotować dla siebie stosowną „dawkę narkotyków”. I wcale nie musi łamać w tym zakresie prawa, nie musi sięgać po środki nielegalne, za posiadanie których grożą sankcje karne. Młodzież zna różnorodne leki, pobudzające i uspokajające, nasenne i wziewne, które może sobie sama przygotować. Umie znajdować rośliny, z których można „domowym sposobem” wyprodukować lepszy lub gorszy specyfik, mający charakter „narkotyku”. Umie wyhodować rośliny, grzyby, z których ziaren, korzeni, liści, czy kory może „stworzyć dla siebie narkotyk”. Młodzież współczesna jest inna, od tej sprzed lat. Lepiej wyedukowana, umiejąca korzystać z okazji, nie cofająca się przed niczym, dla osiągnięcia celu. Potrafi też lepiej wykorzystać, otaczające ją środowisko społeczne i przyrodnicze do tego, aby lepiej się bawić. Wie także, że dorośli, ich rodzice, nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy i psychologowie, księża i katecheci mają nikłą wiedzę o narkomanii, o poszczególnych „narkotykach”. Dzięki temu są w stanie robić to, co chcą. Mając same przywileje, bez obowiązków, z tych przywilejów się korzysta.
- 4) Mimo, że można dostrzec to, że młodzież używa nielegalnych środków psychoaktywnych, ich

skala nie jest znacząca, ale nie oznacza to, że nie musi wzbudzać niepokoju. To, że w środowisku szkolnym (bardzo szeroko rozumianym), pojawiają się jakiegokolwiek nielegalne środki psychoaktywne, nie jest winą ani szkoły, ani wychowawców, ani nauczycieli. Problemem jest tylko to, że nauczyciele i wychowawcy, a także rodzice dorastającej młodzieży, nie chcą mieć wiedzy o tym, jakie „narkotyki” mogą pojawić się w szkole, na dyskotekach, zabawach szkolnych, a także na przerwach, a także czy to co się pojawia jest szkodliwe. Jeśli zatem wychowawca dostrzeże zainteresowania biologiczne ucznia, nie wiedząc, że młody człowiek hoduje peyotl, bielun dziędzierzawa, czy inne, czy to oznacza, że jest współwinnym problemowi narkomani danej osoby. Mając do czynienia ze społeczeństwem ponowoczesnym, należy być do tego społeczeństwa przystosowanym. Młodzież lepiej „czerpie” nauki płynące z Internetu, niż ich rodzice i wychowawcy. Ma też dużą wiedzę, gdzie coś można kupić, zorganizować, załatwić. Wystarczy tylko przeszledzić fora internetowe swoich dorastających dzieci, sprawdzić, na jakie strony ostatnio wchodzili, aby poznać to czym się oni interesują. I nie trzeba myśleć, że się inwigiluje swoje dziecko, wystarczy przyjąć zasadę kocham, a więc wierzę, ale kontroluję. Wystarczy, aby nauczyciel, czy wychowawca miał swe konto na Facebooku, aby zorientować się, co myślą jego uczniowie, a także na jakie strony wchodzi. Ale uczniowie wiedzą, że nauczyciele nie mają konta na Asku, a zatem są mniej kontrolowani, że nie potrafią korzystać z g-maila grupowego, że często nie mają laptopa, czy tableta. Młodzież także nie myśli o tym, jakie skutki niesie ze sobą używanie różnorodnych nielegalnych środków psychoaktywnych. Jest za młoda, aby to rozumieć, a jednocześnie nie przyjmuje do wiadomości tych skutków. Według nich rodzice piją alkohol, a przecież się nic „zbyttnio” z nimi nie dzieje. Tak to postrzega młodzież, uważając, że „narkotyki” są na „fali”, a alkohol jest napojem.

Wśród wniosków ogólnych są te, które mówią, co jest, a co nie jest postrzegane przez uczniów jako problem społeczny. Wydaje się, że przemoc jest dziś problemem społecznym, ale przez młodzież nie jest tak do końca postrzegana. Dla wielu jest to po prostu świetna zabawa, kosztem innych, jednak medialna „nagonka” na cało zjawisko przemocy szkolnej powoduje to, że młodzież postrzega to zjawisko z „dysonansem poznawczym w tle”. Z jednej strony młodzież się świetnie bawi robiąc komuś „psikusy”, ale z drugiej strony te „niegroźne” w zamysle zachowania, są prezentowane jako nieodpowiednie, a nawet przestępcze. Mimo to młodzież chce się „lansować” w sieci internetowej, czy w mediach. Podobnie jest z piciem alkoholu i używaniem „narkotyków”. Młodzież pije alkohol i nie postrzega tego w kontekście łamania norm społecznych. Podobnie z narkotykami, które są dla nich zwykłymi używkami „improwizowanymi”, a nie szkodliwymi, nielegalnymi „prochami”, jak widzi to pokolenie ich rodziców. Młodzież poza tym nie ma wiedzy o uzależnieniach behawioralnych, a więc możliwościach „wpadania w pułapkę uzależnienia od czynności”, w przypadku kontaktu z komputerem, telefonem, telewizorem, a także hazardem. Jednak takiej wiedzy nie mają także rodzice i nauczyciele, dlatego też trudno oczekiwać od młodzieży racjonalnych zachowań na styku człowiek – nośniki informatyczne.

Nie można także nie dostrzec tego, że pewną „odpowiedzialność” za problemy społeczne współczesnej młodzieży ponoszą w części media, które nagłaśniają te zjawiska. Dziś dostęp do mediów powoduje to, że niektóre zjawiska, które pojawiają się w szkole, stają się w określonym okresie bardziej „modne”, a inne są marginalizowane. A zatem określone treści, prezentowane w mediach „napędzają” zachowania młodzieży. (Tak było kilka lat temu, gdy młodzież szkolna „masowo” powiadamiała dyrektorów szkół o podłożeniu bomby. Dziś problem ten w zasadzie przestał istnieć, nie tylko ze względu na faktyczne zagrożenie terroryzmem, ale także z uwagi na to, że rodzice „dowcipnisiów” muszą płacić za akcję weryfikacji tej informacji).

Nie bez znaczenia jest także i taki fakt, że dzisiejsza młodzież jest inną młodzieżą niż ta, która była w wieku ich rodziców. A zatem współczesna młodzież ma inne priorytety życiowe, a także na inne zjawiska społeczne zwraca uwagę. Stąd też niektóre zachowania mogą być przez młodzież postrzegane jako takie, które dodają młodym ludziom dorosłości, w co „wpisuje się” także przemoc wobec innych, picie alkoholu, używanie narkotyków, a także posiadanie dóbr materialnych, w tym telefonów, komputerów, laptopów, smart fonów, tableatów itp.

Kończąc, należy stwierdzić, że młodzież jest dobrym obserwatorem zjawisk zachodzących w społeczeństwie. Młodzież „nie boi się” mówić o sprawach trudnych, skomplikowa-

nych, czy kontrowersyjnych. Dlatego też należy dobrze wsłuchać się w głos młodzieży (która w swym myśleniu nie jest zachowawcza, tylko innowacyjna), po to, aby w odpowiedni sposób realizować działania, które mogą przynieść pozytywny skutek w przyszłości.

Można zaznaczyć, że przeprowadzone badania mogą stać się bazą do podobnych badań, realizowanych w innym czasie i miejscu.

W zakończeniu należy zauważyć, że wyniki tych badań powinny zastanowić władze lokalne, które winny diagnozować problemy społeczne młodzieży. Samorząd terytorialny powinien podejmować działania na rzecz zapobiegania powstawaniu problemom społecznym wśród młodzieży, zmniejszenia rozmiarów tych, które aktualnie występują, a także zwiększenia zasobów niezbędnych do radzenia sobie z już istniejącymi problemami, a także rozumieć potrzeby społeczności lokalnej.

Aby zdecydowanie zapobiegać problemom społecznym wśród młodzieży szkolnej należy:

- 1) Systematycznie dokonywać monitoringu zjawisk przemocy w szkole, picia alkoholu i używania narkotyków (oraz innych), a także zjawisk związanych z uzależnieniami behawioralnymi, wśród młodzieży szkolnej.
- 2) Należy przygotować nauczycieli i pracowników szkół do działań w zakresie profilaktyki problemów społecznych. Powinno to być związane z integracją społeczną osób i instytucji zajmujących się problemami społecznymi, które powinny prowadzić do podnoszenia wiedzy o tych problemach, zrozumienia istoty problemów, a także przekonywania władz lokalnych o konieczności profilaktyki uzależnień chemicznych i behawioralnych.
- 3) Samorząd terytorialny winien być bardziej „odważny” w swych działaniach na rzecz przeciwdziałania problemom społecznym wśród młodzieży, a także przygotować w formie uchwał instrumenty prawne do skutecznego rozwiązywania tych problemów oraz generowania środków finansowych do prowadzenia działań profilaktycznych. Finansowanie działań profilaktycznych powinno polegać także i na tym, aby każdy nauczyciel otrzymał od samorządu terytorialnego dobrej jakości laptop, z dobrym oprogramowaniem, aby móc się kontaktować ze swoimi uczniami w sposób zdalny, nie tylko czasowo w dobie pandemii COVID-19, ale na stałe. I nie są to małe kwoty, ale są one dobrze zainwestowane.
- 4) Osoby decydujące o działaniach w sferze lokalnej nie mogą być mało przekonane o profilaktyce problemów społecznych, a osoby bezpośrednio realizujące działania w tym zakresie w szkołach powinny być nie tylko motywowane moralnie, ale także organizacyjnie i finansowo, aby ich dziania były bardziej skuteczne.
- 5) Zaprezentowane badania na temat problemów społecznych w środowisku młodzieży szkolnej powinny stać się inspiracją do debat publicznych na temat problemów społecznych młodzieży szkolnej Miasta Rzeszowa, której organizatorami winni być Prezydent Miasta Rzeszowa, Komendant Miejski Policji, policjanci zainteresowani problematyką problemów społecznych z komend różnych szczebli, dyrektorzy i nauczyciele ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych Rzeszowa, a także pracownicy uczelni wyższych z Rzeszowa, zajmujący się problematyką młodzieży (socjologia, psychologia, pedagogika) i nieletnich (prawo, kryminologia).

Bibliografia

- 1) Bartha A., *Nieletni przed sądem rodzinnym według ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Stadia postępowania i praktyka orzecznicza w zakresie przeciwdziałania demoralizacji oraz w sprawach o czyny karalne*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka 2018, Przemoc rówieśnicza, Vol. 17, Nr 1.
- 2) Braun-Gałkowska M., *Którzy bez wiosny rok by mieć chcieli*, [w:] (red.) T. Ożóg, Nauki społeczne o młodzięży, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Lublin 1994, s. 139-146.
- 3) Broniatowski K., *Bezpieczeństwo dzieci i młodzięży w cyberprzestrzeni - regulacje w prawie polskim i unijnym. Opracowanie przygotowane na zamówienie przewodniczącego Senackiego Zespołu do spraw Bezpieczeństwa Dzieci i Młodzięży w Świecie Wirtualnym, Senatora Łukasza Mikołajczyka*, Kancelaria Senatu, Biuro Spraw Senatorskich, Warszawa 2017.
- 4) Brzezińska A., Appelt K., Ziółkowska B., *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] (red.) J. Strelau, D. Doliński, Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 2, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.
- 5) Głód S., Miotła P., *Młodzięż jako grupa społeczna w ujęciu definicji naukowych*, [w] (red.) M. Chraska, Trendy ve vzdělávání 2014. Obecné aspekty a specifika vzdělávání v informační společnosti, Sbornik Univerzity Palackého, Olomouc 2014, nr 1 (7).
- 6) Erikson E. H., *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1997.
- 7) Hurlock E. B., *Rozwój dziecka*, Tom I, PWN, Warszawa 1985.
- 8) Iluk Ł., *Ustalanie ekwiwalencji terminów prawych dla celów leksykograficznych i translacyjnych na przykładzie pola terminologicznego „małoletni”, „nieletni” i „młodociany” i ich odpowiedników w języku niemieckim*, Studia Germanica Gedanensia 2013, nr 29.
- 9) Klonowska I., *Psychopedagogiczne i kryminologiczne aspekty zachowań ryzykownych młodzięży*, Resocjalizacja Polska 2016, Nr 11, s. 84.
- 10) Kohli M. L., *Social Organization and Subjective Construction of the Life Course*, [w:] (red.) A. B. Sorensen, F. E. Weiner, L. R. Sherrod, Human Development and the Life Cycle, Erlbaum Press, Hillsdale, New Jersey 1988.
- 11) Kotowska M., *Nieletni wobec ugrupowań ekstremistycznych o charakterze prawicowym - wybrane problemy*, [w:] (red.) W. Pływaczewski, P. Lubiewski, Współczesne ekstremizmy. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014.
- 12) Kowalowa A. I., Łukow W. A., *Socjologia młodzięży*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie, Szczecin 2003.
- 13) Krzyśiak-Rydel B., Szuster M., Turowski K., *Czynniki wpływające na dobre samopoczucie w okresie młodzięcym*, Zdrowie i Dobrostan 3/2014, Dobrostan i Rodzina, Wydawnictwo Naukowe NeuroCentrum, Lublin 2014.
- 14) Kuberska-Przekwas K., *Samobójstwa dzieci i młodzięży jako choroba społeczna*, Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy, Nauki Społeczne 2014, nr 1.
- 15) Kwaśniewski J., *Ontologiczny status patologii społecznej*, [w:] (red.) A. Kojder, J. Kwaśniewski, Między autonomią a kontrolą, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992.
- 16) Mead G. H., *Umysł, osobowość, społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1975.
- 17) Marczuk S., *Dylematy aksjologiczne współczesnego społeczeństwa polskiego*, [w:] (red.) J. Da-

- szykowska, M. Rewera, *Przemiany wartości i stylów życia w ponowoczesności*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010.
- 18) Michalik A., *Kryzys tożsamości w okresie późnej adolescencji – pozytywne implikacje dla oddziaływań resocjalizacyjnych i profilaktycznych*, *Probacja* 2016, nr 1.
 - 19) Moczuk E., *Cyberuzależnienia współczesnego społeczeństwa polskiego jako problem społeczny. Analiza socjologiczna*, [w:] (red.) R. Sobiecki, *E-gospodarka w Europie Środkowej i Wschodniej. Teraźniejszość i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015.
 - 20) Moczuk E., *Doświadczenia młodzieży szkolnej w używaniu nielegalnych środków psychoaktywnych*, Śląska Policja. Kwartalnik Policji Garnizonu Śląskiego 2010, nr 1.
 - 21) Moczuk E., *Między patologią a problemami społecznymi. Analiza zagadnienia w odniesieniu do kategorii współczesnej młodzieży*, [w:] (red.) M. Dubis, *Pedagogiczno-psychologiczne uwarunkowania wybranych zachowań ryzykownych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2017.
 - 22) Moczuk E., *Młodzież końca wieku. Zjawisko używania środków odurzających i psychotropowych wśród młodzieży szkolnej. Podręcznik dla gmin*, Wydawnictwo Biura ds. Narkomanii, Rzeszów 2000.
 - 23) Moczuk E., *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole i używania środków psychoaktywnych*, Wydawnictwo Urząd Miasta Rzeszów, Stowarzyszenie Pomost, Rzeszów 2010.
 - 24) Moczuk E., *Możliwości przeciwdziałania narkomanii na poziomie lokalnym*, [w:] (red.) A. Margasiński, B. Zajęcka, *Psychopatologia i psychoprofilaktyka. Przejawy narkomanii, alkoholizmu, przemocy, zaburzeń psychicznych w rodzinie i szkole oraz możliwości im przeciwdziałania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Częstochowa 2000.
 - 25) Moczuk E., *Potrzeba prawa szkolnego. Na podstawie badań „Przemoc w tarnobrzeskich szkołach”*, *Niebieska Linia* nr 5 (52) z 2007 roku.
 - 26) Moczuk E., *Problematyka przestępczości nieletnich w świetle juwentologii*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego* 2003, Seria Prawnicza, Prawo 1, Zeszyt 7.
 - 27) Moczuk E., *Problemy społeczne Polski przełomów wieku*, [w:] (red.) J. Półciwiatek, *Księga pamiątkowa XX-lecia działalności Uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Rzeszowskim 1983-2003*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003.
 - 28) Moczuk E., *Problemy społeczne a zjawiska patologii w III RP*, *Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie. Komisja Nauk Prawnych*, Rzeszów 2007.
 - 29) Moczuk E., *Przemoc w szkole jako problem społeczny w opiniach młodzieży szkolnej Rzeszowa*, Śląska Policja. Kwartalnik Policji Garnizonu Śląskiego 2011, nr 2-3.
 - 30) Moczuk E., *Przemoc w szkole jako problem społeczny w opinii młodzieży szkolnej z terenu powiatu przeworskiego*, *Kwartalnik Edukacyjny* nr 2 (53) z 2008 roku, s. 26-39.
 - 31) Moczuk E., *Przemoc w szkołach. Socjologiczna analiza zjawiska przemocy w środowisku szkolnym na przykładzie szkół podstawowych*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Pedagogika i Psychologia* 1, Zeszyt 5 z 2003 roku.
 - 32) Moczuk E., *Rozumienie profilaktyki społecznej*, [w:] (red.) J. Półciwiatek, *Księga pamiątkowa XX-lecia działalności Uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Rzeszowskim 1983-2003*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003.
 - 33) Moczuk E., *Spółeczność samorządowa wobec problemów narkomanii*, *Zeszyty Naukowe* nr 8 WSAiZ w Przemyślu, *Prawne i społeczne aspekty rozwoju samorządności terytorialnej w Polsce i na Ukrainie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji i Zarządzania w Przemyślu, Przemyśl 2002.
 - 34) Moczuk E., *Uzależnienia behawioralne we współczesnym społeczeństwie polskim. Ujęcie socjologiczne*, [w:] (red.) M. Z. Jędrzejko, M. Kowalski, B. P. Rosik, *Uzależnienia behawioralne. Konteksty medyczno - socjologiczno-pedagogiczne*, Wydawnictwo Karan, Radom 2014.
 - 35) Moczuk E., *Wiedza nauczycieli o używaniu środków psychoaktywnych przez młodzież szkolną. Analiza socjologiczno-kryminologiczna*, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica* XI 2019, vol. 2, *Od Crimes of the powerful do przestępstwa jednostki we współczesnym świecie. Z zagadnień globalnej kryminologii i dezorganizacji społecznej*, (red.) K. Czekaj, B. Wiśniewska-Paź.

- 36) Moczuk E., *Zagrożenia współczesnej młodzieży*, [w:] (red.) F. Kozaczuk, *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003.
- 37) Moczuk E., *Zjawisko przemocy w szkole jako problem społeczny w świetle badań empirycznych w szkołach powiatu mieleckiego*, *Kwartalnik Policyjny. Czasopismo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie* 2015, nr 3 (34), s. 103-109
- 38) Moczuk E., *Zjawisko używania środków odurzających i psychotropowych przez młodzież szkolną*, [w:] (red.) T. Sołtysiak, M. Karwowska, *Polska młodzież - zagrożenia, zaburzenia w aktualnej rzeczywistości społecznej*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2001.
- 39) Moczuk E., Bajda K., *Problemy i zjawiska patologiczne w społeczeństwie tradycyjnym i nowoczesnym. Analiza socjologiczno-kryminologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016.
- 40) Moczuk E., Bajda K., *Problemy narkomanii w opiniach studentów medycyny i prawa*, [w:] (red.) E. Moczuk, B. Sagan, *Ius et Administratio*, Zeszyt specjalny z 2010 roku, „III Forum Socjologów Prawa. Prawo i ład społeczny”.
- 41) E. Moczuk, M. Z. Jędrzejko, *Uzależnienia behawioralne we współczesnym społeczeństwie polskim. Ujęcie socjologiczne*, [w:] (red.) M. Z. Jędrzejko, M. Kowalski, B. P. Rosik, *Uzależnienia behawioralne. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2015, s. 31-56.
- 42) Moczuk E., Leśniak-Moczuk A. D., *The use of illegal psychoactive drugs by the school-age youth of Rzeszów and Białystok A comparative analysis based on the ISRD-3 research*, *International Journal of Recent Engineering Research and Development (IJRERD)* 2018, Volume 03, Issue 12.
- 43) Moczuk E., Płoszajczak B., *Artificial Intelligence - benefits and threats for society*, *Humanities and Social Sciences* 2020, Vol. XXV, nr 2 (27).
- 44) Moczuk E., Rosik B. P., *Rozumienie profilaktyki społecznej w zakresie rozwiązywania problemów społecznych przez samorząd terytorialny*, *Gospodarka - Administracja - Samorząd* 2001, nr 3.
- 45) Moczuk E., Rosik B.P., *Rozwiązywanie problemów narkomanii w perspektywie społeczeństwa obywatelskiego*, *Gospodarka - Administracja - Samorząd* 2002, nr 1-2.
- 46) Myszką L., *Autoidentyfikacje współczesnej młodzieży - przyczynek do dyskusji na temat: Młodzież, czyli kto?*, *Kultura - Społeczeństwo - Edukacja* nr 2 (4), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2013.
- 47) Neugarten B. L., *Time, Age, and the Life Cycle*, *American Journal of Psychiatry* 1979, nr 136 (7).
- 48) Niezgoda M., *Młodzież. Kłopotliwa kategoria socjologiczna*, *Jagiellońskie Studia Socjologiczne* 2014, nr 1.
- 49) Palmore E. B., Fillenbaum G. G., George L. K., *Consequences of Retirement*, *Journal of Gerontology* 1984, Volume 39, Issue 1.
- 50) J. Piaget, *Studia z psychologii dziecka*, Wydawnictwo Omega, Warszawa 1966.
- 51) Pospiszyl K., *Kilka uwag o genezie patologicznych form zachowania się współczesnej młodzieży*, [w:] (red.) B. Urban, *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001.
- 52) Pawliczuk W., *Definicje terminu „młodzież” - przegląd koncepcji*, *Postępy Nauk Medycznych* 2006, nr 6.
- 53) Szymańska J., *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*, *Ośrodek Rozwoju Edukacji*, Warszawa 2012.
- 54) Woźniak M., *Zatrudnianie młodocianych na podstawie umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego*, *Wiedza Prawnicza* 2011, nr 6, s. 3.
- 55) Wysocka E., *Doświadczenie życia w młodości - problemy, kryzysy i strategie ich rozwiązywania. Próba opisu strukturalno-funkcjonalnego modelu życia preferowanego przez młodzież z perspektywy pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
- 56) Ziółkowski M., *Wartości*, [w:] (red.) W. Kwaśniewicz, *Encyklopedia socjologii*, Tom 4, S-Z, *Oficyna Naukowa*, Warszawa 2002.
- 57) Żebrowska M., *Teoria rozwoju psychicznego*, [w:] (red.) M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1979.

Aneks. Kwestionariusz ankiety

Aby skutecznie wprowadzić w życie nowe przedsięwzięcia służące zapobieganiu problemom społecznym, zwracamy się do Was o wyrażenie opinii na temat zagrożeń w szkole i miejscu zamieszkania. Z uwagi na to, że badania te mają charakter anonimowy, a osoby do badań dobrane zostały w sposób losowy, prosimy o szczerą i wyczerpującą odpowiedź.

Organizatorzy:

Dane osobowe

1. Szkoła:

- a) szkoła podstawowa
- b) liceum ogólnokształcące
- c) technikum, liceum profilowane
- d) zasadnicza szkoła zawodowa

2. Wiek lat (wpisać liczbę lat)

3. Płeć:

- a) Mężczyzna
- b) Kobieta

4. Wykształcenie „głowy rodziny”:

- a) Podstawowe
- b) Zasadnicze zawodowe
- c) Średnie
- d) Wyższe

1. Czy w twojej szkole spotykasz się ze zjawiskiem przemocy:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

2. Czy stosowałeś przemoc w stosunku do swoich rówieśników:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie

- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

3. Czy wobec ciebie stosowana była przemoc:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

4. Kogo najbardziej się obawiasz w szkole i poza nią: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) kolegów/koleżanek z klasy
- b) kolegów/koleżanek ze szkoły (innych klas)
- c) rówieśników spoza szkoły
- d) starszych spoza szkoły
- e) chuliganów spoza szkoły
- f) dorosłych
- g) innych osób, jakich?

5. Czym objawia się stosowanie przemocy w Twojej szkole: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) poprzez bicie
- b) wymuszanie pieniędzy
- c) wymuszanie różnych rzeczy
- d) drobne kradzieże
- e) dręczenie i straszenie
- f) stosowanie obelżywych słów
- g) wyśmiewanie się
- h) robienie „głupich kawałów”
- i) inny sposób, jaki?

6. Czy w swojej szkole czujesz się bezpiecznie:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

7. Czy znasz osobiście osoby nadużywające przemocy wobec innych, w swej szkole:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie

- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

8. Jakie są szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) szkolne toalety
- b) szatnia
- c) stołówka
- d) korytarze
- e) klasy szkolne
- f) inne miejsca, jakie.....

9. Jaki jest twój stosunek do zjawiska przemocy w szkole:

- a) zdecydowanie je potępiam
- b) raczej je potępiam
- c) raczej nie potępiam
- d) zdecydowanie nie potępiam
- e) jest mi ono obojętne
- f) trudno powiedzieć
- g) to zjawisko nie występuje

10a. Czy znasz kogoś spośród rówieśników, kto pali papierosy:

- a) tak
- b) nie
- c) trudno powiedzieć

10b. Czy znasz kogoś spośród rówieśników, kto pije alkohol:

- a) tak
- b) nie
- c) trudno powiedzieć

10c. Czy znasz kogoś spośród rówieśników, kto upija się alkoholem:

- a) tak
- b) nie
- c) trudno powiedzieć

10d. Czy znasz kogoś spośród rówieśników, kto używa narkotyków:

- a) tak
- b) nie
- c) trudno powiedzieć

11a. Czy ty sam palisz papierosy:

- a) tak

- b) czasem
- c) nie
- d) trudno powiedzieć

11b. Czy ty sam pijesz alkohol:

- a) tak
- b) czasem
- c) nie
- d) trudno powiedzieć

11c. Czy ty sam upijasz się alkoholem:

- a) tak
- b) czasem
- c) nie
- d) trudno powiedzieć

11d. Czy ty sam używasz narkotyków:

- a) tak
- b) czasem
- c) nie
- d) trudno powiedzieć

12a. Czy pijesz piwo:

- a) tak
- b) czasem
- c) nie
- d) trudno powiedzieć

12b. Czy pijesz wino:

- a) tak
- b) czasem
- c) nie

12c. Czy pijesz wódkę:

- a) tak
- b) czasem
- c) nie

12d. Czy pijesz drinki:

- a) tak
- b) czasem
- c) nie

12e. Czy pijesz inne alkohole:

- a) tak
- b) czasem
- c) nie

13. Czy upiłeś się już alkoholem:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

14. Czy łatwo jest Tobie kupić alkohol:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

15. Gdzie najłatwiej Tobie kupić alkohol: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) nigdy mi się to nie udało
- b) w sklepie
- c) w barze
- d) w pubie, ogródku piwnym
- e) na dyskotecę
- f) w innym miejscu, gdzie?.....

16. Jak myślisz, dlaczego młodzież używa narkotyków: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) bo ma zaburzoną osobowość
- b) bo chce się buntować
- c) bo szuka przyjemności
- d) bo to pozwala im lepiej się uczyć
- e) bo chce być akceptowani w grupach
- f) bo są uzależnieni
- g) bo na ten temat dużo słyszą i wiedzą
- h) bo chcą się dobrze bawić
- i) inne, co?

17a. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym z dopalaczami:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie

- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17b. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym z marihuaną (haszyszem):

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17c. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym z amfetaminą:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17d. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym z LSD:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17e. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym z grzybami halucynogennymi:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17f. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym ze środkami uspokajającymi:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17g. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym ze środkami nasennymi:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie

- e) trudno powiedzieć

17h. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym ze sterydami/anabolikami:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17i. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym z kokainą:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17j. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym z opium/heroiną:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

17k. Czy można zetknąć się w Twoim środowisku szkolnym z nowymi substancjami psychoaktywnymi (NSP):

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

Wymień z jakimi?

18a. Czy znasz jakiegoś ucznia, w swoim otoczeniu, który używa dopalaczy:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

18b. Czy znasz jakiegoś ucznia, w swoim otoczeniu, który używa nowe substancje psychoaktywne:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak

- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

18c. Czy znasz jakiegoś ucznia, w swoim otoczeniu, który używa narkotyki:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

19. Czy uważasz, że dopalacze powinny być potraktowane jak inne narkotyki:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

20. Czy chciałbyś, aby marihuana była legalna?:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

21. Gdzie najłatwiej można nabyć narkotyki: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) na terenie szkoły
- b) w miejscu zamieszkania
- c) w okolicach szkoły
- d) na dyskotekach
- e) na imprezach szkolnych
- f) inne, gdzie

22. Jak uważasz, czy dealerzy handlują narkotykami na terenie szkoły:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

23. Czy znasz osoby, które handlują narkotykami na terenie szkoły:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak

- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

24. Czy sam używasz narkotyków:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

Jeśli tak, to jakich, (wpisz nazwę)

25. W którym miejscu można łatwo kupić narkotyki: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) nie znam takich miejsce
- b) ulice i parki w centrum
- c) szkoła
- d) dyskoteki, puby, bary
- e) mieszkanie diler
- f) inne miejsca, (jakie?)

26. Ile czasu dziennie spędzasz czasu w sieci internetowej:

- a) mniej niż 1 godzinę
- b) od 1 godziny do 2 godzin
- c) od 2 godzin do 5 godzin
- d) więcej niż 5 godzin
- e) dużo więcej. Ile (wpisz)

27. Czy kupujesz/sprzedajesz coś na Allegro, E-bay, innych stronach:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

28. Czy używasz płatnych stron internetowych:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

29a. Czy używasz Internetu do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29b. Czy używasz Internetu do przeglądania poczty e-mail:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29c. Czy używasz Internetu do ściągania plików muzycznych, filmów, itp.:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29d. Czy używasz Internetu do komunikowania się z innymi osobami:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29e. Czy używasz Internetu do przeglądania portali społecznościowych:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29f. Czy używasz Internetu do rozwiązywania problemów osobistych:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29g. Czy używasz Internetu do grania w gry internetowe:

- a) zdecydowanie często

- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29h. Czy używasz Internetu do uczestniczenia w czatach internetowych:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29i. Czy używasz Internetu do przeglądania forów internetowych:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29j. Czy używasz Internetu do słuchania muzyki, oglądania filmów, itp.:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29k. Czy używasz Internetu do oglądania stron dla dorosłych:

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

29l. Czy używasz Internetu do innych celów (jakich - wymień):

.....

- a) zdecydowanie często
- b) raczej często
- c) raczej rzadko
- d) zdecydowanie rzadko
- e) nie używam

30a. Czy zdarzyło się Tobie, że Internet tak zaabsorbował Twoją uwagę, że zaniedbałeś kontakty z najbliższymi członkami rodziny:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

30b. Czy zdarzyło się Tobie, że Internet tak zaabsorbował Twoją uwagę, że zaniedbałeś kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

30c. Czy zdarzyło się Tobie, że Internet tak zaabsorbował Twoją uwagę, że zapomniałeś o swoich codziennych obowiązkach:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

30d. Czy zdarzyło się Tobie, że Internet tak zaabsorbował Twoją uwagę, że zaniedbałeś naukę:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

30e. Czy zdarzyło się Tobie, że Internet tak zaabsorbował Twoją uwagę, że nie zdałeś jakiegoś sprawdzianu, egzaminu, otrzymałeś ocenę niedostateczną:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

30f. Czy zdarzyło się Tobie, że Internet tak zaabsorbował Twoją uwagę, że straciłeś kontakt z bliską/ważną dla Ciebie osobą:

- a) zdecydowanie tak

- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

30g. Czy zdarzyło się Tobie, że Internet tak zaabsorbował Twoją uwagę, że zapomniałeś/zapomniałaś zjeść posiłek:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

30h. Czy zdarzyło się Tobie, że Internet tak zaabsorbował Twoją uwagę, że zmieniłeś/zmieniłaś swoje zachowanie:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

31. Czy zdarza Ci się korzystać z Internetu przez dłuższy czas niż miałeś zaplanowany:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

32. Jak zachowujesz się, gdy przez dłuższy czas nie masz dostępu do Internetu: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) jestem zdenerwowany/zdenerwowana
- b) odczuwam znudzenie
- c) niepokoję się
- d) nie wywiera to na mnie żadnego wpływu
- e) inne zachowania (jakie?)

33. Czy przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na twoje relacje z innymi osobami (rodziną, rodzeństwem, kolegami/koleżankami, nauczycielami, itp.):

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

34a. Czy zdarza Ci się do późna w nocy siedzieć przed komputerem:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

34b. Czy zdarza Ci się spędzić cały dzień lub noc na graniu w gry komputerowe:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

34c. Czy zdarza Ci się wstać w nocy po to, aby połączyć się z Internetem, sprawdzać pocztę, przeglądać strony internetowe:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

34d. Czy zdarza Ci się podłączać się do Internetu natychmiast po przebudzeniu:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

34e. Czy zdarza Ci się wybuchać złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z sieci na twoim komputerze, laptopie, smartfonie:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

34f. Czy zdarza Ci się przez cały dzień myśleć o podłączeniu się do sieci i przeglądaniu Internetu:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie

- e) trudno powiedzieć

35. Czy zdarza Ci się mówić „jeszcze parę minut i wyłączam”, a tych parę minut trwa dłuższy czas:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

36. Czy miewasz wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

37. Czy grasz na automatach lub w inne gry hazardowe:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

38. Czy zdarza Ci się korzystać z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż miałeś zaplanowany:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

39. Czy jesteś niespokojny, gdy przez dłuższy czas nie masz dostępu do automatów lub innych gier hazardowych:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

40. Czy czujesz potrzebę grania na automatach lub innych grach hazardowych, gdy inni wygrywają:

- a) zdecydowanie tak

- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

41. Czy zdarza Ci się mówić „jeszcze parę minut i kończę grę”, a tych parę minut trwa dłuższy czas:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

42. Czy w Twojej szkole podejmowane są działania o charakterze profilaktycznym:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

43. Co Twoim zadaniem powinno być najważniejszym zadaniem szkoły w zakresie profilaktyki: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) zapewnienie bezpieczeństwa w szkole i na zajęciach pozalekcyjnych
- b) zapewnienie bezpieczeństwa na imprezach szkolnych
- c) zapewnienie bezpieczeństwa na wycieczkach szkolnych
- d) kształtowanie dojrzałego i odpowiedzialnego postępowania ucznia
- e) uczenie sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kryzysowych
- f) kształtowanie sprawności fizycznej i nawyków uprawiania sportu
- g) uświadamianie zagrożeń ze strony uzależnień
- h) coś innego, co?

44. W jakich przedsięwzięciach o charakterze profilaktycznym, organizowanych przez szkołę, brałeś udział: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) Programach związanych z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych
- b) Programach związanych z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp.
- c) W działaniach pozwalających poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych wśród młodzieży
- d) Programach dostarczających aktualną wiedzę o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności
- e) Przedsięwzięciach uświadamiających zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych

- f) Działaniach podnoszących poziom wiedzy na temat konsekwencji prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa w związku z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemoc, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści
- g) W innych działaniach, jakich?
- h) W żadnych

45. W jakim stopniu udział w programach profilaktycznych zaspokaja Twoje potrzeby związane z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia:

- a) W zdecydowanie wysokim stopniu
- b) Raczej w dobrym stopniu
- c) Raczej nie zaspokaja potrzeb
- d) Wcale nie zaspokaja moich potrzeb
- e) Trudno powiedzieć

46. Czy w szkole do której uczęszczasz czujesz się bezpiecznie:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

47. Czy jesteś w klasie akceptowany i dowartościowany:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

48. Czy masz świadomość zagrożeń wynikających z zachowań ryzykownych młodzieży:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć.

